

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI VE
İŞSİZLİK ORANLARINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cüneyt SARGIN

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI VE
İŞSİZLİK ORANLARINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cüneyt SARGIN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr.Şimal Yakut AYMANKUY

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün İktisat Anabilim Dalı'nda 201412505020 numaralı Cüneyt SARGIN' ın hazırladığı "Merkez Bankası Bağımsızlığı ve İşsizlik Oranlarına Etkisi" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 26/05/2017 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Üye: Yrd. Doç. Dr. Ferhan SAYIN

İmza:

Üye (Danışman): Yrd. Doç. Dr. Şimal Yakut AYMANKUY

İmza:

Üye: Yrd. Doç. Dr. İ. Murat BİCİL

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

30.05/2017

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Müdür

ÖNSÖZ

Merkez bankacılığı, para basma işlemini tek elden yapmak için, özel bir bankaya ayrıcalık verilmesi ana hedefinin yanında, ödemelerde kolaylık sağlaması, paraya güven sağlaması için kurulmuştur. Merkez bankacılığı günümüzde evrensel olgu haline gelmiştir.

Merkez bankasının bağımsızlığı ise, hükümetle koordineli çalışan, hükümetle birlikte ortak bir iktisadi hedefe ulaşmayı amaç edinen ve bu amaç(lar)a ulaşmak için uygulayacağı para politikası kararlarını özgürce kendi kurumsal inisiyatifi doğrultusunda verebilmesidir. Bu açıklamalar ışığında bu çalışmada, merkez bankası bağımsızlığı ve Türkiye’ deki işsizlik oranlarının değişimi arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında her zaman benden desteğini esirgemeyen, danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Şimal YAKUT AYMANKUY’ a sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Çalışma süresince, manevi desteklerini hep hissettiğim eşim Nesrin SARGIN ve canım kızlarım Begüm SARGIN ve İrem SARGIN’ a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Balıkesir, 2017

Cüneyt SARGIN

ÖZET

MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI VE İŞSİZLİK ORANLARINA ETKİSİ

SARGIN, Cüneyt

Yüksek Lisans, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd . Doç. Dr. Şimal YAKUT AYMANKUY

2017, 95 Sayfa

Bu çalışmadaki amaç, merkez bankası ve merkez bankası bağımsızlığını ortaya koyarak, merkez bankası bağımsızlığının işsizlik oranlarını ne yönde etkileyebileceğinin; Türkiye’deki 1988-2015 yılları arasında merkez bankası yasal bağımsızlık endeksi ile gayrisafi yurtiçi hasıla ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkilerinin, Granger Nedensellik analizi yöntemi ile incelenerek; ortaya konulmasıdır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre, Türkiye’ de ilgili dönemde merkez bankası yasal bağımsızlık endeksinden enflasyon oranına doğru tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre, ekonomik büyüme ile birlikte merkez bankasının bağımsızlığının arttığı yorumlanabilir. Ancak bu süreçte, enflasyondaki düşme süreci ve beraberinde gelen yüksek büyüme oranlarına eşlik eden işsizlik oranlarındaki kademeli yükselme dikkat çekmektedir. Bu noktadan hareketle enflasyon ve işsizlik arasında beklenen ters yönlü ilişkinin, merkez bankası bağımsızlığının sağlanması ile nispeten tersine döndürülebileceği fikri gündeme gelmektedir. Bu çalışmada, ekonominin tüm parametreleri düzenli çalıştığı takdirde merkez bankası bağımsızlığının işsizliği’ de azaltıcı etkisi olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Merkez bankası, merkez bankası bağımsızlığı, işsizlik

ABSTRACT

THE INDEPENDENCE OF THE CENTRAL BANK AND ITS EFFECT ON UNEMPLOYMENT RATES

SARGIN, Cüneyt

Master Thesis, Department of Economics

Adviser: Assistant Professor. Şimal YAKUT AYMANKUY

2017, 95 Pages

The aim of this study is to introduce how unemployment rates in Turkey are affected by the independence of the Central Bank and causal relations between the Central Bank legal independence index, gross domestic product, and inflation in Turkey from 1988 to 2015 by means of exhibiting the Central Bank and its independence and investigating with the method of Granger Causality Analysis. According to obtained analysis results, one-way causality from the Central Bank legal independence index through inflation rate has been detected in related period in Turkey. Accordingly, it can be interpreted that the independence of the Central Bank has increased with economic growth. However in this process, decline in inflation and accompanying high growth rates with gradually rise in unemployment rates attract attention. From this point, the idea that “anticipated adverse relationship between inflation and unemployment can be reversed relatively by ensuring the Central bank independence” comes into question. In this study, it is emphasized that the independence of the Central Bank may have a decreasing effect on unemployment, if all the parameters of the economy work regularly.

Keywords: The Central Bank, the independence of the Central Bank, unemployment

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Varsayımlar	2
1.5. Sınırlılıklar	2
2. MERKEZ BANKACILIĞI	3
2.1. Merkez Bankacılığı ve Büyüme Evreleri.....	3
2.2. Dünyada Merkez Bankacılığı Gelişimi	5
2.3. Günümüzde Merkez Bankacılığı	7
2.4. Merkez Bankasının Görevleri ve Yetkileri	7
2.5. Merkez Bankasının Para Politikası Araçları.....	9
2.6. Merkez Bankasının Görev ve Yetkisi Dışındaki İşlemler	10
3. MERKEZ BANKASININ BAĞIMSIZLIĞI	12
3.1. Merkez Bankası Bağımsızlığı için Ön Şartlar.....	14
3.1.1. Hesap Verebilirlik.....	14
3.1.2. Şeffaflık	14
3.1.3. Denetim	16
3.2. Merkez Bankasının Gelişme Sürecinde Bağımsızlık Aşamaları	16
3.2.1. Merkez Bankası Bağımsızlığı Sorunu	18
3.2.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Fiili Durumu	20
3.2.3. Merkez Bankası Bağımsızlığında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	22
3.3. Merkez Bankası Bağımsızlığını, Etkileyen Unsurlar	23
3.3.1. Yasal Bağımsızlık.....	23
3.3.2. Görev Süresi	23
3.3.3. Yöneticilerin Kişiliği	27
3.3.4. Toplumsal Destek	27
3.3.5. Ekonomik Koşullar	27
3.3.6. Devlet Yapısına Benzerlik	28
3.3.7. Amaçlar	28
3.3.8. Bütçe Açığı	29
3.4. Merkez Bankası Bağımsızlık Türleri	29

3.4.1. Yasal Bağımsızlık.....	30
3.4.2. Politik (amaç) Bağımsızlık.....	31
3.4.3. Ekonomik (araç) Bağımsızlık.....	32
3.4.4. Fiili Bağımsızlık.....	33
3.5. Merkez Bankalarının Bağımsızlığının Ölçülmesi.....	34
3.6. Merkez Bankası Bağımsızlığına Geçilir iken Yapılması Gereken Düzenlemeler....	40
3.7. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkiler.....	42
3.7.1. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Enflasyon	42
3.7.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Ekonomik Büyüme	44
3.7.3. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve İşsizlik.....	45
3.7.3.1. İşsizlik Kavramları.....	46
3.7.3.2. İşsizlik ve Büyüme İlişkisi	47
3.7.3.3. Phillips Eğrisi.....	48
3.7.3.4. Okun Yasası.....	49
3.7.4. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Bütçe Açığı.....	50
3.7.5. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Uluslararası İlişkiler	52
3.7.6. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Dış Ödemeler Dengesi	53
4. TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI (TCMB).....	54
4.1. Türkiye’ de Merkez Bankacılığı	54
4.1.1. TCMB Kuruluşundan Önceki Dönem.....	54
4.1.2. TCMB Dönemi	55
4.1.3. TCMB Temel Görev ve Yetkileri	56
4.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’ nın Bağımsızlığı.....	57
4.2.1. TCMB’ nin Bağımsızlığının Hukuksal Açıdan İncelenmesi.....	59
4.2.2. TCMB’ nin Politik Bağımsızlığı	60
4.2.3. TCMB’ nin Ekonomik Bağımsızlığı.....	61
4.3. Enflasyon Hedeflemesi ve TCMB’ de Enflasyon Hedeflemesi.....	62
4.4. TCMB ve Güçlü Bir Mali Sistemin Gerekliliği, ...	66
4.4.1. Mali Baskınlık	66
4.4.2. Para Politikası Tartışmaları.....	66
4.4.3. Güvenilirlik Karşısında Esneklik Tartışması.....	69
5. TCMB BAĞIMSIZLIĞI VE TÜRKİYE’ DE İŞSİZLİK ORANLARI ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR UYGULAMA	71
5.1. Phillips Eğrisi ve TCMB’ nin Yasal Bağımsızlığı ile İlişkisi	71
5.2. Okun Yasası ve Türkiye Uygulamaları	73
5.3. EkonometrikYöntem ve Analiz.....	77
5.3.1. Veri Seti ve Yöntem	77
5.3.2. Serilerin Durağanlığının Tespit Edilmesi.....	77
5.3.3. Serilerin Arasındaki Nedenselliğin İncelenmesi.....	78
6. BULGULAR VE YORUM	82

7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	84
7.1. Sonuçlar	84
7.2. Öneriler.....	86
KAYNAKLAR.....	88
EKLER.....	95

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo1 Kırk Ülke Merkez Bankasının Kuruluşlarının Tarihsel Sıralaması ..	5
Tablo 2 Enflasyon Hedeflemesi Uygulayan Bazı Ülkelerin Merkez Bankalarının Politikalarının Şeffaflığı ve Hesap Verebilirliği.....	15
Tablo 3 Enflasyon Hedeflemesi Uygulayan Bazı Ülkelerin Merkez Bankalarının Politikalarının Şeffaflığı ve Hesap Verebilirliği.....	16
Tablo 4 Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Uygulayan Çeşitli Ülkelerde Merkez Bankası Başkanı ve Üyelerin Atanma Şartları ve Süreleri	24
Tablo 5 Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Uygulayan Çeşitli Ülkelerde Merkez Bankası Başkanı ve Üyelerin Atanma Şartları ve Süreleri	25
Tablo 6 Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Uygulayan Çeşitli Ülkelerde Merkez Bankası Başkanı ve Üyelerin Atanma Şartları ve Süreleri	26
Tablo 7 Politik Bağımsızlık Kriterleri	35
Tablo 8 Ekonomik Bağımsızlık Kriterleri	36
Tablo 9 Merkez Bankalarının Yasal Bağımsızlıkları ile Yıllık Ortalama Enflasyon Oranları (1980-1989):.....	44
Tablo 10 Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Bütçe Açıkları Arasında İlişkiyi İnceleyen Çalışmaların Tablosu.....	51
Tablo 11 Ülkeler Arasında Hukuksal Açısından Merkez Bankası Bağımsızlığı Karşılaştırması	59
Tablo 12 TCMB Başkanları ve Görev Süreleri	61
Tablo 13 Türkiye' de Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Unsurları.....	64
Tablo 14 ADF Birim Kök Testi Sonuçları	78
Tablo 15 Nedensellik Analizi Enflasyon – Merkez Bankası Bağımsızlığı..	80
Tablo 16 Nedensellik Analizi Reel GSYH – Merkez Bankası Bağımsızlığı	81

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1 Dünya Geneline Merkez Bankası Bağımsızlaşma Grafiği.....	13
Grafik 2 Phillips Eğrisi.....	72
Grafik 3 Türkiye Phillips Eğrisi (2009-2016).....	73
Grafik 4 1988-2009 Türkiye' de Okun Yasası	76

1. GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Problemi

Merkez bankası ismi geçtiğinde aklımıza ilk olarak, para basma hakkına sahip banka gelmektedir. Merkez bankaları kurulduklarından, bu güne kadar geçen süre içerisinde devamlı olarak gelişmiş, bu gelişmeler bazı değişiklikleri getirmiş, bütün bu evrim sonucunda merkez bankalarının ilk amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu kabul görmüştür. Fiyat istikrarı için de öncelikli koşulun merkez bankalarının bağımsızlığının olduğu ortaya çıkmaktadır. Merkez bankası bağımsızlığı kavramından, Türkiye’ de etkilenmiştir. Yaşanan ekonomik buhranların ve IMF ile imzalanan Stand-By anlaşmasından dolayı, 1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Yasası ile 4651 Sayılı yasa kapsamında merkez bankası bağımsızlığı için birçok değişiklik yapılmıştır.

Bu açıklamalardan hareketle, yapılan “Merkez bankası bağımsızlığı yasal değişiklikleri ile ülkemizdeki işsizlik oranları” etkilenmiş midir, bu konu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Merkez bankası bağımsızlığının işsizlik oranlarına etkisi olduğu düşünülmektedir ama bunun ne yönde olduğu çalışmayla ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, merkez bankası ile birlikte merkez bankası bağımsızlığının oluşumunu, gelişimini araştırmak ve merkez bankası bağımsızlığı açısından Türkiye’ deki işsizlik oranlarının nasıl etkilendiğini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmaktadır.

1. Merkez bankası bağımsızlığı denildiğinde kastedilen nedir? Merkez bankası bağımsızlığı için ön şartlar nelerdir?
2. Merkez bankası bağımsızlığı neden sorundur, nelere yol açar, nasıl bir güvence sağlar?
3. Merkez bankası bağımsızlığının işsizlik oranlarına etkisi var mıdır, var ise hangi yönde etkisi vardır?

1.3.Araştırmanın Önemi

Merkez bankası bağımsızlığı konusu yirmi yılı aşkın bir süredir yazına kazandırılmış olsa da, merkez bankası bağımsızlığının işsizlik oranları üzerinde etkilerini inceleyen çalışmalar, anlamlı bir ilişkinin var olmadığını göstermektedir. Bleaney (1996) bağımsız bir merkez bankasının enflasyon oranını azaltmasına karşın işsizlik oranını etkilemediğini belirtmektedir. Benzer şekilde Alesina ve Summers (1993) işsizliğin merkez bankası bağımsızlığı ile ilişkisiz olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada, 2001 yılında yapılan, merkez bankası bağımsızlığı yasal değişiklikleri ile ülkemizdeki işsizlik oranları” etkilenmiş midir? Bu tez konusu yazında yapılan ilk çalışmalardan biri olacaktır.

1.4.Varsayımlar

1. Merkez bankası bağımsızlığının temel ekonomik göstergeler üzerinde etkisinin olup, olmadığının kavramsal düzeyde ortaya konması
2. Merkez bankası bağımsızlığının, enflasyon-işsizlik arasındaki ilişki baz alınarak, işsizlik oranları üzerine etkisinin ortaya konması

1.5.Sınırlılıklar

Bu tez çalışmasında aşağıdaki sınırlılıklar mevcuttur:

1. Çalışmanın Ekonometrik uygulamasında, Türkiye’de enflasyon ve işsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmek için 1988-2015 arasındaki yıllık verilerle sınırlandırılmıştır.
2. Araştırmada ele alınan değişkenler; uygulanan ölçüm araçlarının güvenilirlik ve geçerlik boyutlarıyla sınırlıdır.
3. Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların tamamen deneysel temellere oturtulamamasından kaynaklanan sınırlılık, bu çalışma içinde geçerlidir.

2. MERKEZ BANKACILIĞI

2.1. Merkez Bankacılığı ve Büyüme Evreleri

Amerikan ekonomist Paul Samuelson, merkez bankacılığının tarihteki üç mühim icat içinde olduğunu söylemektedir. Bu icatlar merkez bankası, ateş ve tekerlektir (Zarakolu, 1988: 2).

Ülke ekonomileri için içerisinde çok önemli argümanlarının olduğu, merkez bankasının tarih içerisinde bir gelişim süreci bulunmaktadır, merkez bankası genelde kâğıt para ihracını düzenleme ve devlet hazinesine kredi imkanı sağlamak gerekliliğinden ihtiyaç duyulduğu kabul edilmiştir. Para basımı, tarihi gelişim sürecinde bir egemenlik sembolü olarak kabul edilmiş, egemenlik hakları içindeki yetkiyi bütün devletler kendileri kullanmışlardır. Fakat merkez bankası kâğıt, devlet ise madeni para basımını yapmıştır. Merkez bankasının kâğıt para ile ilgili basımı yapmasının sebebi, ekonomi için önemli olan bir meselenin siyasi etkilerden mümkün olduğunca uzak tutulması ve toplum için maksimum fayda sağlanmasına çalışılmasıdır (Serin,1987: 266-267).

Merkez bankası ismi geçtiğinde, para basma yetkisindeki banka, aklımıza gelmektedir. Tüm tarihi gelişim sürecinde para basmak, devletin önemli simgelerinden olmuştur. Daha önceki zamanlarda, hükümdarların çıkardıkları değerli madenlerden yapılmıştır, bunların ilk örneği sikkelerdir.

Kâğıt paraların kullanılmaya başlanması ile daha önce kullanılan madeni paralara göre daha kullanışlı ve pratik oldukları görülmüş, paranın yaşamımızda daha çok yer kaplamaya başlamasıyla merkez bankası fikrinin oluşumunu akla getirmiştir. Bu görülen ihtiyaç üzerine devletler paranın sürümünü, dolanımını yapabilmek bankaların yapmış olduğu faaliyetleri denetlemek, devletin borçlarını düzenlemek ve giderlerinin azaltmak amacıyla merkez bankalarını kurmuşlardır. (Abdullayev, 2002:3).

Merkez bankaları, ilk önceleri kar amaçlamayan kamu kurumundan çok, özel ticaret yapan bankalar olarak başlamışlardır. Merkez bankalarının teşekkülünde, bir yandan devletlerin, özellikle savaşlar sırasında kamunun finansmanı amacıyla, çok miktarda devlet kâğıt parası basarak yüksek enflasyona sebebiyet vermeleri nedeniyle, bir ölçüde devletten bağımsız “sermaye” ye (altın gibi) çevrilebilir para ihraç eden güvene bilinecek kuruluşlara olan gereksinimden dolayı ihtiyaç duyulmuştur (Timur, 2005:10).

On dokuzuncu yüzyıla kadar, merkez bankaları banknot çıkartan, milli banka olarak tanınıyorlardı. Banknot çıkartan bankaların kuruluşu uzun bir tarihi gelişimin sonucudur. Devletin düzenlemeleri içinde banknot ihracının korunması, ilgili bankaların başlıca görevleriydi.

İlk kurulan merkez bankaları başlangıçta özel ticari bankalar gibi çalışmaktaydı. Paranın fonksiyonlarının ve ekonomik yaşamdaki etkinliğinin artması, bankacılık faaliyetlerine duyulan ihtiyacı arttırmış ve bu durumda merkez bankalarının oluşumu için gerekli zemini hazırlamıştır. Devletin banknot ihracını denetlemek ve üstlenmek zorunda kalması merkez bankacılığının doğmasına neden olmuştur.

“Günümüzdeki merkez bankacılığına en yakın merkez bankacılığı, 18. Yüzyılda üç mühim işlevi içerecek şekilde ortaya çıkmıştır. Bu üç mühim işlev; devlet bankası olmak, banknot çıkarma tekelinin olması, likiditenin son mercii işlevinin olması şeklinde sıralayabiliriz. Bu tanımlara uyan ilk merkez bankası 1694 yılında kurulan İngiltere merkez bankası’dır (Çelik, Evrensel vd, 2006:1-2).

“Merkez bankalarının gerçekten ortaya çıkışında dönüm noktası, işlemlerinde kar maksimizasyonunu amaçlayan, rekabetçi ve kar maksimeci olmayan bir kuruma dönüşmeleri olmuştur” (Capie, 1995:5).

“Merkez bankaları ilk zamanlarda kar amaçlamayan kamu kuruluşları olarak değil, özel ticari bankaları gibi hareket ediyorlardı.

Yirminci yüzyılın başlarındaki kamulaştırma girişimleri ile devletleştirilmişlerdir. Banknot ihraç eden ilk bankalara on yedinci yüzyılın ikinci yarısında rastlanmıştır. 1661 yılında Stockholm Bankası ilk banknotu ihraç etmiş ise de geçerlilik süresi oldukça kısa olmuştur” (Çelik, Evrensel vd 2006:1).

Aşağıdaki tablo’ da ilk kurulan merkez bankasından itibaren kırk ülkeyi kapsayan bir sıralama yapılmış, burada dikkat edilmesi gereken, İngiltere ve Almanya’ nın kuruluş tarihlerinin arasında 254 yıllık bir süre olması.

Tablo1 Kırk Ülke Merkez Bankasının Kuruluşlarının Tarihsel Sıralaması

İsveç	1664	Romanya	1880	Türkiye	1932
İngiltere	1694	İtalya	1892	Kanada	1934
Fransa	1800	Norveç	1897	Yeni Zelanda	1934
Hollanda	1814	İsviçre	1905	Hindistan	1935
Danimarka	1818	Çin	1908	Almanya	1948
Yunanistan	1841	Avustralya	1912	İsrail	1954
Belçika	1850	ABD	1915	Brezilya	1964
Hong-Kong	1865	Güney Afrika	1921	Litvanya	1990
İspanya	1874	Şili	1925	Rusya	1990
Avusturya	1878	Guatemala	1925	Beyaz Rusya	1990

Kaynak: Hacıyev (2003:6)

2.2.Dünyada Merkez Bankacılığı Gelişimi

1960’ da her ikiside MIT’de profesör olan Paul Samuelson ve Robert Solow, A. W. Phillips’in geliştirdiği ve işsizlik ile enflasyon oranları arasında uzun dönemde bir değiş tokuşun var olduğu ve bu değiş tokuştan faydalanılması gerektiğini iddia ettiği, ayrıca Phillips eğrisi olarak da tanınmaya başlayan çalışmayı tetkik ettikleri bildirileri, döneminde tesiri olan ünlü bir eserdi. Ancak ekonomik kayıtlardan elde edilen sonuçlar ise mutluluk verici değildir: İşsizlik oranları 1950’lerdeki seviyesinden daha da kötüleşirken ABD ve diğer sanayileşmiş ülkelerdeki enflasyon oranları 1970’lerde %10’un üzerine tırmanarak “büyük enflasyon” olarak isimlendirilen olguya yol açmıştır. Milton Friedman’ın öncülüğünü yaptığı

parasalcılar, para politikasının enflasyonu kontrol altında tutmaya odaklanması gerektiğini ifade etmektedirler ve bunu yapmanın en iyi yolunun ise para arzındaki artışın istikrarlı olmasıyla sağlanabileceğini belirtmektedirler. Parasalcılar, merkez bankalarının enflasyonu ve para arzındaki artışı kontrol etmeye daha çok odaklanmalarını sağlamada ilk başlarda başarılı olamamışlardır. Yaşanan gelişmeler de politika etkinliğinin reddine yol açmıştır. Enflasyon 1960'lı yıllarda devamlı olarak artmaya başlamış ve daha sonraları 1973'teki petrol krizinin ardından pek çok ülkede iki haneli rakamlara ulaşmıştır. Günümüzde Özellikle enflasyon oranlarının yüksek olduğu durumlarda enflasyonun ekonomik büyüme için zararlı olduğuna yönelik giderek artan bir uzlaşma vardır (Mishkin 2014: 2). Genişleyici para politikasının uzun dönemde çıktı artışı sağlamayacağı, enflasyonun maliyetli oluşu ve güçlü nominal çıpanın avantajları olacağına yönelik üç görüşün tümü, 1970'lerin ortalarında pek çok sanayileşmiş ülkenin para hedeflemesini benimsemesine yol açmıştır.

Para hedeflemesi üç bileşeni kapsamaktadır: 1) Para politikasının uygulanması aşamasında parasal büyüklükler tarafından aktarılan bilgiye güvenilmesi, 2) Parasal toplamlara yönelik orta ve vadeli hedeflerin ilan edilmesi, 3) Parasal hedeflerden büyük ve sistematik sapmaların önüne geçmek için bazı hesap verebilirlik mekanizmalarının tespit edilmesidir. (M1, M2 ve M3 gibi)

Para hedeflemesi İsviçre ve Özellikle Almanya'da başarılı olmasına rağmen para hedeflemesinin ciddi bazı zorlukları da vardır. Parasal büyüklükler para politikasının durumu hakkında tam olarak fikir vermemektedir. Para arzı ve nominal gelir arasında zayıf bir ilişki vardır. Ayrıca parasal büyüklüklerle hedef değişkenler arasındaki güvensiz ilişki, merkez bankasının halka karşı hesap verebilirliğini de zorlaştırmaktadır.

Para hedeflemesinin hüsrarla sonuçlanması daha iyi bir nominal çıpanın araştırılmasına yol açmıştır ve 1990'lı yıllarda enflasyon hedeflemesinin gelişimiyle sonuçlanmıştır (Mishkin 2014: 5-10).

2.3. Günümüzde Merkez Bankacılığı

Geçtiğimiz 30 yıl, para politikasının uygulanmasında olağandışı dönüşümlere sahne olmuştur. 1970’li yıllarda ABD’nin de içinde olduğu pek çok ülkede enflasyon oranları iki haneli rakamlara ulaşarak çok yüksek seviyelere yükselmiştir. Günümüzde neredeyse dünyadaki tüm ülkelerde enflasyon oranlarının düşük seviyede kaldığı bir ortam mevcuttur. 223 ülkenin 149’unda yıllık enflasyon oranları %5’e eşit veya daha az iken, 74’ünde %10’a eşit veya daha azdır.

Neredeyse tüm ülkelerde para otoritelerinin ve hükümetlerin şu görüşleri kabul ettikleri görülmüştür: 1) Uzun dönemde çıktı (istihdam) ve enflasyon arasında bir değiş tokuş yoktur; 2) Beklentiler, para politikasının sonuçları için önemlidir; 3) Enflasyonun yüksek maliyetleri vardır; 4) Para politikaları zamansal tutarsızlık sorunuyla karşı karşıyadır; 5) Başarılı para politikaları için merkez bankalarının bağımsızlığına ihtiyaç vardır; 6) Güçlü nominal çıpa, başarılı para politikası sonuçları elde etmek için önemlidir (Mishkin2014: 1).

2.4. Merkez Bankasının Görevleri ve Yetkileri

Merkez bankalarının görev ve yetkileri ülkelere göre bazı farklılıklar içerebilmektedir. Bu kısımda merkez bankalarının yapmış oldukları ortak görev ve yetkileri anlatılmaya çalışılacaktır.

Merkez bankasının belli başlı görev ve yetkileri şu şekilde sıralanabilir (Aktan, Togay ve Utkulu,1998;Parasız,2003):

- a) Banknot ihracını yapmak.
- b) Merkez bankası, para politikasını hükümet ile oluşturur iken; bu amaçları yerine getirmek için kullanacağı araçları seçmeyi bağımsız bir şekilde yapmalıdır. 1990’lı yıllardan sonra, pek çok ülkedeki merkez bankasının öncelikli amacı, fiyat istikrarını sağlamaya çalışmaktır.
- c) Devlete avans verilmesi. (Ülkemizde merkez bankası Kanunu’nun 4.maddesinde 25.04.2011 tarih ve 4651 Sayılı

Kanun' la değiştirilen şekli ile merkez bankası'nın hazine ve kamu kuruluşlarına kredi açamayacağı avans veremeyeceği hükmü getirilmiştir.)

- d) Hazinesinin talep etmesi halinde, hazine için bankacılık işlemlerinin yapılması.
- e) Finansal sistemin düzenli ve istikrarlı bir şekilde çalışmasını sağlamak
- f) Para arzının kontrolü, Bu gaye ile, merkez bankaları reeskont politikası, açık piyasa işlemleri gibi birçok araç kullanılmaktadır.
- g) Para piyasalarının düzenleyicisi olmak ihtiyaç duyulduğunda bankaların kısa süreli kredi taleplerini karşılamak.
- h) Paranın, selektif kredi politikasıyla sektörlerin arasında adil dağılmasını sağlamak.
- i) Finansal alt yapı için gerekli desteği vermek.
- j) Devletin hazinedarlığını yapmak (devletin kasası, saymanı olmak)
- k) Hükümete mali ve ekonomik konularda danışmanlık yapmak,
- l) Devletin uluslararası ödeme araçlarını yönetmek
- m) Para ve kredi gibi konularda istatistiklerin ve değerlendirmelerin yapılması.
- n) Ulusal paranın değerini korumak ve gerektiğinde korumak için önlemlerin alınması.
- o) Ülkenin döviz ve altın rezervlerinin korumak.
- p) Para – ekonomi – kredi ile ilgili araştırmaların yapılmasını sağlamak.
- q) Bankalara kredi veren son başvurulacak yer olma işlevi.
- r) Bankalar arası işlemlerde takas bankası görevinin yürütülmesi. Bütün bankaların merkez bankasında cari hesabı bulunmaktadır ve merkez bankası vasıtasıyla bankalar arasında işlemler sağlanabilmektedir.
- s) Bankacılık sistemini düzenlemek ve denetlemek. (Türkiye'de TCMB bu görevi yapıyordu, 2000 yılında Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu bu görevi TCMB'den almıştır.)

2.5. Merkez Bankasının Para Politikası Araçları

Para politikasının amacı, para arzının değiştirilerek, toplam talebi, fiyatlar genel düzeyini, milli geliri ve dolayısıyla istihdam düzeyini etkilemektir. O halde merkez bankası, ekonomideki para arzını kontrol ederek, fiyatlar genel düzeyi (enflasyon ve deflasyon) yanında, istihdam (işsizlik) ve milli geliri (toplam üretim) etkileme gücüne sahiptir. Merkez bankası'nın ekonomideki para arzını hangi araçlar yardımıyla kontrolü altına aldığını inceleyelim.

a. Reeskont Oranı (Reeskont Kredileri): Merkez bankası'nın ekonomideki para arzını kontrol için kullandığı araçlardan ilk öncelikli olanı, ticari bankalara verdiği kredilerdir. Merkez bankası, ticari bankalara kredi vererek, emisyondaki para miktarını artırır. Bu şekilde, emisyon miktarını arttırmanın en yaygın yolu, ticari bankaların ellerindeki müşteri senetlerini merkez bankası'na yeniden iskonto (reeskont) ettirmeleridir. Merkez bankası'nın reeskont uygulamasının birinci etkisi, bu yolla bankalar sistemine para pompalaması, yani para arzının artmasıdır. Öte yandan merkez bankası, reeskont oranını kendisi belirlediği için, bu oranda oynamalar yaparak, faiz haddini ve ekonomideki para arzını etkileyebilmektedir.

b. Açık Piyasa İşlemleri: Merkez bankası'nın para ve sermaye piyasasına kendisi dahil olarak, değerli kağıt alması veya satmasıdır. Bu işlemler, merkez bankası'nın ekonomideki para arzını etkileyebilmesi için başvuracağı birinci öncelikli araçtır. Bu politikanın etkin olarak uygulanabilmesi için para ve sermaye piyasasının gelişmiş olması gerekir.

c. Kanuni Karşılık Oranı: Bankalar müşterilerinin bankaya yatırdıkları mevduatların belli bir miktarını, bankalarında tutmalı ve ya merkez bankalarına yatırmak zorunlulukları vardır. Bankaların likitlerin bir bölümünü bankalarında tutmak zorunluluğuna Disbonibilite Oranı denir. Bir kısmını da merkez bankasında tutmak zorunluluğu vardır, merkez bankasında tutulması zorunlu mevduat oranına Kanuni Karşılık Oranı veya

Kanuni Rezerv Oranı denilmektedir. Ülkemizde 17 Kasım 2005 tarihinde disbonibilite uygulaması, sona erdirilmiştir.

d. Kredi Tavanı: Kaydi para yaratılmasına getirilen başka bir kısıtlamadır, ticari bankaların verecekleri kredilere merkez bankası'nın tavan sınırlaması yapmasıdır. Likidite durumları müsait olsa bile, bankaların belirtilen tavanı aşmaları, özellikle para arzı içinde kaydi paranın önemli bir yer kapsadığı gelişmiş ülkelerde, para arzının sınırlandırılmasında etkin bir yöntemdir.

e. Selektif Kredi Denetimi: Ticari bankaların verdikleri kredilerin sektörler arasındaki dağıtımı, özellikle ülkede takip edilen gelişme ve kalkınma politikasına uygun olması için, merkez bankası'nca yönlendirilir. Bazı alanlara açılacak kredilere daha düşük faiz ya da daha uzun vade uygulandığı gibi, merkez bankası bazı sektörlerle ait senetlere daha farklı reeskont oranı uygulayabilir. Selektif Kredi Politikası özellikle gelişmekte olan ülkelerde, geliştirilmesi arzulanan sektörleri teşvik etmek amacıyla uygulanan bir para ve kredi politikasıdır (Dinler 2007:445-448).

2.6. Merkez Bankasının Görev ve Yetkisi Dışındaki İşlemler

Merkez bankalarının kanun maddeleri ile yapamayacağı işlemler sırasıyla şöyledir:

-Direk olarak ticaret yapmak veya herhangi bir ticari, zirai, sanayi işletmelerine, (kanun ile çizilen sınırlar dışında) direk olarak katılmak.

-Talep fazlalığı olan kâğıt paraları toplamak veya dağıtılmasına yardımcı olmak.

-Merkez bankalarının doğrudan halkla işlem yapmamaları genel kabul gören bir kural haline gelmiştir.

- Karşılığı olmadan kredi ve avans vermek (kanun ile çizilen sınırlar dışında)

-Taşınmaz mallar almak ve ihtiyacı olmadığı taşınmazları kar etmek maksadıyla bekletmek.

-Banka ve Kuruluşların, hisselerini satın almak.

-Talep olmadığı halde kağıt paraları piyasaya sürmek (Hacıyev, 2003:10-11).

Özellikle para politikası araçlarını, merkez bankasının piyasa koşullarına göre kullanabilmesi için, merkez bankası bağımsızlığına ihtiyaç vardır.

3. MERKEZ BANKASININ BAĞIMSIZLIĞI

Günümüz ekonomilerinde, çeşitli kurum ve kurullar ekonominin işleyiş şeklinin düzenlenmesi, denetlenmesi ve yürütülmesi için bulunmaktadır. Her bir kurum veya kurul görev alanı içerisindeki sorumluluğunu bilmekte bu sorumluluğunu yasalarla belirlenen kurallar çerçevesi içerisinde yapmaktadır, uyulması gereken kurallar ise zaman içerisinde oluşmuş ilkelerin bütünleşmiş halleridir, bu kurul ve kurumların arasında en çok araştırılmış ve kafa yorulmuş olan ekonomide oluşturulan bu kurum ve kurulların bağımsızlığıdır.

Bu kapsamda bağımsızlığın ne ifade ettiğine baktığımızda, bağımsızlık birinin ya da birilerinin etkisi altında olmama durumu ya da diğer bir ifadeyle, başkalarının etkisinden, yönlendirmesinden ve kontrolünden bağımsız olma olarak tanımlanmaktadır. Bağımsızlığın bu tanımsal anlamı ekonomideki kurum ve kurullar açısından değerlendirildiğinde, bağımsızlık, siyasetin etkisinden yönlendirmesinden ve kontrolünden bağımsız olmak olarak ortaya konulabilir. Her kurum veya kurul bazında bu tanımın ifade ettiği unsurların değiştiği ve ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği şüphesizdir (TCMB, Merkez Bankası Bağımsızlığı, 2012:1).

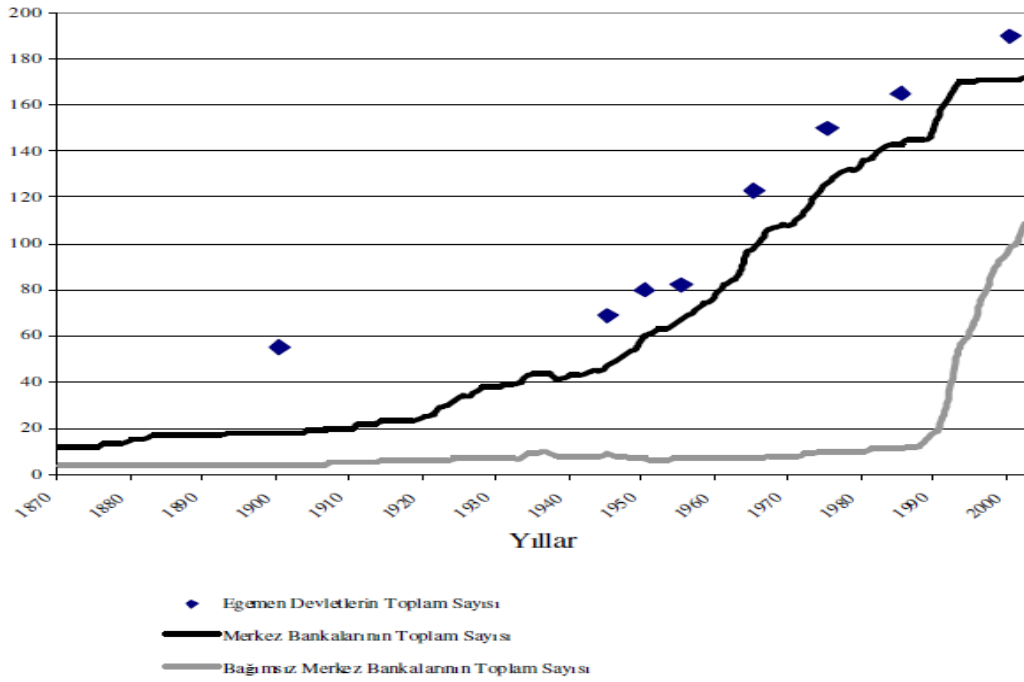
Merkez bankası bağımsızlığı ile ilgili birçok tanım yapılmıştır, ama hepsinin bir konuda aynı düşündüğünü görüyoruz, bu ise Merkez bankası paranın istikrarını koruma görevini yerine getirir iken, siyasi otoriteden emir ve direktif almamalıdır, bu bağımsızlığın en önemli koşuludur. Genel olarak uygulaması merkez bankası para politikasıyla ilgili genel şartları ve uygulamada serbest kalmalıdır. Bu elbette seçilmiş siyasilerden tamamen bağımsız olarak düşünülmemelidir (Aktan, Togay, Utkulu 1998:1).

Başka bir anlatılış şekliyle, merkez bankası bağımsızlığı seçilmiş siyasi otoriteye rağmen değil, onların içerisinde bir bağımsızlık anlatılmak istenmektedir. Yasama, yürütme ve yargının yanında bir ayrı güç olarak düşünülmemeli, hükümetin çizdiği amaçlar çerçevesinde uyulmakla sınırlı bir bağımsızlıktır (Hacıyev, 2003: 16-17).

İktisatçılar, merkez bankası bağımsızlığı ile ilgili iki farklı düşünce içerisinde olmuşlardır. Bunlardan ilk düşünce, fiyat istikrarı ile ilgili para politikalarını içeren bağımsızlık, diğer düşünce ise, siyasilerin para politikasını etkileyip etkilemediği ile ilgili olduğu şeklindedir. Merkez bankası bağımsızlığı, para politikası araçlarının merkez bankası tarafından tespiti, banka yönetimi atamaları üzerinde siyasilerin etkisinin azaltılması ve hükümetin merkez bankasına yaptığı bazı baskıların ve uygulamaların azaltılması olarak tanımlanabilir (Hacıyev, 2003: 16).

Son yıllarda pek çok ülkede merkez bankasının bağımsızlığı büyük bir ilgi alanı oluşturmaktadır. Merkez bankalarının hükümetlerin baskıları ve uygulamalarının etkisinden kurtulmaları ve özek kuruluşlar halini almaları daha çok istenilen bir durum haline gelmiştir, zamansal tutarsızlık gösteren politikacıların uygulamalarından nispeten kurtulmuş merkez bankalarının fiyat istikrarını daha etkin bir şekilde koruyacakları düşünülmektedir. Bu yönde pek çok ülkede yasal değişiklikler bunun yanında kurumsal değişiklikler gözlenmektedir (Oktar, 1996: 80).

Grafik 1 Dünya Geneline Merkez Bankası Bağımsızlaşma Grafiği

Kaynak: Marcussen, (2005: 5)

Özellikle 1990' lı yıllarda merkez bankaları giderek siyasal iktidardan bağımsızlaşmışlardır. Geçtiğimiz yirmi yıllık süreçte, Malta, Kazakistan, İngiltere, Yeni Zelanda' ya kadar, beş kıtaya yayılmıştır. Ülkeler merkez bankalarına siyasi iktidarlara karşı daha fazla bağımsızlık imkanı sunan yasaları çıkarmışlardır. Grafik 1' de bu durum net bir şekilde görülmektedir.

3.1. Merkez Bankası Bağımsızlığı için Ön Şartlar

Merkez bankasının bağımsız olması için gereken ön şartlar hesap verebilirlik, şeffaflık ve denetim olarak üç başlık olarak anlatılmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Hesap Verebilirlik

Merkez bankaları bağımsızlıklarının artmasıyla birlikte karar alabilen bir merci haline gelmişlerdir. Karar alma yetkilerinin artmasıyla topluma sorumluluğu da artmıştır. Bu sorumluluk, hesap verebilirliktir, bir hedefi yakalamak için politika araçları kullanılıyorsa bağımsızlık ile birlikte mutlaka hesap verebilirlik olmalıdır, fiyat istikrarını sağlamaya çalışacak merkez bankasına güveni sağlarken, topluma ve siyasi otoriteye karşı sorumluluğu yerine getirmeli ve hesap verebilir olmalıdır. Merkez bankası bu sorumluluğu raporlarla, meclise belirli zamanlarda bilgi aktararak, internet kanalıyla istatistik bilgileri yayınlayarak yerine getirir (Barışık, 2004:5).

Hesap verebilirlik, topluma ve parlamentoya karşı sorumluluğun yerine getirilmesidir, ama bu sorumluluğun aynı zamanda merkez bankasının oto kontrol mekanizmasının da oluşmasını sağladığı kabul edilir (Roger, 2009:8).

3.1.2. Şeffaflık

Para politikası uygulayıcısının izlediği para politikası ile ilgili aldığı kararlar veya değişikliklerde açık ve net olması demektir şeffaflık, çünkü gelecek ile ilgili beklentileri olan iktisadi çevreler bu verilere göre şekillendirirler kararlarını, merkez bankaları bu bilgilerin dağıtılması ile ilgili

sorumludur, bu sorumluluğu yayınladıkları istatistikler ve raporlarla yerine getirirler.

Şeffaflık, merkez bankalarının güvenilirliğine büyük katkı sağlar, ne kadar merkez bankasının para politikası şeffaf olursa, iktisadi çevreler ve kamuoyunun desteğide o oranda yükselecektir, yüksek güvenilirliğe sahip merkez bankası, iktisadi çevreleri daha kolay ikna edebilecektir (Oktar, Tokucu ve Kaya, 2013: 68).

Bu iki merkez bankası bağımsızlığı ön koşulu, halkın seçtiklerine, atanmışların yaptıkları uygulamaları ve politikaları denetleme ve izleme imkânı verdiğinden, hep söylene gelen sorumluluk, yetki karışıklığını da sonlandırmaktadır (Oktar, 2014:111).

Tablo 2’ de enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkelerden bazılarının merkez bankalarının, şeffaflığı ve hesap verilebilirlikleri gösterilmiştir.

Tablo 2 Enflasyon Hedeflemesi Uygulayan Bazı Ülkelerin Merkez Bankalarının Politikalarının Şeffaflığı ve Hesap Verebilirliği

Ülke	Politika Tutanaklarının Yayınlanması	Bakanlar kurulu/ Meclise Sunumlar Yapılması	Para politikası Raporu
Avustralya	Hayır	Hayır	Çeyrek dönemler itibariyle
Brezilya	Evet 8 gün gecikmeli	Evet	Çeyrek dönemler itibariyle
Çek Cumhuriyeti	Evet	Evet	Çeyrek dönemler itibariyle
İngiltere	Evet	Evet	Çeyrek dönemler itibariyle
İzlanda	Evet	Evet	Çeyrek dönemler itibariyle

Kaynak: (Roger,2009: 11)

Tablo 3 Enflasyon Hedeflemesi Uygulayan Bazı Ülkelerin Merkez Bankalarının Politikalarının Şeffaflığı ve Hesap Verebilirliği

Ülke	Politika Tutanaklarının Yayınlanması	Bakanlar kurulu/ Meclise Sunumlar Yapılması	Para politikası Raporu
Kanada	Evet	Evet	6 ayda bir güncelleme
Norveç	Hayır	Evet	Yılda 3 Kez
Polonya	Hayır	Evet	Çeyrek dönemler itibariyle
Türkiye	Evet	Hayır	Çeyrek dönemler itibariyle
Yeni Zelanda	Hayır	Evet	Çeyrek dönemler itibariyle

Kaynak: (Roger,2009: 11)

3.1.3. Denetim

Merkez bankasının esas ilgilendiği ana nokta, finansal dalgalanmaları ve mevduat ani paniklerini önlemeye çalışmaktır. Bu görevi yerine getirmek için kararlı, güncel, düzenlemeler ve denetleme mekanizmasını iyi bir şekilde yapmak zorunluluğu vardır, finansal panikler genellikle faiz ve enflasyon oranlarındaki dalgalanmalardan kaynaklanmaktadır, bu dalgalanmalar merkez bankasının kısa dönemde fiyat istikrarını yoksa finansal piyasaların istikrarını diye bir ikileme düşmesine sebebiyet vermektedir, finansal kurumların denetim ve düzenlenmesi yönündeki adımlar genellikle merkez bankasınca yapılmaktadır, bu yapılan uygulamalarda merkez bankası bağımsızlığı ile kazandığı kazanımlarla yapılmaktadır (Kahraman, 2007: 68).

3.2.Merkez Bankasının Gelişme Sürecinde Bağımsızlık Aşamaları

Merkez bankacılığı 19. Yüzyılda doğmuştur, 19.Yüzyılda Liberalizmin dünyada hâkim olmasından dolayı devlet daha geri planda durmuştur. Liberalizm görüşünün felsefesiyle para basımı, döviz ve altın gibi rezervlerin korunması, gibi işlemleri özel bir kurumun yapması çelişki

yaratmamıştır, 19.Yüzyılda bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler felsefesi hâkim olduğundan devlet daha az müdahale eder hale gelmiş ve merkez bankaları da bu ortamda bağımsızlık ile ilgili önemli mesafeler kat etmişlerdir (Oktar,1996: 87).

Altın para standardının uygulandığı yıllarda, merkez bankalarının bağımsızlığı önemli değildi, sistem otomatik esasa dayandığından, bağımsız bir merkez bankasına ihtiyaç yoktu.

1890, 1915 yılları arasında dünya ekonomisinin güçlü ülkelerinin paralarının bağlı olduğu sistemi, her ulusal paranın sabit bir fiyattan altına dönüştürülmesine imkân sağlıyordu. Bu sistemin dışsal dengesizliklerin kendi kendilerini otomatik olarak düzelttikleri düşünülüyordu.

Bu süreçte en fazla merkez bankası bağımsızlığına sahip olan (Bank of England) İngiltere merkez bankası idi, hükümetler İngiltere merkez bankası' na pek müdahale etmemişlerdir, fakat I. Dünya Savaşı ile birlikte yavaş yavaş İngiltere merkez Bankası bağımsızlığını kaybetmeye başlamıştır.

Brüksel'de 1920' yılında yapılan konferansta merkez bankası ile ilgili olumlu kararlar alınmıştır. Bu konferansta bağımsızlık ile ilgili alınan kararda Bankalar ve özellikle merkez bankaları gibi emisyon bankalarının politik baskıdan uzak tutulması kararı en önemli karardır. Bu merkez bankası bağımsızlığı için atılan bir adım olarak nitelendirilmiştir. 1920'li yıllar krizlerle hiper enflasyonlarla geçmiştir, krizler sırasında merkez bankalarına yapılan baskılarla devletlerin bütçe açıklarını kapatmaya çalışmaları, merkez bankası için bağımsızlığın ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

1929'da Dünya'yı etkileyen büyük ekonomik buhran ve hükümetlerin bu krizden çıkabilmek için para politikalarını kendilerinin yönetmeleri merkez bankalarının hükümetlere tekrar bağımlı hale gelmesini sağlamıştır (Abdullayev, 2002: 36-37).

Hükümetlerin artan müdahaleleri hatta merkez bankalarının mülkiyetlerinin bile yavaş yavaş değiştirilmeye başlanması bir süre sonra merkez bankalarının özerk bir yapıya ihtiyacı olduğunu göstermiş ve bu görülen gerçek üzerine merkez bankaları kar amacı gütmeyen kamuya ait bir şekilde dönüşmüşlerdir (Oktar, 1996: 94).

Merkez bankalarının politik çevrelerin istedikleri yönde işlem yapmaları Keynesyen makro iktisat düşünce tarzına da uyduğundan hükümetler merkez bankalarının yetkilerinin artırmamak gibi bir direnç içerisine girmişlerdir. Bağımsızlığın ölçülmesine 1960' lı yıllardan itibaren başlanmıştır (Kahraman, 2007: 71).

Yetmişli yıllarda dünya ekonomisinde stagflasyon sorunu yaşayan ülkeler çoğalmış bununla birlikte devletin iktisat politikalarına müdahaleleri tartışma konusu olmaya başlamıştır. Seksenli yıllarda devletin kontrolünün para politikasında olmasıyla enflasyonist olgu yaşanmış ve bütçeler açık vermeye başlamıştır, seksenli yıllar, farklı iktisat politikaları aranmaya başlandığı ve merkez bankası bağımsızlığının gündeme geldiği bir zamandır, seksenli ve doksanlı yıllar merkez bankası bağımsızlığı sıkça tartışılan konuların başına yükselmiştir (Abdullayev, 2002: 38-39).

Merkez bankası bağımsızlığının gelişim sürecini incelemek için, öncelikle merkez Bankası bağımsızlığı sorunu incelemek gerekmektedir, daha sonra ise fiili durum gözden geçirilecek, merkez bankası bağımsızlığında nelere dikkat edilmesi gerektiği anlatılmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Merkez Bankası Bağımsızlığı Sorunu

Kendiliğinden gelişen bir olgu değildir fiyat istikrarı. Dış şoklar göz önüne alınmadığında, fiyat istikrarını etkileyen iki önemli konu vardır: (TCMB, Merkez Bankası Bağımsızlığı, 2002:3)

-Siyasetçilerin ekonomiyi daha iyi duruma getirmek amacıyla maksimum kapasitesinde üstünde çalıştırmaya uğraşmaları, uzun sürdürülebilir bir durum değildir.

- Siyasetçilerin kamu açıklarını, merkez bankası ile finanse etmek gibi kötü alışkanlıkları vardır. Bu yüzden enflasyon ve işsizlik artar büyüme azalır.

İki konuda da görüldüğü üzere fiyat istikrarını korumak için politika otoritelerine istedikleri uygulamaları yapmalarına engel olabilecek ve uyarı yapabilecek bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Bu da merkez bankası bağımsızlığı gerekliliğinin temel konusudur.

İki kavramı karıştırmamak gerekir, merkez bankası bağımsızlığı ve merkez bankası özerkliği. Özerklik, “diğer bir takım politik/ekonomik faktörlerin de bulunduğu bir ortamda, belli bir kurumsal çerçevedeki spesifik bir alanda karar-alma gücü” şeklinde anlatılabilir. Bağımsızlık da, ‘merkez bankasının para politikaları ve uygulamalarını yasa ile koruma altına almak diye değerlendirebiliriz. Genelde merkez bankası bağımsızlığı için ifade edilmeye çalışılan, özerklik tanımı ile anlatılmak istenilendir (Aktan, Togay ve Utkulu, 1998:5).

Eğer bireylerin beklentileri ile merkez bankası’nın uyguladığı politikalar tutarlılık içerisinde olursa bu güvenilirliğin işaretidir. Bilindiği üzere merkez bankası’nın makroekonomideki dengeleri sağlama rolü çok önemlidir. Bağımsız bir merkez bankası denince öncelikle akla iki şey gelmektedir. Birincisi, merkez bankası’nın hedeflerini saptarken karar verme konusunda özgür olması anlaşılmaktadır. Ancak bu hedefler belirlenirken banka, halkın temsilcisi siyasi otoritenin görüşünü almalıdır. Aksi takdirde belli bir teknokrat grubuna aşırı derecede fazla güç verilmiş olur.

Merkez bankası bağımsızlığında demokrasi ile tutarlılık sağlayan diğer bir hususta hedeflerin seçilmiş politikacılar tarafından belirlenmesidir. Diğer yandan halkın merkez bankası yöneticilerine güvenmesi ve merkez bankası’nın ne yaptığını topluma açık olarak anlatması önem arz etmektedir. Merkez bankası politikalarını tutarlılık içinde uygulayıp açıklayabiliyorsa kararlarda toplum tarafından desteklenecektir. Eğer merkez bankası yöneticileri rasyonel kararlar alırlarsa bunları açıklamaları

da daha kolay olacaktır. Kararların açıklanmasının bir diğer faydası da kararlarda tutarlılık olmaması durumunda kendini yeniden disipline ederek daha iyi kararlar alınmasına yardımcı olmasıdır (Tunçsiper,1999:122).

Merkez bankası bağımsızlığı güzel güzel cümlelerle anlatılabilir, fakat merkez bankasına bağımsızlık verilmeye çalışılmasının sebebi, siyasetçilerin karşılıksız para basılması talimatlarının önüne geçilmeye çalışılmasıdır (Eğilmez, 2015).

3.2.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Fiili Durumu

Merkez bankaları, sadece hükümetler karşısında değil uluslararası kuruluşlar ile finansal piyasalar ve kuruluşlar karşısında da bağımsız olmalıdır. Saydamlığın sınırları ise kamu çıkarı gözetilerek belirlenmelidir. Merkez bankaları özellikle asimetrik bilginin kaynağı olmamalıdır. Banka başkanlarının düzenli aralıklarla kamuoyunu, parlamentoyu ve hükümeti bilgilendirmesi ilkesine dayanan hesap verebilirliği içerdiği düşünülmektedir. Merkez bankalarının temel amaç, hedef ve araçlarını ekonominin ihtiyaçlarını ve toplumun genelinin çıkarlarını gözeterek kurgulayabilecekleri bir esnekliğe sahip olması ve para politikasını uygularken kaynaklarını etkin ve verimli kullanarak kamu çıkarını gözetmesi gerekmektedir.

Türkiye olsun dünyanın başka bir ülkesi olsun politika otoritelerinin çeşitli sebeplerle zamansal tutarsızlık problemini çözemedikleri için finansal sorunlarını merkez bankası kanalı ile çözmeye çalışmışlar ve bu yüzden enflasyon ve çeşitli toplumsal, siyasi yıkıntılar oluşmuştur. Fiyat artışlarının dizginlenmesi için merkez bankalarının yasal ve fiili bağımsızlıklarına vurgu yapılması da yerindedir. Bu başta finansal sermaye kesimi olmak üzere, toplumun genelinin çıkarıdır. Günümüz teori ve uygulamalarına egemen olan, kısa vadeli faiz oranlarını hükümetlerden bağımsız bir şekilde belirleyebilmeleri gerektiğine odaklanmaktadır. Oysa para politikası ekonominin ihtiyaçlarına göre önceliklerini belirleyecek bir esnekliğe sahip olmalıdır. Para politikasının

işsizlik, büyüme ve ekonomik kırılganlıklar üzerindeki etkileri politika oluşturma sürecinde dikkate alınmalıdır.

Alınan para politikası kararları sonucu oluşan toplumsal tahribatları, merkez bankasını yönetenler dikkate almalıdırlar. Uygulanan para politikasının finansal piyasaların dışındaki kesimler üzerindeki etkileri egemen söylem ve tartışmaların dışına itilmemelidir. Teori ve uygulamaya egemen olan neoliberal iktisadi okumaya göre kurgulanan günümüz merkez bankacılığı anlayışının apolitik bir yaklaşım olmadığını, kazanan ve kaybedenlerinin olduğu politik-ekonomik bir tercih olduğu hatırlanmalıdır (Bakır, 2007:208-221).

Politik otorite, merkez bankasının bağımsızlık zırhını delegecek manipölasyonları gerçekleştirmenin yollarını öyle ya da böyle bulur. Politik otorite merkez bankasını “süt veren bir inek” gibi gördüğünden onun, kontrolü dışında işine gelmez. Bu bakımdan merkez bankasını denetiminde tutmayı sağlayacak formel ya da informal her yolu dener.

Merkez bankasının bağımsızlığı ile birlikte en çok eleştiri gelen konu merkez bankasının yürüttüğü para politikası ile maliye politikalarının arasında çekişmeye sebep vermesidir. Merkez bankası para politikasıyla, maliye politikası arasında oluşacak sorunları, sorumluluk dağılımı ve stratejik bazı konular ve davranışlar başlıkları altında toplayabiliriz. Öte yandan mali açıkların finansmanı, borç ve döviz kuru politikasının yönetimi, bankacılık, sisteminin istikrarına ilişkin politikaların saptanması gibi alanlar da her iki politika arasında çatışmaların yaşanması olasıdır.

Merkez bankası kamu ile ilgili borçlara tam olarak hâkim olamadığı ve yönetemediği takdirde, bütçe açıklarının kapatılabilmesi için gerekli para politikalarını üretmekte zorlanacaktır. Sonuç olarak, merkez bankasının bağımsızlığı, mali disiplinsizlik yaratabilir. Freidman'a göre piyasa işlemleri ve borç yönetimi, biri merkez bankası diğeri ise hazine tarafından kullanılan aynı parasal aracın farklı adlarıdır. Hükümetin yürütmek istediği politika, merkez bankası ile hazine hesaplarının karşılaştırılmasıyla tam olarak kararlaştırılabilir, bu yüzden iki kurum

arasında uyum ve tamamlayıcılık özellikleri olmalıdır (Oktar,1996:105-106).

3.2.3. Merkez Bankası Bağımsızlığında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Litaratürde merkez bankalarının bağımsızlığı ile ilgili dikkat edilmesi gereken temel noktaları aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür (Fisher,1995).

- Merkez bankasının fiyat istikrarını kapsayan, tam olarak çerçevesi belirlenmiş bir yetkisi olmalıdır.

- Merkez bankası orta vadeli politika amaçlarını açıkça duyurmalıdır.

- Her zaman hesap verebilir olmalıdır, merkez bankası

- Hükümet merkez bankasının kararlarını geçersiz kılacak yetki kullanımlarına yönelmemelidir.

- Merkez bankası politika amaçlarına ulaşmak için faiz oranları ve diğer para politikası değişkenlerini belirleme yetkisine sahip olmalıdır.

- Dalgalı döviz kuru sistemi olduğu müddetçe faiz oranları ve döviz kuru ayarlamaları için ayrı bir sorumluluk olmamalıdır.

Merkez bankalarının tam anlamıyla bağımsız olup olamayacağı da tartışılan bir konudur. Gerçek ekonomik hayatta merkez bankaları hükümetlerin mali ve iktisadi faaliyetlerince etkilenen bir çerçevede çalışmaktadır. Bu nedenle hiçbir merkez bankasının tam anlamıyla bağımsız olduğu söylenemez. Merkez bankalarının bağımsızlığının hükümetlerin izin verdiği ölçüde bir bağımsızlık olduğu ifade edilmektedir (Serel,2014: 56).

3.3. Merkez Bankası Bağımsızlığını, Etkileyen Unsurlar

Merkez bankası bağımsızlığını bir ölçüyle anlatabilmek zordur. Bağımsızlık birçok kriterin birleştirilmesinin bir sonucudur. Bu sebeple merkez bankası bağımsızlığı birçok unsurun etkilemesi sonucu en doğru şekilde oluşabilir.

3.3.1. Yasal Bağımsızlık

Yasal bağımsızlık, siyasilerin ve kanun yapıcıların merkez bankasına ne ölçüde bağımsızlık verdiğini gösterir. Yasa ile verilen bazı bağımsızlık maddeleri uygulama sırasında tam olarak uygulanamayabilir. Bu ekseriyetle gelişmekte olan ülkelerde görülen bir sorundur. Gelişmekte olan ülkelerde hukuk kuralları çok daha kolay çiğnenebilmekte ve kestirme çözümler bulunmaya çalışılmaktadır. Bu yasal bağımsızlığı azaltmaktadır (Cesur, 2011: 6).

3.3.2. Görev Süresi

Merkez bankası üst düzey personelinin ve kurullarda görev yapan üyelerinin görevleri başında ne kadar süre kaldıkları bankanın bağımsızlığı için çok önemlidir. Merkez bankası başkanının uzun süre görev yapması özellikle önemlidir. Zira merkez bankası başkanının görev süresi kısa olursa, politikacıların merkez bankası başkanını etkileme imkânları daha fazla olur. Bu sebeple, merkez bankası başkanının sık değişmesi, merkez bankasının bağımsızlığını etkileyecektir. Eğer siyasiler sürekli olarak başkan yenileme olanağına sahip olurlarsa, kendi taleplerini yapabilecek insanları o makamlara yerleştirme imkânı olacaktır.

Fakat merkez bankası başkanı ve kurul üyelerinin sık sık değişmeleri, merkez bankası bağımsızlığı için tek ve yeterli ölçü değildir. Çünkü, guvernörlerin görev sürelerinin uzaması, belki de siyasi iktidarla kurulan iyi ve bağımlı ilişkilerin bir sonucu olabilir. Nitekim hükümete boyun eğmeyi ve hatta yaranmayı benimsemiş guvernörün görevde kalma süresi, yürütme organının uygulamalarına karşı çıkan ve direnen guvernörün görev süresine oranla kuşkusuz uzayacaktır.

Siyasilerin uzun süre görevde kalamamaları ve hükümetlerin sürekli değişmesi, merkez bankası başkanı ve kurullarının görev süresinin de kısa olmasını sağlamaktadır, bu da bankanın siyasi otoriteye bağımlı olmasını sağlamaktadır. Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerin aksine, gelişmiş ülkelerde merkez bankası guvernörlerinin görev süreleri oldukça uzun olup, ortalama 8-10 yıl arasında değişme göstermektedir (Oktar,1996:112-113).

Türkiye’de guvernör beş yıllık bir süre ile bakanlar kurulu kararıyla atanır, ama yazılı olmayan şekli ile hükümet değiştiği takdirde guvernörde değişir, çünkü hükümet yetkisi alan siyasi otorite kendi istediği ve güvendiği kişi ile çalışmak ister böyle olması da merkez bankası bağımsızlık oranlarının değişmesini sağlamaktadır. Merkez bankası başkanının görev süresi siyasi otorite tarafından istenildiği takdirde uzatılabilir, bu da merkez bankası başkanının siyasi otoriteye bağımlı olmasını sağlamaktadır. 1980 ile 1996 yılları arasındaki 16 senede yedi merkez bankası başkanı değişmiştir, ortalama bir başkanın ortalama 2,5 yıl görev yaptığını gösterir, ayrıca tüm merkez bankası başkanları hükümet kurulduktan sonraki ilk altı ay içinde atanmışlardır ki, bu atamaların siyasi amaç uğruna yapıldığı gayet açıktır (Afşar, 2006:4).

Tablo 4 Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Uygulayan Çeşitli Ülkelerde Merkez Bankası Başkanı ve Üyelerin Atanma Şartları ve Süreleri

ÜLKE	ÜYELERİN ATANMA ŞARTLARI	GÖREV SÜRELERİ
Arnavutluk	Tüm denetim kurulu üyeleri meclis tarafından atanır, Başkan Arnavutluk Devlet Başkanı tarafından Başbakanın önerisi ile atanır. Başkan Yardımcıları merkez bankası başkanının önerisi ile denetim kurulu tarafından atanır.	Görev Süreleri 7 yıldır
Çek Cumhuriyeti	Üyelerin atamaları Devlet Başkanı tarafından yapılır.	Görev Süreleri 6 yıldır

Kaynak:(Serel, 2014:102-131)

Not: Tablo, orijinal halinden özetlenmiştir.

Tablo 5 Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Uygulayan Çeşitli Ülkelerde Merkez Bankası Başkanı ve Üyelerin Atanma Şartları ve Süreleri

ÜLKE	ÜYELERİN ATANMA ŞARTLARI	GÖREV SÜRELERİ
Dominik Cumhuriyeti	Para Kurulunun 6 üyesi ve merkez bankası başkanı Devlet Başkanı tarafından atanır.	Görev Süreleri 2 yıldır
Endonezya	Üyelerin atamaları Devlet Başkanı tarafından yapılır.	Görev Süreleri 5 yıldır
Ermenistan	Başkan meclis tarafından, Başkan yardımcısı, Başkan tarafından atanır. Kurul üyeleri başkan tarafından bir rotasyon programı çerçevesinde atanır.	Başkanın görev süresi 6 yıl Başkan yardımcısının 6 yıl Kurul üyeleri 5 yıllık atanır
Filipinler	Para kurulu üyeleri Devlet Başkanı tarafından atanan 7 üyeden oluşur. Üyelerden biri kabine üyesidir.	Diğer 6 üyenin görev süresi 6 yıldır.
Gürcistan	Bankanın üst yönetin organı Yönetim Kuruludur. 7 üyeden oluşur. Üyeler Devlet Başkanı tarafından aday gösterilen kişiler arasından Parlamento tarafından atanırlar. Yönetim Kurulu başkanı aynı zamanda merkez bankası başkanıdır.	Görev Süreleri 7 yıldır
İngiltere	Başkan ve Başkan Yardımcıları Hükümetin tavsiyesi üzerine Kraliyet tarafından atanır.	Görev Süreleri 5 yıldır
İsrail	Başkan Hükümetin görüşünü alarak Devlet Başkanı tarafından atanır.	Görev Süreleri 5 yıldır
Kanada	Başkan ve kıdemli başkan yardımcısı yönetim kurulu tarafından atanır.	Görev Süreleri 7 yıldır

Kaynak:(Serel, 2014:102-131)

Not: Tablo, orijinal halinden özetlenmiştir.

Tablo 6 Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Uygulayan Çeşitli Ülkelerde Merkez Bankası Başkanı ve Üyelerin Atanma Şartları ve Süreleri

ÜLKE	ÜYELERİN ATANMA ŞARTLARI	GÖREV SÜRELERİ
Kolombiya	Üyeler ve Başkan Devlet Başkanı tarafından atanır.	Görev Süreleri 4 yıldır
Meksika	Merkez Bankası Başkanı Devlet Başkanı tarafından atanır.	Görev Süreleri 6 yıldır
Moldova	Merkez Bankası Başkanı parlamento başkanının önerisi üzerine parlamento tarafından atanır. Diğer üyeler merkez başkanının önerisi ile parlamento tarafından atanır.	Görev Süreleri 7 yıldır
Norveç	Tüm üyeler Kral tarafından atanır.	Başkan ve Başkan Yardımcısı 6 yıl diğer üyeler 4 yıl için atanır.
Polonya	Merkez Bankası Başkanı Devlet Başkanının talebi üzerine Meclis tarafından atanır.	Görev Süreleri 6 yıldır
Romanya	Yönetim Kurulu üyeleri Parlamento tarafından atanır.	Görev Süreleri 5 yıldır
Sırbistan	Merkez Bankası Başkanı Devlet Başkanının talebi üzerine Meclis tarafından atanır.	Görev Süreleri 6 yıldır
Şili	Merkez Bankası Başkanı Devlet Başkanının ataması üzerine Senato tarafından onaylanır. Merkez bankası başkanı üyeler arasından Devlet başkanı tarafından atanır.	Görev Süreleri 5 yıldır
Türkiye	Başkan, Bakanlar Kurulu kararıyla atanır. Başkan yardımcıları Başkanın önerisi üzerine müşterek kararla atanırlar.	Görev Süreleri 5 yıldır

Kaynak:(Serel, 2014:102-131)

Not: Tablo, orijinal halinden özetlenmiştir.

3.3.3. Yöneticilerin Kişiliği

Merkez bankası başkanının ve kurullardaki kişilerin kişilikleri çok önemlidir, hayata bakış ve kişisel ilişkileri farklı olanlar tabi ki merkez bankası kurullarında karar alırken kriz yönetimi ve değişimlerde başarılı olmaları beklenemez (Cesur,2011:7).

Bağımsızlık bankanın yazılı yönetmeliklerine ve kanunlarına bağlı değildir, tecrübeli ve güçlü bir merkez bankası başkanı ile karar alma gücü olmayan bir merkez bankası bile daha bağımsız kararlar alabilir. Üst düzey yöneticilerin kişilikleri çok önemlidir bu açıdan, hükümetler genelde güçlü, kişilikli merkez bankası başkanı atamak istemezler, çünkü onlar kendi istediklerini yapabilecek başkan atamak ve zaman zaman merkez bankasını istedikleri gibi yönlendirebilmeyi her zaman istemişlerdir, ama bu merkez bankası bağımsızlığını etkilemektedir.

Merkez bankası başkanı ve kurul üyelerinin kişilikleri ülke ekonomileri için önemlidir. Merkez bankası başkanının kişiliği fiili bağımsızlığı belli oranda etkileyebilmektedir.

3.3.4. Toplumsal Destek

Merkez bankası bağımsızlığı diye bahseder iken, en önemli faktör toplumun bu bağımsızlık olgusunu nasıl anladığı ve baktığıdır. Çok seslilik toplumsal destek için çok önemli bir ihtiyaçtır, fakat merkez bankası bağımsızlığını tam olarak bilmeyen veya tam olarak anlatılmamış bir toplum tam olarak bu konuya destek vermeyebilir. Bu yüzden halk her fırsatta ve sürekli olarak bilgilendirilmelidir ki toplum bilinci oluşsun (Afşar;2006:6).

3.3.5. Ekonomik Koşullar

Merkez bankası bağımsızlığından bahsedebilmek için ekonomik koşulların buna uygun olması gerekir, mesela tam totaliter bir yönetim şekli ile yönetilen bir ülkede merkez bankası bağımsızlığından söz edemeyiz (Kahraman, 2007: 93).

Merkez bankası bağımsızlığı bulunduğu ülkenin ekonomik gücü ve koşulları ile doğru orantılıdır, ayrıca merkez bankası ülkenin içinde bulunduğu piyasa boyutlarına göre güçlü veya güçsüz bir merkez bankası olur, yani merkez bankası ülkenin ekonomisi ölçüsünde hareket kabiliyetine ve bağımsızlığına sahiptir ve sadece para politikasına yön verebilir bağımsızlığı çerçevesinde ama ülke koşulları uygun olduğunda sonuç alabilir (Hiç, 1992: 48).

Paranın değeri, satın alma gücü ile ölçülür. Enflasyonun düşük seviyelerde seyir ettiği ekonomilerde siyasi otoriteler merkez bankalarına daha az müdahil olduklarından merkez bankaları daha rahat ve bağımsız hareket edebilmektedirler (Misge, 2000: 45).

3.3.6. Devlet Yapısına Benzerlik

Ekonomik bütünleşme ve siyasi bütünleşme birbirleriyle etkileşimi olan konulardır. Siyasi bütünleşmede idari ve askeri güçler bir yerde toplanmış, ekonomik bütünleşmede de vergi gelirleri tahsili ve harcamaları bir yerde toplanmıştır. Merkez bankalarının siyasi yapılanmalara göre ilişkileri de değişmektedir. Bunlar üniter ve federatif devlet olarak iki şekildedir, üniter devlet şekli ile yönetilen ülkelerde Türkiye, Japonya gibi ülkeler de merkez bankaları siyasi otoriteye bağımlıdır, federatif devlet şekli ile yönetilen ülkelerde ise durum biraz daha karışıklık gösterebilmektedir. Çünkü yerel yönetimlerin ekonomik faaliyetleri birbirleriyle ve en nihayetinde merkezi ekonomik faaliyetler farklılık gösterebilirler bu da ortak bir ekonomik faaliyette bulunmayı güçleştirir, bağımlılık siyasi otoritelere daha az olur federatif devlet şeklinde, ama merkez bankası ne olursa, ne şekilde olursa olsun, ülkesindeki ekonomik faaliyetlerde rol alabilmeli ve etkili olabilmelidir (Afşar, 2006: 6).

3.3.7. Amaçlar

Bağımsız olan merkez bankalarının amacı, paranın fiyat istikrarını korumak, sürekli büyümeyi sağlamak ve para politikasını yürütmektir.

Merkez bankasının amacı net bir şekilde belirtilmelidir, net belirlenmiş amaçlar hem merkez bankası başkanı ve karar alan kurullarını herhangi bir karar alır iken rahatlatmayı ve toplum tarafından net anlaşılmasını ve kabul görmesini sağlayacaktır (Afşar,2006: 6).

Merkez bankası bağımsızlığı için en önemli koşul, amacının öncelikle belirlenmesidir, merkez bankasının amacının fiyat istikrarı olduğu kabul edilmiş bir görüş olmuştur. Fiyat istikrarı amacını yerine getirmek için para politikası araçlarını tavizsiz kullanan merkez bankasının bağımsız olduğu savunulmaktadır (Dileyici, Özkıvrak, 2000: 11).

3.3.8. Bütçe Açığı

Kamu kesiminin artan borçlanma gereksinimi son dönemde hızla artan bir borç/GSMH oranına yol açmıştır. Artan bütçe açıkları, aynı anda, hem negatif bir faiz öncesi bütçe dengesine, hem de giderek yükselen reel faizlere sebep olmuştur. Zaten kronik enflasyon ortamında yüksek reel faizler, enflasyonun nedeni ve aynı anda sonucu olmaktadır (Kadyrova, 2009: 51).

Gelişmekte olan ülkelerde temel sorun bütçe açıklarıdır, bütçe açıklarının en basit kapatılma şekli, kamu harcamalarının azaltılması ve vergi oranlarının artırılmasıdır bu tedbirler toplum tarafından tepki ile karşılandığından, merkez bankası kaynaklarına başvurulmaktadır, bunu engellemek için, İsviçre, Almanya gibi ülkeler merkez bankası kanunları içerisine limit miktarı koyulmasını sağlayarak önlem almışlardır (Dileyici, Özkıvrak, 2000: 12).

3.4. Merkez Bankası Bağımsızlık Türleri

Merkez bankalarının bağımsızlıklarını açıklamak için genel olarak iktisat literatüründe iki farklı açıklama şekli bulunmaktadır. Birinci yaklaşım, bağımsızlığı politik ve ekonomik yönden ele alınmaktadır. Ekonomik bağımsızlık ise; amaç bağımsızlığı ve araç bağımsızlığı şeklinde açıklanmaktadır. Yaklaşımlardan ikincisi, merkez bankası bağımsızlığını yasal ve fiili yönden sınıflandırılabilir. Daha sonra yasal ve fiili

yönlerden bağımsızlık; politik bağımsızlık, kurumsal bağımsızlık, kişisel bağımsızlık v.s. gibi farklı isimler altında ifade edilmiştir. Merkez bankalarının bağımsızlıklarını yasal ve fiili ekonomik (amaç ve araç) bağımsızlık olmak üzere iki temel başlık altında inceleyebiliriz (Kadyrova, 2009: 28).

3.4.1. Yasal Bağımsızlık

Yasal bağımsızlık politika otoritelerinin merkez bankasının yürütme ve yapacağı eylemlerde yapacağı baskıları azaltmak için, bunlar nedir: Merkez bankası başkanının görev süresi, atanma şekli, para politikasındaki sorumluluk düzeyi, kredi açılmasının şekli ve miktarı gibi konularda, rahat etmesi için yasal güvence verilmesidir (Oktar, 1996: 84-85).

Fiili bağımsızlığın en önemli bölümünü yasal bağımsızlık oluşturmaktadır. Yasal bağımsızlık, merkez bankalarının, politik iradeden bağımsız olarak, yürütme ve yönetimkurullarının bağımsız bir şekilde karar verebilme ve hareket imkânını vermek için, yasal statüye kavuşturulmasıdır.

Merkez bankaları siyasi otoritenin emri altında olmadıkça ve kendilerine müdahale edilmedikçe bağımsızlıktan bahsedilebilir. Bu iki önemli şart sağlandığı sürece, merkez bankaları yasalar çerçevesinde verilen görevlerini yapabileceklerdir.

Cukierman tarafından yapılan yasal ve fiili bağımsızlık ayırımında, bağımsızlık kavramı bankanın diğer kısa vadeli hedeflerine rağmen fiyat istikrarına bağlı kalabilme kabiliyeti olarak açıklanmaktadır. Ayrıca açık bir şekilde esas önceliğinin fiyat istikrarı olduğu yasında vurgulanan banka, hangi amacın daha önemli olduğunu belirtmeden, fiyat istikrarını da diğer amaçlarla birlikte belirlemeyi yeterli bulan bir kanuna sahip bankaya nazaran daha bağımsız kabul edilmektedir (Kadyrova, 2009: 34-35).

3.4.2. Politik (amaç) Bağımsızlık

Merkez bankasının, politika otoritelerinin herhangi bir telkini olmadan kendi başına politika hedeflerini seçmesine amaç bağımsızlığı denir. Politik bağımsızlığı ölçmek için Masciandaro and Tabellini, Grili (1994)' nin yaptıkları araştırmada başkan ve yönetim kurulunun nasıl seçildiği, görev süreleri, kurullarda hükümetin temsil edilip edilmediği ve fiyat istikrarı amacının yasada olup, olmadığı gibi soruların cevaplarıyla politik(amaç) bağımsızlığı ölçülebilmektedir (Eroğlu ve Eroğlu, 2010:7).

Bağımsız bir merkez bankası, siyasi baskılardan uzak olduğu zaman ekonomik istikrarı gerçekleştirebilecek politikalar uygulayabilecektir. Genel olarak merkez bankaları yüksek istihdam düzeyi, fiyat istikrarı, ödemeler dengesi gibi amaçlar arasında önceliği fiyat istikrarına vermektedir. Fiyat istikrarının sağlanmasında merkez bankasına yetki ve sorumluluğun verilmesi hem ekonomiye hem de hükümete yararı olacağı açıktır. Bağımsız bir merkez bankası, hükümetin fiyat istikrarını sağlamada kararlılığını göstermesi açısından büyük önem taşır (Alkinoğlu, 2000: 78).

Genel olarak amaç düzenlemesinde üç yaklaşım belirlenebilir. İlki merkez bankasına öncelikli ve tek amaç olarak fiyat istikrarının verilmesidir. İkincisi, kur oranının anti enflasyonist bir ülkenin parasına bağlanması ya da bir parasal büyüklüğün belli bir ölçekte büyümesi gibi orta vadeli hedefleme olabilir. Üçüncü yaklaşım da hükümet fiyat istikrarını da içeren birkaç amaç belirleyebilir. Bu yaklaşımların hepsinde bazı sorunlar çıkabilir. Örneğin; fiyat istikrarı hedefine yöneldiğinde, eğer öngörülemeyen bazı tutumlar merkez bankasını enflasyondan başka hedeflere daha fazla yönelmeye zorlarsa sadece fiyat istikrarı hedefi gereksiz bir kısıtlayıcı olabilir. Böylece bu gibi durumda amacı değiştirme mecburiyeti doğar.

Fiyat istikrarı olarak algılanan nihai hedefi uygulamanın ön koşulu Mishkin'e göre politika oluşturucuların hesap verme sorumluluğundan ötürü para politikası hedeflerinin seçilmiş hükümet tarafından

kararlaştırılması ya da bankanın amaç bağımlı olmasıdır. Bu sayede fiyat istikrarının kurumsal taahhüdünü hükümet verirken banka için fiyat istikrarının başka hedeflere göre üstünlüğü olacaktır (Kadyrova, 2009,31-32).

3.4.3. Ekonomik (araç) Bağımsızlık

İktisat Literatüründe başta Grilli ve diğerklerinin irdelendiğı bağımsızlığın bu türü, merkez bankalarını para politikası hedeflerinin gerçekleştirmek üzere gerekli araçları belirleyebilme ve hükümetin onayına gerek kalmadan özgürce kullanabilme kapasitesidir.

Ekonomik bağımsızlık, merkez bankasının kesin sonuçlara varabilmek için hangi para politikası araç ve araçlarını rahatça seçebileceğine karar verebilmesidir (öl, 2003:5-6).

Merkez bankasının kendi seçtiğı para politikası araçlarıyla ekonomiye yapmış oldukları müdahalelere, devlet eğer herhangi bir şekilde karışmıyorsa merkez bankasının araç bağımsızlığı vardır diyebiliriz. Eğer politika otoriteleri ekonomi politikasındaki amacı belirler ve merkez bankası da bu amaç içerisinde kendi para politikası araçlarını seçmekte özgürse merkez bankası bağımsızdır denir. Burada hükümetin ekonomideki amaçlarına uyum sağlamak şartıyla bir merkez bankası bağımsızlığından bahsedebiliriz.

Maliye politikasıyla, merkez bankası politikası arasında para politikası araçlarının kullanımının paylaşımı çok önemlidir, çünkü her iki politikanında başarısız olması ülke ekonomisi için iyi sonuçlar ortaya çıkarmaz. Örneğın vergi oranlarının artırılması toplum tarafından iyi karşılanmadığı için politikacılar tercih etmezler, bu yüzden vergi oranlarının artırılmasıyla bütçede oluşacak açığı kapatabilecek iken bunu merkez bankası rezervlerinden karşılama yolunu tercih ederler, merkez bankaları siyasi otoritelerin popülist ve politik davranışlarından etkilenmemelidir (Cesur,2011:3-4).

3.4.4. Fiili Bağımsızlık

Yasal bağımsızlığı da kapsayan fiili bağımsızlık daha büyük bir olgudur, fiili bağımsızlık yasal düzenlemeyle verilen hakların ne kadarının hayata geçirildiğinin göstergesidir. Fiili bağımsızlık, siyasi otoritenin kanun belirleyicilerle birlikte merkez Bankalarına ne şekilde ve hangi ölçüde bağımsızlık vermeyi düşündüğünü gösterir. Bundan dolayı da merkez Bankası da merkez bankası başkanının veya kurul üyelerinin kişilikleri gibi etkenler fiili bağımsızlık düzeyini az da olsa etkiler. Yukarıda değinilen Cukierman' ın çalışmasında yasal olmayan ölçüler başlık altında yer verdiği faktörler bunlardır (merkez bankası başkanını kişilikleri ve gelenekleri). Yasal bağımsızlığı sağlamanın gerekli amayeterlibir koşulu değildir. Merkez bankasının yasal statüsü fiili bağımsızlığı belirleyen birkaç unsurdan sadece biridir. Bazı merkez bankalarının yasası eksik ve yoruma oldukça açıktır. Sonuç olarak, gelenekler veya başkan ve üst yöneticilerinin kişilikleri gibi etmenler kısmen merkez bankasının bağımsızlığının gerçek düzeyini biçimlendirir. Hatta yasanın açık olduğu durumlarda bile fiiliyat farklı olabilir. Örneğin; Arjantin'de merkez bankası başkanının yasada geçen görev süresi dört yıldır, fakat hükümet veya maliye bakanı değiştiğinde genellikle merkez bankası başkanı istifa eder. Arjantin merkez bankası başkanları bu geleneğe sadıklar. Bundan dolayı da Arjantin merkez bankası başkanlarının ortalama görevde kalma süresi yaklaşık bir yıldır (1950-1989 dönemi için). Sonuç olarak Arjantin merkez bankası'nın gerçek bağımsızlığı yasal göstergelerin belirttiğinden çok daha düşüktür. Yasal bağımsızlıktan sapıldığında fiili bağımsızlık göstergelerine erişmek zordur (Kadyrova, 2009: 36-37).

Gerçek ve yasal bağımsızlık kavramları ilk olarak A. Cukierman tarafından kullanılmıştır. Yasal bağımsızlık yasalar çerçevesinde verilen bağımsızlığı, fiili bağımsızlık ise merkez bankasının politika otoriteleri ve kamu kuruluşları arasındaki resmi olmayan uygulamaları ve düzenlemeleridir.

A.Cukierman, fiili bağımsızlığın, hükümetle merkez bankası arasındaki sınırlar açık bir şekilde belirtilmediği için yasalarda, bu oluşan

boşluklar resmi olmayan uygulamalarla ve bazı alışkanlıklarla, boşluklar doldurulur.

Merkez bankası kanununun, çok açık olduğu durumlarda bile uygulamada farklılık olabilir (Kum, Atik, 1999: 10).

3.5.Merkez Bankalarının Bağımsızlığının Ölçülmesi

Merkez bankalarının bağımsızlığını ölçmek amacıyla son yıllarda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarının, birbirlerine benzer ortak yönleri olduğu kadar, farklı olan sonuçlarda elde edilmiştir. Bu durum araştırma konusu olan merkez bankalarının hepsinin aynı seviyede ve konumda olmayıp farklılık göstermeleri ve kullanılan araştırma tekniklerinden dolayı olmuştur. Üstelik herhangi bir merkez bankası aynı bağımsızlık oranında süreklilik göstermemesi de doğaldır. Süreç içerisinde merkez bankaları üzerinde etkide bulunularak bağımsızlık derecesi azalma ya da artış yönünde değiştirilebilir. Nitekim çeşitli ülkelerde örneklerine tanık olunduğu üzere, merkez bankalarının bağımsızlığı çeşitli kanallarla güçlendirilebildiği gibi, zaman zaman da sınırlandırılabilir (Oktar, 1996:108).

Merkez bankasının literatürü, iki ayrı gruba ayrılabilir, birinci gruba ayrılan çalışmalar, merkez bankası bağımsızlığı tanımı ve bağımsızlığın çeşitli endekslerle derecesinin ölçülmesi, ikinci gruba ayrılan çalışmada ise, endekslerle derecesi tespit edilen merkez bankası bağımsızlığının makroekonomik göstergelerdeki performansı değerlendirilir (Kum, Atik, 1999: 02).

Bugüne kadar yapılan bağımsızlık endekslerinin bir kısmı merkez bankaları tarafından kabul görmüştür. Bunlardan en çok, kabul gören, politik ve ekonomik bağımsızlık ayrımının yapıldığı Grilli vd.(1994) endeksidir. Politik bağımsızlıkta merkez bankası başkanı ve kurullarının atanması, hükümet ile merkez bankası arasındaki ilişki gibi kriterler kullanılmıştır, ekonomik bağımsızlık endeksi içinse merkez bankasının hükümete kredi verip vermediği, para politikasının merkez bankasının ne

kadar kontrolünde olduğu ile ilgili kriterler göz önüne alınmıştır (Akyazı, 2008: 89).

Politik bağımsızlığın tespiti için kullanılan kriterler, Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 7 Politik Bağımsızlık Kriterleri

Temel Gruplar	Kriterler
Atanma şekilleri	(1)Merkez bankası başkanını hükümet atamaz. (2)Merkez bankası başkanı 5 yıldan daha uzun atanır. (3)YönetimKurulunu hükümet atamaz. (4)Yönetim Kurulu 5 yıldan daha uzun atanır.
Merkez Bankasının hükümetle ilişkileri	(5)Banka yönetim kurulunda hükümet temsilcisi yoktur. (6)Para politikası belirleme sürecinin hükümetin onayına sunulmaması.
Kurumsal düzenlemeler	(7)Merkez bankasının parasal istikrarı içinyasal düzenlemeler. (8)Hükümet ile görüş ayrılığı olması halinde Merkez bankasının elini güçlendiren yasal gereklilikler.

Kaynak: V. Grilli, D. Masciandaro and G. Tabellini (1994: 205)

Politik bağımsızlığın ölçülmesinde, Yukarıda belirtilen kriterlerin her birine eşit puan verilmekte; puanların toplanması ile ortaya çıkan değer, merkez bankasının politik bağımsızlık endeksi olarak kabul edilmektedir.

Tablo 8 Ekonomik Bağımsızlık Kriterleri

Temel Gruplar	Kriterler
Bütçe açıkları ile ilgili finansman	(1) Direkt kredi verebilme. (2) Piyasa faiz oranı üzerinden direkt kredi verebilme. (3) Geçici olarak, direkt kredi verebilme kolaylığı. (4) Sınırlı miktarda verilebilen direkt kredi kolaylığı. (5) Merkez bankası, kamu kurumu borç senetlerini almak için birincil piyasaya girmez.
Parasal araçlar	(6) İskonto oranı merkez bankası tarafınca tespit edilir. (7) Finansal yönetiminden Merkez bankası sorumlu değildir ^a ya da bankanın yönetiminden merkez bankası tek başına sorumlu değildir ^b .

Notlar: ^a Eğer bankanın yönetimi merkez bankasına verilmemişse, iki yıldız tahsis edilecektir.

^bBankanın yönetiminde merkez bankası başka bir kurum ile sorumluluk almışsa, bir yıldız ya da puan tahsis edilecektir.

Kaynak: V. Grilli, D. Masciandaro and G. Tabellini (1994: 207)

İkinci gruptaki kriterler, merkez bankasının kullandığı para politikası araçlarının göstergelerini ilgilendirir, merkez bankası diğer ticaretle ilgilenen bankaların iskonto için yeniden sundukları senetlerle ilgili iskonto oranını belirleyebiliyorsa bağımsızlığı yüksek olacaktır. İkinci gösterge, merkez bankası yönetimi ile ilgilendirilmiştir. Yönetim derken bahsedilen, özel bankaların borçlarının sınırlandırılması ile ilgili idari sınırlamalardır. Bu göstergelere göre merkez bankası banka yönetimiyle ilgili sorumluluğu üstlendiyse iki puanla değerlendirilmekte, eğer merkez bankası başka bir kurumla sorumluluğu paylaşıyorsa, bir puan ile değerlendirilmektedir. Eğer merkez bankası yönetim sorumluluğunu tek başına kendisi üzerinden yürütüyorsa bağımsızlık olmayacağından puanla değerlendirme yapılamamaktadır (Kum, Atik, 1999: 11-12).

Merkez bankası ölçümü için (1992) yılında Cukierman ve diğerleri anket halinde sorular hazırlamışlardır. Bu ankette merkez bankası başkanının görevleri, Bankanın tespit ettiği politikalar, merkez bankasının amaçları ve siyasi otoriteyle olan ilişkilerinin içerisine alan dört kısımdan oluşmuştur. Bu sorulara verilen cevaplara göre her soruya puan verilerek bağımsızlık ölçümü sonuçlanarak endeks seviyesi belirlenmiştir, her soru için ülkelerce verilen puanların ortalamaları alınmıştır, Cukierman ve diğerleri ölçümlerini farklı ülkeler için farklı zamanlarda yapmışlardır ve bu ölçüm sonucunda dört grup oluşturmuşlardır.

-Merkez bankası başkanının atanma şekli, görevde kalış süresi ve görevden ayrılış şekli,

-Para politikası ile ilgili olarak Banka ve siyasi otorite arasındaki sorunların çözülmesi ile Banka'nın bütçe oluşturulmasına katılımı,

-Merkez bankası'nın yasasındaki amaçları,

-Kamunun merkez bankasın'dan borçlanmasını azaltıcı yasal önlemler.

Yasal değişkenler 0 ve 1 Aralığında kodlanmıştır. 0 en düşük bağımsızlık, 1 ise en yüksek bağımsızlık oranını göstermektedir. Bu kodlamada yüksek rakam, merkez bankasının fiyat istikrarı amacı için güçlü özerklikte olduğunu işaret eder. Bankanın yasası sık değiştirilmediğinden, kodlar zaman dilimlerinde genellikle sabit olmaktadır. Cukierman çalışmasında ekonomik performans ve merkez bankası bağımsızlığı arasındaki ilişkilerle ilgili şu tespitlerde bulunmuştur.

-Gelişmiş ülkelerde enflasyon ve merkez bankası bağımsızlığı arasında negatif bir korelasyon vardır. Bu ülkelerde merkez Bankası bağımsızlığı arttıkça enflasyon azalmaktadır.

-Gelişmekte olan ülkelerde ise enflasyon ile merkez bankası bağımsızlığı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

-Gelişmekte olan ülkelerde merkez bankası başkanının değiştirilme sıklığı ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

-Gelişmiş ülkelerde merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasındaki negatif ilişki olması. Aynı sonucun gelişmekte olan ülkeler içinde geçerli olup olamayacağı hakkında çeşitli çalışmalarda net bir görüş birliğine ulaşılamamıştır.

Bu çalışmadan farklı olarak Ratfai (1999), Avrupa Birliği üyeliğine girmeye çalışan geçiş ülkelerinden Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ni Almanya merkez bankası ile karşılaştırmıştır. Ratfai çalışmasında bu ülkelerin merkez bankası bağımsızlık seviyelerini Alman merkez bankasının seviyesine getirdiklerini görmüştür; ayrıca bu ülkelerin yüksek enflasyon oranlarını Avrupa Birliği üyeliğine girebilmeleri için, düşürmeleri ve bunun için para politikalarını gözden geçirmeleri istenmiştir (Arslan,2003: 21-23).

Sikken ve Haan (1998), sanayileşmiş ülkeler içinde merkez bankası bağımsızlık derecesi yüksek olan ülkelerin bütçelerinde daha az açık verdiklerini belirtmişlerdir. Bütçe açıkları ve merkez bankası bağımsızlığı arasındaki ilişkiyi geliştirmekte olan ülkeler için de yapmışlardır. Çalışmalarında her ülke için parasallaşmanın tahmini yapılmış ve çıkan katsayılar merkez bankası bağımsızlığı ile ilişkilendirilmiştir. Sonuçta merkez bankası bağımsızlığı ve bütçe açıkları arasında doğrudan bir bağ olduğu tespit edilememiştir.

Maxwell (1998), gelişmekte olan ülkelerde, siyasi otoritelerin bütçe açığı ve bu açığın finansmanı ile ilgili yöntemlerin merkez bankası bağımsızlığının yapısının oluşmasını tespit ettiğini söylemiştir. Merkez bankası bağımsızlık ölçüsü ise bankanın hükümete verdiği kredilerin kısıtlaması olarak anlatılmıştır. Merkez bankasının siyasi otoritenin kredi isteklerine vermiş olduğu tepki, bankanın bağımsızlık derecesinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Merkez bankası hükümetin kredi taleplerindeki değişikliği dengelemek için önlemleri yeteri kadar alıyorsa bağımsızdır; eğer yeterli önlem almayıp yurt içindeki kredi istekleri siyasi

otoritenin borçlanma talebine göre hareket ediyorsa bağımsız değildir. Bir ülkedeki maliye politikasının etkin olması para politikası ve döviz kurunu etkilemekte ve merkez bankası bağımsızlığı tespitinde rolü vardır. Maxwell'e göre siyasi otorite özel sektöre verdiği kredileri miktarının azalmasını sağlayarak para arzını değiştirebilmektedir. Bütçe açığının büyük olması ve siyasi otoritenin bankacılık sektöründe etkin olması, siyasi otoritenin bankacılık sektöründen borçlanma miktarını yükseltmekte ve merkez bankasının bu etkiyi azaltmadaki çabalarının yetersiz olmasını sağlamaktadır. Bu sonuç merkez bankasını bağımsızlıktan uzaklaştırmaktadır. Maxwell geliştirmekte olan 70 ülkede merkez bankalarının siyasi otoritenin kredi politikasına karşı vermiş olduğu reaksiyonları incelemiştir. Ampirik sonuçlar, bütçe açığının çok olduğu ve bu açığı finanse etmek için siyasi otoritenin bankaları kullandığında merkez bankasının bankacılık sistemini kullandığı durumlara göre merkez bankasının daha az bağımsız olduğu görülmüştür.

Wagner (1999), Avrupa'da doğu bloku son bulduktan sonra yeni kurulan geçiş ülkeleri için merkez bankalarının bağımsızlığını geliştirmiş ve geliştirmekte olan ülkelerdeki örneklerle karşılaştırmıştır. Modern para politikası teorisi, geliştirmiş olan ülkelerde yapılan ampirik çalışmalarda merkez bankalarının bağımsız olmasını vurgular. Bu sonuca göre geçiş ülkelerindeki yeni ekonomi politikaları merkez bankasının kanuni bağımsızlığının sağlanmasının sadece kağıt üzerinde kalıp uygulanmadığı taktirde bu durum tehlikeli olacaktır. Wagner merkez bankalarının geçiş ülkelerinde de tam bağımsız olabilmeleri için bu ülkelerdeki finansal kurumların birbirleriyle rekabet içinde olmaları ve ekonomilerin istikrarlı yapıda olmaları söylenmiştir.

Borrero (2001), Makroekonomide denge performansı için merkez bankası bağımsızlığı uygulamalarını incelemiştir. Merkez bankası ve Maliye Bakanlığı arasındaki kurumsal ilişkinin oturtulabilmesi çalışmanın temel amacıdır. Borrero'ya göre merkez bankası bağımsızlığının yüksek olması mali disiplinin yükselmesini sağlamaktadır, enflasyon ve büyümenin azalmasına sebep olmaktadır. Uzun dönemde ise enflasyonun büyüme

üzerinde yaratacağı olumsuz etki nedeniyle, yüksek merkez bankası bağımsızlığı mali disiplini artırmakta ve enflasyonu düşürmektedir, ancak böyle olunca da yüksek büyüme olmaktadır (Arslan, 2003: 17-20).

3.6. Merkez Bankası Bağımsızlığına Geçilir iken Yapılması Gereken Düzenlemeler

Merkez bankası bağımsızlığına geçilirken yapılması gereken düzenlemeler yazımız altında belirtildiği gibi özetlenebilir.

- Merkez bankasını, hükümetin nüfus alanı içine girmesi engellenmeli ve merkez bankasını siyaset üstü ve bağımsız hale getirebilecek yasal düzenleme yapılmalıdır.

- Merkez bankası başkanı ve yönetim kurulu üyelerinin sık değiştirilmemesi için başkan ve üyelerin görev süreleri uzun olmalıdır, görev sürelerinin kısa olması merkez bankasının güvenilirliğini ve saygınlığının azalmasına sebebiyet verir.

- Merkez bankası başkanı ve yönetim kurulu üyelerinin atanması sırasında politik kaygılarla atamalar yapılmamalıdır.

- Güvernörler politik baskılara rağmen belirledikleri politikalardan vazgeçmemelidir, bu merkez bankasının kurumsal yönünün güçlenmesini ve gelişmesini sağlamaktadır (Oktar,1996: 172-173).

- Merkez bankası, bankada çalışacak personelini seçme ve atama işlemlerini kendi yapabilmeli, hükümet müdahale etmemelidir.

- Amaç ve araç bağımsızlığına dikkat edilmeli, Makroekonomik hedefin belirlenmesi ve siyasi sorumluluğu hükümete ait olmalı, ama bu amaç için kullanılacak para politikası araçlarını merkez bankası kendi belirlemelidir.

- Merkez bankasınca çizilen çerçeve içerisinde kalmak kaydıyla yapılan para programının mutlaka siyasi otoriteler tarafından

desteklenmesi gerekir, aksi takdirde kamuoyu tarafından tam destek alamaz ve para programının başarısı zorlaşır.

- Merkez bankası programı, maliye politikası ile desteklenmeli, yoksa başarı şansı azalır.

- Merkez bankası öncelikle, ulusal paranın istikrarını sağlamaya çalışmakla uğraşmalıdır..

- Merkez bankası kendi alanı dışındaki yani para konularından başka bir konuya odaklanmamalı, odaklandırılmamalıdır.

- Para politikasını yürüten kurumların uyumlu bir şekilde çalışması sağlanmalıdır.

- Politikacıların, Seçim zamanlarında parasal ve mali yön değiştirmelerinin önlenmesi sağlanmaya çalışılmalıdır.

- Hükümetin seçim zamanlarında merkez bankası kaynaklarını kendi isteklerine göre kullanmaması için yıllık para arzının artışını sabit bir orana bağlanmasına çalışılmalıdır.

- Merkez bankası kaynaklarıyla, Kamu kuruluşlarının desteklenmesi önlenmelidir.

- Siyasilerin teşvik politikası aracı olarak merkez bankası kullanılmamalıdır.

- İstihdam için merkez bankası kullanılmamalıdır.

- Kalkınma bankası işlevini yapmaları beklenmemelidir. Merkez bankalarından (Dinçer, 2016: 02),

3.7. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkiler

Merkez bankası bağımsızlığı için yapılması gerekli düzenlemeler yazımız altında belirtildiği gibi özetlenebilir.

Merkez bankası bağımsızlığının, ilerleyen yıllar içerisinde nasıl sonuçlar doğurabileceği tam olarak bilinmemesine rağmen, merkez bankası bağımsızlığının ekonomik performanslarla ilgili ilişkisi pek çok çalışmaya konu olmuştur (Eroğlu, Altıntaş, 1997: 53).

3.7.1. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Enflasyon

Litaratüre göre, fiyat istikrarının inandırıcı olması için enflasyonun düşmesine yardımcı olan kurumsal bir özelliktir, merkez bankası bağımsızlığı, bu yönde pek çok çalışma yapılmış ve bağımsızlığın enflasyonun düşmesi için kullanılan çok önemli bir araç olduğu verilerle ortaya çıkarılmıştır. 1990'lı yıllara kadar olan süredeki verilerin değerlendirildiği bu çalışmalarda merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasında negatif bir ilişki olduğu sonucu çıkarılmıştır (Hacıyev, 2003: 39).

Merkez bankasının siyasi otoritenin baskısından kurtulduğu takdirde, daha düşük ve dengeli bir enflasyon sağlayacağına dair, günümüzde yaygın bir kanı vardır. Bade ve Parkin (1985) bu alandaki ilk çalışmalardan birini yapmıştır. 12 OECD ülkesinde yapılan çalışmada, merkez bankalarının bağımsızlık derecesini ölçmüşlerdir. Bunu yaparken, hükümetin merkez bankasının finans ve politikaları üzerindeki etkisini göz önüne almışlardır. Çalışmada, ekonomik bağımsızlıkla enflasyon arasındaki bir ilişkinin olmadığı ama politik bağımsızlıkla enflasyon arasında güçlü ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir.

Grilli, Masciandro ve Tabellini (1994), Politik bağımsızlık ve ekonomik bağımsızlık adı altında iki endeks çalışması yapmışlardır. Çalışmada, politik faktör endeksinde Bade ve Parkin' ninkine yakın

sayılabilecek endeks kullanılmıştır. 18 OECD ülkesinin incelendiği çalışmada 1950-89 yılları arası incelenmiştir. İnceleme sonunda, ekonomik bağımsızlıkla enflasyon arasında negatif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Politik bağımsızlıkla enflasyon arasında da negatif korelasyon bulunmaktadır fakat bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir. İnceleme konusu dönemin ilk 20 yılında her iki bağımsızlık endeksiyle enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. 1970'lerde her iki endeks de anlamlı bulunmuş fakat 1980'lerde sadece ekonomik bağımsızlık endeksi bulunmuştur (Kum, Atik, 1999: 11).

Merkez bankaları, fiyat istikrarına politikacılara göre daha duyarlıdır. Siyasi otoritelerde fiyat istikrarının muhakkak ki öneminin farkındadır. Ancak politikacılar fiyat istikrarı kadar istihdam ve büyüme sorunlarına da kanalize olmuş durumdadırlar. Bu yüzden merkez bankaları ve politikacılar diğer politikaları da dikkatle takip ederler. Hatta bu yüzden merkez bankaları tam bağımsız denilemez (Oktar, 1996: 145).

Enflasyon ile para arzının artışı arasında doğru orantı vardır. Bu nedenle para arzı kontrol edilirse enflasyon kontrol edilebilir. Para arzı da para politikasıyla merkez bankasının kontrolündedir. Dolayısıyla enflasyonu kontrol edebilen merkez bankasının siyasi otoriteden bağımsız olması gerekir (Çöl, 2003: 5).

Merkez bankasının bağımsızlığı ile Başkan ve yönetim kurulunun görev süreleri arasında ilişki vardır, enflasyon yüksek seviyelerde seyrettiği sürece, merkez bankası yönetim kadrolarının değişmesi daha sıklaşır, yani enflasyon ile yönetim kadrosunun değişme sıklığı arasında pozitif ilişki vardır, Enflasyon sürekli olarak devam ettiği sürece merkez bankası bağımsızlığı etkilenmektedir (Oktar, 1996: 152).

Enflasyon ile merkez bankalarının bağımsızlığı arasındaki ilişki her zaman pozitif değildir. Örneğin, Japonya merkez bankasının merkez bankası bağımsızlığı yüksek değil iken, bu ülkede enflasyon oranı düşüktür. Bunun sebebi siyasal istikrarın olmasıdır (Hacıyev, 2003; 43;bknz. Tablo 3).

Tablo 9 Merkez Bankalarının Yasal Bağımsızlıkları ile Yıllık Ortalama Enflasyon Oranları (1980-1989):

Ülkeler	Yasal Bağımsızlıkları	Yıllık Enflasyon Ortalamaları	Ülkeler	Yasal Bağımsızlıkları	Yıllık Enflasyon Ortalamaları
İsviçre	0,68	3	Hindistan	0,33	9
Almanya	0,66	3	Endonezya	0,32	10
Avusturya	0,58	4	İngiltere	0,31	7
Mısır	0,53	17	Zambiya	0,31	28
Yunanistan	0,51	19	Avustralya	0,31	8
ABD	0,51	5	Güney Afrika	0,3	15
Şili	0,49	21	Çin	0,29	8
Tanzanya	0,48	31	Romanya	0,29	4
Etiyopya	0,47	4	Gana	0,28	44
Danimarka	0,47	7	Fransa	0,28	7
Kanada	0,46	6	Batı Samua	0,28	8
Bahama	0,45	6	İsveç	0,27	8
Malta	0,45	3	Singapur	0,27	3
Kenya	0,44	11	Finlandiya	0,27	7
Arjantin	0,44	319	Yeni Zelanda	0,27	12
Türkiye	0,44	50	Tayland	0,26	6
Peru	0,43	194	Brezilya	0,26	230
İsrail	0,42	105	Nepal	0,25	11
Kosta Rika	0,42	25	Bolivya	0,25	230
Hollanda	0,42	3	Macaristan	0,24	9
Filipinler	0,42	14	Zimbabve	0,23	13
Nikaragua	0,42	258	Güney Kore	0,23	8
Honduras	0,41	7	İtalya	0,22	11
Zaire	0,41	58	Uruguay	0,22	56
Barbados	0,4	7	İspanya	0,21	10
İrlanda	0,39	9	Pakistan	0,19	7
Venezuela	0,37	21	Belçika	0,19	5
Uganda	0,37	105	Katar	0,18	4
Lüksemburg	0,37	5	Fas	0,16	8
Botswana	0,36	11	Japonya	0,16	3
İzlanda	0,36	38	Panama	0,16	3
Meksika	0,36	65	Norveç	0,14	8
Malezya	0,34	4	Yugoslavya	0,13	43
Nijerya	0,33	9	Polonya	0,1	43

Kaynak: A. Cukierman, S. Webb, B. Neyapti, (1992: 62) www.worldbank.org

3.7.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme ile merkez bankasının bağımsızlığı arasında ilişki olduğunu savunanlar olduğu kadar aksini savunanlarda mevcuttur, bağımsızlığı savunanlar merkez bankasının siyasal otoriteden kurtarılması ile, para politikasının rahatlayacağını ve üretimde dalgalanmaların azalacağını iddia ederler, yine enflasyonun kontrol altına alınması ile yüksek enflasyonun yaptığı tahribatların olmaması yüksek büyüme

sağlayacaktır, merkez bankası bağımsızlığı kendi başına ekonomik performansın artmasını sağlayabilir, çünkü risk almak istemeyen yatırımcılar için merkez bankası bağımsızlığına sahip bir ülkede yatırım yapmak her zaman için tercih edilir (Oktar,1996: 153-155).

Gallini, Marciandro ve Tabellini 1991 yılındaki araştırmalarında merkez bankası bağımsızlığının büyüme oranı üzerinde bir etkisi bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Alberto Alesina ve Laurence Summers da 1993 yılında yaptıkları 17 gelişmiş batı ülkesini konu edinen incelemelerinde, merkez bankası bağımsızlığı ile ekonomik büyüme arasında bir korelasyon varlığı bulunamamıştır (Hacıyev,2003: 44).

Cukierman merkez bankası bağımsızlığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi şöyle özetlemektedirler.

Gelişmiş ülkelerde merkez bankası yasal bağımsızlığı ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığı.

Gelişmekte olan ülkelerde, diğer koşullar sabitken, merkez bankalarının yasal bağımsızlığı ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Borrero ise, uzun dönemde merkez bankası bağımsızlığının enflasyonun düşük olmasından dolayı büyümeyi artırabileceğini, olumsuz dış etkenlerin olması durumunda ise negatif büyüme olabileceğini söylemiştir (Kadyrova, 2009: 110-111).

3.7.3. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve İşsizlik

Konjoktürel, arizi, yapısal gibi işsizlik türlerinin en düşük seviyeye indirilmeye çalışılması, para politikaları uygulamalarının temel amaçlarından birisidir. Fakat monetarist görüşü savunanların öncülerinden M.Friedman ve arkadaşları, işsizlik oranının düşürülmesini sağlamak için para politikasını kullanmanın doğru olmadığını, para politikasının parasal değişkenleri etkilediği, işsizlik oranı gibi reel değişkenlere bir etkisi olmadığını söylemektedirler (Hacıyev,2003: 46).

3.7.3.1. İşsizlik Kavramları

Çalışmak isteyen ve çalışma gücünde bulunan, ama geçerli çalışma şartlarında ve geçerli ücret ile iş arayışta bulamayan kimselere işsiz denilmektedir. İşsizlik için dünya'da kabul edilen standartlar üç tanedir, işi olmaması, çalışmaya hazır bir şekilde olması ve iş araması bu kriterlerin üçünüde taşıyan kişi işsiz sayılmaktadır.

Türkiye İş Kurumu işsiz tanımını şöyle yapmaktadır, kuruma kayıt yaptırıp iş için bekleyen kişilerden yalnız belli bir iş yerinde çalışmayı talep edenler, başka bir işte çalışmayı kabul etmeyeceğini bildirmiş olanlar, işi var iken daha iyi imkânları olan bir işe geçmeye çalışanlar ve emekli olupta, iş arayan kişiler çıkarıldıktan sonra kalan kişiler işsiz olarak tanımlanmaktadır (Aktürk, 1999:190).

İşsizlik genellikle aşağıda belirtildiği gibi sınıflara ayrılmaktadır.

İstemli (iradi) İşsizlik: Liberal ekonomilerde görülen bir işsizlik türüdür, geçerli koşul ve şartlarda çalışma isteğinde olmayanların oluşturduğu bir işsizlik türüdür.

İstem Dışı (Gayri iradi) İşsizlik: Çalışabilecek durumda olan işgücünün ücret ve çalışma koşullarını kabul etmesine rağmen, geçici veya sürekli olarak çalışabilecek iş bulumama durumudur.

Geçici (Friksiyonel Arızı) İşsizlik: Bu işsizlik kısmen isteyerek, kısmen de istemeyerek yer ve iş değiştirmeler gibi nedenlere dayanır ve ekonominin tamamını etkilemez.

Mevsimlik İşsizlik: Çalışma imkânlarının çoğaldığı mevsimlerde istihdam artar, çalışma imkânlarının az olduğu mevsimlerde istihdam azalır. Mevsimsel işsizlik çoğunlukla tarım'da gözlenmektedir.

Konjonktürel İşsizlik: Piyasa ekonomilerinde ekonomik etkinliklerin zaman içinde dalgalanmasıyla ortaya çıkan bir işsizlik türüdür. Bu dalgalanmaların sonucu olarak ortaya çıkan işsizliğe konjonktürel işsizlik denir.

Teknolojik İşsizlik: Yeni teknolojilerin gelişmesiyle ve sanayide kullanılmalarıyla, makinelerin insan gücü yerini almalarıdır. Yeni teknolojinin sektöre girmesiyle birlikte üretim artar ve bu sektörde çalışan kişiler işsiz kalır ve bu işkolundan başka işkollarına bir yöneliş olur. Bu nedenden dolayı teknolojik işsizlik yapısal işsizlik olarakda adlandırılır.

Yapısal (Strüktürel) İşsizlik: Bu işsizlik türü ekonomiden kaynaklanan işgücü talep değişmelerinden meydana gelen bir işsizlik türüdür.

Gizli İşsizlik: Bir ekonomik etkinlik alanı içinden, bir miktar emek ögesi azaltıldığında, toplam üretimde herhangi bir değişme gerçekleşmiyor ise burada gizli işsizlik var denilmektedir (Karakayalı, 1995: 238-246).

İşsizlik Oranı: İşgücü piyasasının en çok bilinen ve medya tarafından da üzerine en çok değinilen göstergesi işsizlik oranıdır. İşsizliğin değerlendirilmesinde toplam işsizlik oranı tek başına yeterli olmaz, gelecek planlaması için genç işsizlik ve uzun süreli işsizlik oranlarının da ayrıca dikkate alınması gerekir.

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsiz}}{\text{İşgücü Arzı (İstihdam + İşsiz)}} \times 100$$

3.7.3.2. İşsizlik ve Büyüme İlişkisi

Büyüme; kişilerin reel gelirlerinin sürekli ve devamlı fazlalaşması olarak tanımlandığına göre, kişilerin bir araya gelmesiyle toplum oluşuyor ise büyüme hızları sürekli ve devamlı artış gösterdiğinde işsizlik sorununun o toplumda olmaması gerekmektedir. Fakat işsizlik sadece ekonomide büyüme ile çözülebilecek bir sorun olmayıp, çok çeşitli sorunların bir araya gelerek oluşturduğu bir sonuçtur. Sadece işsizliği sorun diye görüp onu çözmeye çalışmakta bir ekonomik politika yanlısıdır. Bu sebeple iktisat politikalarında işsizlik tek başına ele alınıp analiz edilmemektedir. Fakat İstihdam sadece ekonomik büyüme hızı ile yükseltilebilmektedir. Düşüncesi çok yaygın olmakla birlikte kısmen, büyümenin içeriğine göre doğruluk kazanmaktadır. Bir başka ifade ile büyümenin nasıl olduğu, iç

pazara mı veya dış pazara mı dönük olduğu, emek-yoğun veya sermaye-yoğun bir büyüme mi olduğu, önem teşkil etmekte ve büyüme-işsizlik ilişkisinin kuvvetini ve yönünü belirlemektedir (Kılıçbay,1994: 268).

3.7.3.3. Phillips Eğrisi

1958 yılında London School of Economics profesörlerinden Alban William Phillips, İngiltere’de 1861-1957 yılları arasında gerçekleşen enflasyon ile işsizlik verilerini kullanarak yaptığı çalışmasında enflasyon ve işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Phillips Eğrisi olarak adlandırılan bu ilişki, uygulanan politikalarda yüksek işsizlik ile enflasyon arasında tercih yapılması gerektiği düşüncesini gündeme getirmiştir. 1960’ lı yıllarda popüler olan bu görüş, ülkeleri kısa vadede enflasyonist para politikaları uygulayarak yüksek işsizlikle savaşmaya yönlendirmiştir. Friedman tarafından ortaya sürülen ve enflasyonun parasal bir olgu olduğunu savunan görüş, düşük enflasyon seviyesini sağlamanın Merkez Bankalarının görevi olması yönündeki fikrin temellerini oluşturmuştur.

Bu tartışmaların sonuçları zamanla ekonomide kendini göstermeye başlamıştır. Bir süre devam eden enflasyonla işsizlik arasındaki ters yönlü ilişki, 1960’ların sonu ve 1970’lerin başlarında bozulmaya başlamıştır. Yüksek işsizliği önleyebilmek için genişleyici politikalar izleyen ülkeler, işsizliği düşüremedikleri gibi yüksek enflasyona sebebiyet vermişler ve merkez bankalarında kurumsal değişimin temel itici gücü olmuşlardır uygulanan politikaların neden başarısız olduğu incelenmeye başlanmıştır. Bu kapsamda “ akılcı (rasyonel) beklentiler” ve zaman tutarsızlığı ön plana çıkmıştır.

Kabaca İkinci Dünya Savaşı’ndan 1970’li yıllardaki krize kadar süren “ Keynesyen altın çağ” dönemi, ekonomi yönetimleri açısından işsizlikle enflasyon arasındaki bir tercih yapma imkânı olduğunu ileri süren orijinal Phillips (1958) eğrisinin entelektüel üstünlüğü ile birlikte gelişmiştir. Phillips eğrisinin “aşağıya doğru eğimi, yüksek işsizlik seviyelerinin fiyat yükselmesini durdurabileceği veya azaltabileceği anlamına gelmektedir.

Başka bir deyimle, toplum iki tercih arasında güç bir karar verme durumundadır: ya makul bir yüksek istihdam ve azami bir gelişme ile beraber sürünerek yükselen fiyatlar, ya da makul bir fiyat istikrarı ile beraber geniş bir işsizlik “ (Samuelson,1966,s.384). Bir başka ifadeyle Phillips eğrisini kabul etmek, bir ekonomide “ işsizliği azaltmak için para yaratarak ekonomiye müdahale edebilme olanağını kabul etmek” anlamına gelmektedir (Guerrien,1999,s.130). Esas olarak 1929 krizindeki işsizlik ve düşen fiyatlar gibi sorunların çözümüne odaklanan Keynes için enflasyon ciddi bir problem olarak görülmemektedir. Hatta ancak makul istihdama ulaşılabilir (Galbraith, 2004,s.243). Ancak 1970’lerde ortaya çıkan kriz ve bu krizle birlikte, işsizlik ve enflasyonun ters orantılı olarak değil, birlikte artması (stagflasyon) hem ampirik gözlemlere dayanan Phillips eğrisinin eleştirilmesine hem de genel olarak Keynesyen yaklaşımın ciddi bir şekilde zemin kaybetmesine neden olmuştur (Akçay,2009:112-113).

3.7.3.4. Okun Yasası

Okun yasası, eski ve yeni Keynesyen teorilerce Phillips eğrisini test etmede kullanılmıştır.

İşsizlik büyüme ilişkisini ilk kez inceleyen çalışma, işsizlik ile büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu savunan Amerikalı iktisatçı Arthur M.Okun tarafından geliştirilen Okun Yasasıdır. Arthur M.Okun “ P Tential GNP Its Measuremnet and Significance” adlı çalışmasında 1947-1960 dönemine ait üçer aylık verileri kullanarak ABD ekonomisi için büyüme ve işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Okun yasası uygulamada iki farklı yaklaşımla modellenmiştir (Bocutoğlu, 2009: 73).

Birinci yaklaşım, bir konjonktür devresinin daralma döneminde reel gayri safi milli hasılda meydana gelen azalmanın işsizlik oranında meydana getirdiği artışı ve ya genişleme döneminde reel GSMH da meydana gelen artıştan kaynaklanan işsizlik oranındaki azalmayı ele alır.

İkinci yaklaşım ise, işsizliğin ekonomide doğuracağı GSMH düşüşünü ele alır.

Diğer taraftan son yıllarda ekonomi literatüründe Okun yasasını konu olan çalışmalar işsizlik oranı ile büyüme arasındaki asimetri ilişkisinin varlığına odaklanmıştır. Bu çalışmalar Okun yasasında asimetri ilişkisinin varlığına neden olarak da faktör ikamesi, işgücüne katılım ve sektörel büyüme oranlarındaki farklılık, büyüyen ve küçülen firmalar arasındaki asimetri ve zaman uyumsuzluğu olarak gösterilmektedir. Okun yasasındaki asimetrik ilişki iki açıdan göz önünde bulundurulabilir. İlk olarak, hasıladaki mutlak artış ve azalış birbirlerine eşit olsa dahi işsizlik oranında farklı tepkilere yol açmaktadır. İkinci olarak işsizlik oranının hasılaya tepkisi ekonominin genişleme ya da daralma rejiminde olup olmadığına bağlı olarak farklılaşmaktadır (Holmes ve Silverstone, 2006: 293-294).

3.7.4. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Bütçe Açığı

Kamu borçlanmaları ve bütçe açıkları ekonomi ile ilgili tartışmaların önemli bir kısmını kapsamaktadır. Mali dengesizlikler, ekonominin ve finansal piyasaların büyümesini engellemektedir. Kamu açıkları en önemli ekonomik sorunların başında bulunmaktadır. Mali dengesizlikler özel sektöre gidecek olan yatırımlar için kullanılması gereken fonları çekmekte ve bu yüzden ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve halkın hayat standartlarının ilerlemesine sebebiyet vermektedir. Bütçe açıkları bütün dünya ülkelerinde istikrarsızlığın önemli faktörlerindendir

Sikken ve Haan (1998) Devletin bütçe açıkları ile merkez bankasının bağımsızlığı ilişkisini incelemişlerdir. Daha sonra merkez bankası bağımsızlığının bütçe açıklarını parasallaşma yolu ile finanse edilmesi ilişkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak merkez bankası bağımsızlığı ile bütçe açıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır (Arslan,2003: 26).

Maliye ve Para ve politikalarının ilişkisi politik düzen bozulmadan, para otoritelerinin faiz oranlarını dengelemesi ile şekillendirilmektedir. Bu

durumda siyasi otoriteler para otoritelerini zora sokmaktadır. Devlet borcunun artması, faiz oranları üstündeki baskıyı artırarak, faiz oranlarını yükseltince, merkez bankası bütçe açıklarını faiz oranlarını dengeleme yoluyla azaltmaya zorlanmaktadır. Siyasi iradeden bağımsız bir merkez bankası, para politikasına yapılacak müdahalelere daha dirayetli bir duruş sergileyebilmektedir (Kadyrova, 2009: 112).

Tablo 10 Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Bütçe Açıkları Arasında İlişkiyi İnceleyen Çalışmaların Tablosu

ÇALIŞMAYI YAPANLAR	ÇALIŞMA YAPILAN ÜLKELER	ÇALIŞILAN DÖNEM	BÜTÇE AÇIKLARI İLİŞKİSİ	MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI
Masciandaro Tabellini (1988)	5 Gelişmiş ülke	1970 1985	Negatif ilişki istatistikli olarak ölçülmedi	
Grilli (1991)	18 OECD ülkesi	1950 1989	Negatif ilişki	
Haan ve Sturm (1992)	18 OECD ülkesi	1961 1987	Negatif ilişki	Negatif ilişki
Cukierman (1992)	70 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1950 1989		Negatif anlamlı ilişki (MBB için başkanın değişim süresi dikkate alındığında)
Cukierman 1992	72 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1950 1989		Negatif anlamlı ilişki (MBB için başkanın değişim süresi dikkate alındığında)
Fry (1998)	70 gelişmekte olan ülke	1972 1995		MBB ile bir ilişki bulunamadı

Kaynak: Bernd Jan Sikken and Jakob de Haan, (1998: 493-511)

Merkez bankası bağımsızlığı konulu istatistiksel araştırmalarda gelişmekte olan ülkelerde sonuçlar istenildiği gibi olmamasına sebep olarak; gelişmekte olan ülkelerin siyasi yapısı, merkez bankası statüsünün belirsizliği ve hızlı değişime merkez bankasının yeterince ayak

uyduramaması gösterilmektedir. Merkez bankası bağımsızlığının bütçe dengesini sağladığı yönünde ispatlar bulunamamasına rağmen, bütçe denkliğine olumlu katkı yaptığı belirtilmektedir. Öte yandan, bütçe açıklarının enflasyon etkisinin özellikle merkez bankası bağımsızlığının ve finansal gelişimin olmadığı ortamlarda görüldüğü vurgulanmaktadır. Merkez bankası bağımsızlığının yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde topluma daha az merkez bankası kredileri verildiği ve merkez bankası bağımsızlığı ile bütçe açıklarının seviyesi arasında bir bağlantı olmadığı neticesine varılmıştır (Kadyrova, 2009:114).

3.7.5. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Uluslararası İlişkiler

Merkez bankası bağımsızlığı, ülkenin ekonomik ve uluslararası ilişkileri göz önüne alınarak düzenlenmelidir. Bir ülkenin merkez bankasının, hükümetle ayrı bir uluslararası politikası olmaması gerekir, iç para politikasında yapılan uygulamaların kurlar üzerinde etkisi vardır, bu yüzden kur politikalarına kısmen de olsa müdahale edildiği hemen hemen bütün ülkelerde görülmektedir. Bu yüzden hükümetlerin birbirleriyle iletişimlerini iyi bir şekilde yapmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Paranın değeri için sadece kendi ülkesindeki değeri değil uluslararası piyasalardaki değeri nede bakılmalıdır. Bu yüzden paranın uluslararası değeri için karar ve uygulama yetkisi hükümet tarafından yapılmaktadır birçok ülkede, fakat paranın dış istikrarını Hükümet iç istikrarını merkez bankasının koruması ile yetkilendirildiğinde, merkez bankasının tam bir bağımsızlığından bahsedilemez.

Uluslararası para sistemleri içinde, ulusal paranın denge kurabilmesi için uluslararası para piyasalarıyla ilişki kurulması ve bu piyasalarca uygulanan kurallara uyulması gerekir, yabancı sermayenin ülkeye girmesi ile birlikte ulusal paranın yabancı paralarla arasında arz ve taleple değeri etkilenir. Merkez bankası dalgalı kur sistemi ile bu etkiyi ulusal para lehine çevirmek için bazı tedbirler alabilir, Uluslararası piyasalarda paraların birbirlerini etkilemeleri rezerv para yöntemiyle de mümkündür, gelişmiş bazı ülkelerin paraları Amerikan doları gibi, gelişmekte olan ülkelerde rezerv para olarak kullanılır (Afşar,2006: 10-11).

3.7.6. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Dış Ödemeler Dengesi

Gelişmiş bazı ülkelerin ekonomik güçleri dünya ekonomisini etkileyebilmektedir. Bu ekonomisi güçlü ülkeler para arzını artırdığında dünya piyasalarında faizlerin düştüğü görülmektedir. Bu gibi bir durumda merkez bankaları döviz satın alarak kendi ulusal paralarından tabiri caizse kaçmaya çalışırlar, yani kuvvetli paralar nispeten zayıf ulusal paralara, ezici hareketlerde bulunmaktan kaçınmalıdırlar bu da uluslararası anlaşmalar ve uzlaşmalarla yapılabilir.

Uluslararası piyasalarda, yabancı paraların değerlerinin nasıl belirleneceği de önemli bir konudur, bu belirleme en iyi şekilde serbest döviz alım-satımını sağlamakla olabilmektedir, yalnız bu yönteminde az gelişmiş ülkelerde talepte genişlemeye sebep olmakta ve kurda yükselmeye neden olmaktadır, böylelikle de ulusal para değer kaybedecektir.

Dünya ya açılmış ekonomiler sadece kendi iç para istikrarı ile ekonomilerini istedikleri seviyeye getiremezler, iç para yanında dış para istikrarı da önemlidir, bu istikrarda merkez bankası ile siyasi otorite arasındaki uyum ve merkez bankası bağımsızlığı ile olur (Afşar 2005: 37-38).

4. TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI (TCMB)

Türkiye’ de merkez bankacılığının doğuşu, diğer ülkelerde de olduğu gibi ekonomik ve sosyal şartların zorlaması sonucunda ortaya çıkmıştır.

4.1. Türkiye’ de Merkez Bankacılığı

Türkiye’ de merkez bankacılığı hususundaki gelişmeleri iki başlık altında toplayabiliriz, bunlar TCMB kuruluşundan önceki dönem ve TCMB dönemi

4.1.1. TCMB Kuruluşundan Önceki Dönem

İdari merkezi Londra’da iş merkezi İstanbul’da olmak üzere İngiliz sermayesi ile 24 Mayıs 1856 da kurulan Osmanlı bankası 1863 yılında Fransız sermayesinin de katılması ile yeniden organize edilerek 30 yıl için emisyon imtiyazı almış ve yeniden tanınan yetkilerle bu süre 1925 yılına kadar uzatılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 ve 1925 yıllarında Osmanlı bankası ile yapılan sözleşmelerle bankaya Türkiye’de şube açan, bazı hak ve yükümlülükleri olan bir yabancı banka statüsü verilmiştir. TCMB kuruluş kanunu kabul edilene kadar da bankanın emisyon bankacılığı il ilgili hizmetleri devam etmiştir (Hacıyev, 2003:11).

Osmanlı Bankası, banknot çıkarma ile yetkili tek banka olarak imtiyazlı olmasına rağmen, kendi çıkarlarını korumak uğruna pek faydalı olmamıştır. Oysa Hükümet, Osmanlı Bankasına her türlü kolaylığı sağlamıştır.

Fakat tüm imtiyazlara rağmen, Osmanlı Bankası merkez bankacılığı görevini yapmaktan sürekli kaçınmıştır, beklenen görevleri yerine getirememiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında, Hükümetin para çıkarma isteğini reddeden Osmanlı Bankası, savaş sürecince banknot çıkarma imtiyazından vazgeçtiğini açıklamıştır. Bu durum ilk defa Osmanlı Bankasının sadece devlet bankası vazifesi görececek bir şekilde dönüştürülmesi fikrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fakat bu fikir gerçekleşmemiştir. Bankanın çıkardığı banknotların tedavül sahası

İstanbul’la sınırlı kalmış ve hiçbir zaman genel bir ödeme aracı niteliğinde olamamıştır. Daha çok hazine ve banka işlemlerinde kullanılmıştır (Abdullayev, 2002: 27).

4.1.2. TCMB Dönemi

1715 sayılı TCMB kanunu yaklaşık 40 yıl uygulanmıştır. 14 Ocak 1970 tarihli ve 1211 sayılı TCMB kanunu, 26 Ocak 1970 günlü Resmi Gazete’ de yayınlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir. Bu kanun’ da, Banka T.C. Merkez bankası adını ve anonim ortaklık olma özelliğini korumuştur. Fakat bu kanun’ da açıklık bulunmayan durumlarda, Banka’nın özel hukuk hükümlerine bağlı olduğu belirtilmiştir. Öte yandan, daha önceki Kanun’da da belirtildiği gibi banknot ihracı süresinin 1999 yılı sonuna kadar devam edeceği kararlaştırılmıştır.

Bu kanun, TCMB önceden yaptığı işlevleri ve kullandığı araç ve sahip olduğu yetkileri daha belirginleştirmiş ve Banka’nın etkinliğini artırmıştır. Daha önce çeşitli kanun ve kararname hükümleri ile Banka’ya verilmiş olan görev ve yetkiler bir araya getirilmiş, Banka’nın kuruluşu ve organları çağdaş merkez bankacılığı anlayışına uygun olarak düzenlenmeye çalışılmış ve en önemlisi, özellikle planlı kalkınma döneminde çok ihtiyaç duyulan orta vadeli kredi verme imkânı oluşturulmuştur.

14 Ocak 1970 tarih ve 1211 sayılı TCMB Yasası, 1715 sayılı yasanın yerini almıştır. Hazineye ait A sınıfı pay senetlerinin payı %15’den %51’ e çıkarılmıştır (Abdullayev, 2002: 31-32).

TCMB anonim şirket olarak kurulmuş olup, 1211 sayılı Merkez Bankası kanunu ile banka statüsü dışında kalan durumlarda özel hukuk kurallarına tabidir. Banka statüsünde geçen temel hedef; fiyat istikrarını sağlayacak şekilde para ve kredi politikasını yürütmek, milli paranın iç ve dış değerini korumak şeklinde ifade edilmiştir. Bu hedefleri gerçekleştirebilmek amacıyla merkez bankası bazı organları bünyesinde barındırmak durumundadır. Bu organlar, Genel Kurul, Banka Meclisi, Para Politikası Kurulu, Denetleme Kurulu, Başkanlık, Yönetim Komitesi, İdare

Merkezi, Banknot Matbaası, Şubeler, Yurtdışı Temsilcilikleridir (Afşar, 2005: 52).

Şubat 2001 krizinden sonra Nisan 2001 de TCMB Kanununun düzenlenmesi yoluyla bağımsızlığın artırılması amaçlanarak, uygulanan politikalardan daha iyi sonuçlar elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla; 4651 sayılı kanunla 1211 sayılı TCMB Kanununun 14 maddesinde değişiklik yapılmış, 7 maddesi yürürlükten kaldırılmış ve kanuna bir madde eklenmiştir. Madde değişimleri ile daha etkin ve bağımsız merkez bankası hedeflenmiştir (Barışık, 2004: 10).

4.1.3. TCMB Temel Görev ve Yetkileri

TCMB görev ve yetkileri merkez bankası kanununun 4. Maddesinde açıklanmıştır. 2001 tarihinde değiştirilen merkez bankası Kanununda bankanın ana amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu ve bu amaç için kullanacağı para politikası araçlarını seçebilme yetkisi olduğu belirtilmiştir.

Merkez bankası, Hükümetin istihdam ve büyüme politikalarını, fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmediği takdirde desteklemektedir.

TCMB Temel görevleri;

Açık, piyasa işlemleri yapmak,

Hükümetle birlikte Türk Lirasının iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak.

Zorunlu karşılıklar ve umumi disponibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek.

Reeskont ve avans işlemleri yapmak,

Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,

Ödeme ve menkul kıymet transferi mutabakat sistemleri kurmak, ödemeler için elektronik ortamda dâhil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek.

Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak,

Mali piyasaları izlemek, Bankalardaki mevduatın vade ve türleri ile özel finans kurumlarındaki katılma hesaplarının vadelerini belirlemektir.

TCMB Temel Yetkileri;

Türkiye’ de banknot ihracı imtiyazı tek elden merkez bankası’na aittir.

Banka, Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit eder, buna uyumlu olarak para politikasını belirler. Banka, para politikasının uygulanmasında tek yetkili ve sorumludur.

Banka, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla Kanun’ da belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya; uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir.

Banka, olağanüstü hallerde ve TMSF kaynaklarının ihtiyacı karşılamaması durumunda, belirleyeceği usul ve esaslara göre bu fona avans vermeye yetkilidir.

Banka, nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütür.

Banka, bankaların ödünç para verme işlemlerinde ve mevcut kabulünde uygulayacakları faiz oranlarını, belirleyeceği usul ve esaslara göre bankalardan istemeye yetkilidir.

Banka, mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve mali kurumlardan gerekli bilgileri istemeye ve istatistiki bilgi toplamaya yetkilidir (Hacıyev, 2003: 12-14).

4.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’ nın Bağımsızlığı

1715 sayılı Kanunla 11 Haziran 1930 ‘da TCMB kurulmuştur, bağımsızlığına daha kuruluş aşamasında dikkat edilmiştir. Fakat

günümüze kadar yapılan müdahaleler ve yasal değişiklikler, bağımsızlığın sınırlanmasına sebep olmuştur. 1930'dan, 1970 yılındaki 1211 sayılı Kanununa kadar geçen 40 yılda, TCMB Kanununda 22 kez değişiklik yapılmış ve bu yapılan her değişiklikte TCMB bağımsızlığından bir miktar kaybetmiştir (Uludağ, 1993: 59).

1715 sayılı merkez bankası Kanunu'nu 1930'da hazırlanmasına rağmen 1211 sayılı yasaya kıyasla özerk bir anlayışa sahip olması, dönemin yöneticilerinin bağımsızlığa duydukları saygının önemini göstermektedir. Örneğin, 1715 sayılı yasada banka sermayesinde devletin payı %15 ile sınırlandırılmış iken, 1211 sayılı yasada bu oran %51'e çıkarılmıştır. Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, kurum çalışanlarının kuruma sahip çıkma eğilimleridir. Çünkü bazı durumlarda yasa bağımsız karar almaya uygun ortam hazırlarken, kurum yöneticilerinin politik karar organlarına duydukları sempati bağımsızlık anlayışını zedelemektedir (Eroğlu, Altıntaş, 1997: 145).

Cukierman, Webb ve Neyapti'nin, 72 ülkeyi kapsayan 1992 yılında yaptıkları araştırmaya göre, Türkiye'nin yasal açıdan 0,46 puanla 9. Sırada yer aldığı ve bu sonuçla Kanada, Hollanda, İtalya, İngiltere gibi ülkelerin önünde olduğu tespit edilmiştir. Fakat yasal açıdan ülkemizin oldukça iyi bir konumda olması, bağımsızlık anlamına gelmemektedir. Bağımsızlık için hem yasal hem de işlevsel olarak bir bütünlük gereklidir.

Türkiye'nin son yirmi yıldan bu yana sürekli ve yüksek enflasyon yaşamasında merkez bankası'nın rolünün büyük olduğu kuşkusuzdur. Siyasi iktidarın sık sık müdahalede bulunarak bankayı siyasi talepleri yönünde kullanmaları yaşanan enflasyonun başlıca nedenini oluşturmaktadır. Bu durum kurumun bağımsız bir kimliğe sahip olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır (Oktar, 1997: 4).

4.2.1. TCMB’ nin Bağımsızlığının Hukuksal Açıdan İncelenmesi

Tablo 11 Ülkeler Arasında Hukuksal Açıdan Merkez Bankası Bağımsızlığı Karşılaştırması

ÜLKE	KANUNUN YÜRÜRLÜK TARİHİ	HUKUKSAL BAĞIMSIZLIK ENDEKSİ	1997 ENFLASYONU
Türkiye	1970	0,46	
Türkiye	1991	0,5	85,7
Almanya	1950 öncesi	0,69	1
Ermenistan	1996	0,74	13,9
Belarus	1992	0,73	63,9
Çek.Cum.	1991	0,69	8,5
Macaristan	1991	0,67	18,3
Moldova	1995	0,73	11
Moğolistan	1996	0,55	44,6
26 Geçiş Ülkesi Ortalaması	1991-96	0,47	71,3
1990'larda geçiş ülkelerinde ikinci kanun ortalaması	1995-96	0,58	12,4

Kaynak: Berument, H. Neyaptı, B (1999) “ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ne Kadar Bağımsız” www.econturk.org.

TCMB ‘ nin bağımsızlığında 1970’ ler den bu yana belirgin bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Yukarıda sözü edilen 12 geçiş ülkesinin üçte ikisi reformların başladığı 1990’ larda %100’ lerin üzerinde olan enflasyon düzeylerini 1997 itibariyle %15 ‘ in altına indirmeyi başarmıştır. Tablodan da anlaşılacağı üzere, merkez bankası kanunlarını reform süresi boyunca ikinci kez yenileyen ülkelerdeki enflasyon oranı geçiş ülkelerinin ortalamasına göre çok daha düşüktür. Türkiye’ de daha fazla bağımsızlık yönündeki gelişmeler para politikası oluşumu ve hükümete verilen avansların kısıtlanması konularında gerçekleştirilmiştir. Yani 1991 TCMB Kanunu merkez bankasına para politikası oluşturulmasına daha büyük rol vermekte ve hükümete verilen avanslara da büyük kısıtlamalar getirmektedir. TCMB bağımsızlık endeksi 1991 deki kanun ile 0,46 düzeyinden 0,50’ ye yükselmiştir. Türkiye’ de sağlanmaya çalışılan bu bağımsızlığın kâğıt üzerinde kalmamasını sağlamak ve uygulamaya geçirilmesidir (Afşar,2005: 71-72).

4.2.2. TCMB' nin Politik Bağımsızlığı

Türkiye, Avrupa merkez bankası sistemi statüsünde belirtilen, merkez bankası başkanlarının atama biçim ve süresi ve görevden alınma yasal koşullarını sağlamıştır çıkarmış olduğu yasalarıyla.

TCMB geçmiş dönem merkez bankası başkanları atamaları incelendiğinde, 1981, 1984, 1987,1993, 1994 ve 1996 yıllarında merkez bankası başkanlığına 6 defa atama yapıldığı görülmektedir. Bu da yıllık 0,33'lük bir değişim otalamasını gösterir. Demokrasi ile yönetilen bir sistemde ortalama 4 yılda bir yapılan seçimle hükümetin değiştiğini varsayarsak yılda 0,25' e karşılık gelirken, merkez bankası başkanının daha büyük sıklıkla değiştiğini gösterir, 72 ülkeyi kapsayan bir çalışmada TCMB başkanının değişim hızı en yüksek 10 ülke içinde olduğu tespit edilmiştir. 1981 ile 1996' ya kadar yapılan TCMB başkanı değişimlerinden (altı değişim olmuştur.) 5 tanesi hükümet değişikliği yapıldıktan sonraki altı ay içerisinde olmuştur. Türkiye atama biçimi ve görev süresi bakımından kanun içerikleri karşılaştırıldığında uluslararası şartları sağlamış olduğu görülmektedir. Yalnız siyasi uygulamaların kanun içeriklerinin uygulanmasının önüne geçtiği bir gerçektir.

Daha önce de anlatıldığı üzere, merkez bankasının bağımsız olması siyasi otoriteler tarafından istenilen bir durum değildir, ülkemiz bu duruma güzel bir örnek olarak gösterilebilir. Bu gibi hallerde merkez bankası başkanının kişiliği ve oluşturduğu saygınlık daha büyük önem arz etmektedir ve bu şekilde merkez bankası bağımsızlığı sağlanmaya çalışılmaktadır (Hacıyev,2003: 75-80).

Tablo 12 TCMB Başkanları ve Görev Süreleri

BAŞKANLAR	GÖREV SÜRESİ	
	BAŞLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ
Selahattin ÇAM	09.06.1931	21.03.1938
Kemal Zaim SUNEL	23.03.1938	15.03.1949
Mehmet Sadi BEKTER	04.04.1949	01.10.1950
Osman Nuri GÖVER	27.04.1951	28.05.1953
Mustafa Nail GİDEL	22.07.1953	16.06.1960
Memduh AYTÜR	21.07.1960	16.11.1960
İbrahim Münir MOSTAR	25.11.1960	30.09.1962
Ziyaettin KAYLA	12.07.1963	22.02.1966
Mehmet Nail TALU	23.02.1966	11.12.1971
Memduh GÜPGÜPOGLU	15.12.1971	09.01.1975
C. Tayyar SADIKLAR	12.07.1976	19.09.1978
İsmail Hakkı AYDINOGLU	26.10.1978	10.01.1981
Osman SIKLAR	13.01.1981	04.01.1984
Yavuz CANEVİ	06.01.1984	11.11.1986
Rüstü SARAÇOGLU	30.07.1987	02.08.1993
N. Bülent GÜLTEKİN	09.09.1993	30.01.1994
S. Yaman TÖRÜNER	14.02.1994	01.11.1995
Gazi ERÇEL	18.04.1996	01.03.2001
N. Süreyya SERDENGEÇTİ	02.03.2001	13.03.2006
Durmus YILMAZ	18.04.2006	13.04.2011
Erdem BAŞCI	14.04.2011	19.04.2016
Murat ÇETİNKAYA	19.04.2016	Halen Görevde

Kaynak: Tcmb internet sayfasından alınmıştır.(15.10.2016)

4.2.3. TCMB' nin Ekonomik Bağımsızlığı

TCMB' nin ekonomik bağımsızlığı çerçevesinde, TCMB' nin yapabileceği işlemlerle ilgili olarak, 4651 Sayılı kanunun, 1211 Sayılı TCMB Kanununun 52. Maddesinde Açık Piyasa İşlemleri (APİ) ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Buna göre;“ Açık piyasa işlemleri, yalnızca para politikası amaçları için yürütülür ve Hazineye, kamu kurum ve kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlara kredi amacıyla yapılamaz...” kanun koyucu böyle bir düzenleme ile dolaylı mekanizmalar kullanılarak parasal genişleme sorunu doğuran süreçlerin önüne geçmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, bu değişiklikler TCMB' nin ekonomik bağımsızlığını da güçlendirmiştir.

Dönemin merkez bankası başkanı Süreyya SERDENGEÇTİ Kamuya kredi verilmesinin enflasyonla mücadelede merkez bankasının yaptığı hamleleri sekteye uğratan en önemli sebeplerden biri olduğunu söylemiş ve 2001 Kasım ayından sonra TCMB' nin kamuya kredi vermeyeceğini, Devlet iç borçlanma senetleri ile birincil piyasadan alım yapmayacağını bu yöntem ile de Hazineye kaynak transferi yapmayacağını ifade etmiştir.

Ekonomik bağımsızlık konusunda açıklanması gereken diğer konuda araç bağımsızlığıdır. Bununla ilgili olarak, 4651 Sayılı Kanun ile 1211 Sayılı TCMB Kanunu' nun 4. Maddesi' nin II. Kısımına ait c bendi yeniden ele alınmıştır. Yapılan değişiklikle sözü edilen Madde "...Banka, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla bu kanunda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir." düzenlemesiyle araç bağımsızlığının hukuki teminatı sağlanmıştır. Böylece, merkez bankası, fiyat istikrarı hedefine ulaşmak için uygulayacağı politikaları serbestçe belirleyebilme imkânına kavuşmuştur. Ayrıca, 4. Madde' nin III. Kısımına ait c bendi: "..... Banka, bu kanun ile kendisine verilen görev ve yetkileri, kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır." Şeklinde düzenlemeyle de merkez bankası' na verilen yetkilerin sorumluluğunun kendisine ait olduğu vurgulanmıştır. Bu düzenleme için yapılacak yorum ve uygulamalarda, bu çerçevede yorum ve uygulama yapmak gerekmektedir (Eroğlu ve Eroğlu, 2010: 133-135).

4.3.Enflasyon Hedeflemesi ve TCMB' de Enflasyon Hedeflemesi

Enflasyon hedeflemesi aşağıda belirtilen beş unsuru içermektedir.

Enflasyon için ileriye dönük orta vadeli sayısal hedeflerin kamuya açıklanması.

Fiyat istikrarı başta olmak üzere para politikasının uzun dönem hedefi ve enflasyon hedefinin başarılması konusunda kurumsal bir mutabakat.

Strateji dâhil olmak üzere bilgi

Para politikasında karar verenlerin planları ve amaçları hakkında kamu ve piyasalarla iletişim vasıtasıyla para politikası stratejisinin şeffaflığının artırılması.

Enflasyon amaçlarına ulaşması açısından merkez bankasının hesap verme sorumluluğunun artırılması (Mishkin,2014: 272).

Enflasyon hedeflemesi rejiminin faydaları nelerdir diye sorulursa, Literatürde birbirleriyle de ilişkili üç temel fayda öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, enflasyon hedeflemesi rejiminin enflasyonu düşürmesi ve daha az değişken hale getirmesidir, İkinci fayda, enflasyon hedeflemesinin enflasyonun düşürülmesi ile ortaya çıkan maliyetleri azaltması ile ilgilidir. Üçüncü temel fayda ise enflasyon hedeflemesi rejiminin uzun dönem enflasyon beklentilerini enflasyon hedefine veya hedefe yakın bir düzeye sabitleme yeteneğini işaret eder.

Ampirik literatürde bu faydalarla ilgili olarak gelişmekte olan ülkelerin enflasyon hedeflemesi rejiminden daha olumlu etkilendiğine dair bulgular vardır (Serel, 2014: 91).

Türkiye’ de enflasyon hedeflemesi rejimi 2002-2005 yılları arasında “örtük enflasyon hedeflemesi” olarak uygulanmış, 2006 yılından itibaren ise (açık) enflasyon hedeflemesi rejimi resmi olarak uygulanmaya başlamıştır (Ermişoğlu,2011: 01).

Tüm veriler, Türkiye’ de enflasyon hedeflemesinin enflasyon seviyesinin düşmesine katkıda bulunduğunu, enflasyon hedeflemesi döneminde enflasyon ataletinin büyük ölçüde kırıldığını göstermektedir (Ermişoğlu,2011: 88).

Tablo 13 Türkiye' de Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Unsurları**Enflasyon Hedeflemesinin Genel Çerçevesi**

Parasal Otorite	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Hukuki Dayanak	1211 Sayılı Kanunun 2001 tarihli ve 4651 sayılı kanunla değiştirilen 4. Maddede Merkez Bankasının temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu belirtilmektedir.
Operasyonel Bağımsızlık var mı?	Var
Enflasyon Hedeflemesinin başlangıç tarihi	01.01.2006
Hedefini belirleyen otorite	Hükümet ile birlikte Para Politikası Kurulu
Hedef Ölçümü	Tüketici Fiyat Endeksi
Hedefleme Süresi	3 yıl
Temel Politika Oranı	Bir hafta vadeli repo oranı
Karar Verme	
Karar organı	Para Politikası Kurulu, Başkan, Başkan Yardımcıları, Banka Meclisince üyeleri arasından seçilecek üye ve Başkanın önerisi üzerine müşterek kararla atanacak bir üyeden oluşur. Toplam 7 üye görev yapar.
Dışarıdan üye var mı?	1 üye (akademik)
Üyelerin atanma şartları	Başkan, Bakanlar Kurulu kararıyla 5 yıllık bir dönem için atanır. Başkan Yardımcıları Başkanın önerisi üzerine müşterek kararla beş yıl süre ile atanırlar.
Karar verme süreci	Oylama, Eşitlik halinde Başkanın oyu belirleyicidir.
Toplantı sıklığı	Aylık
Tahmin	
Yayınlanan tahminler	Tüketici fiyat endeksi, çekirdek enflasyon ve çıktı açığı tahmin grafikleri
Faiz oranları ile ilgili tahmin varsayımı	İçsel
Tahmin kime ait	Para Politikası Kurulu
Hesap Verebilirlik Mekanizması	
Parlamento sunumu	Yılda 2 kere
İletişim ve Yayınlar	
Hızlı politika kararı duyurusu	Basın bülteni
Karar sonrası basın duyurusu	Var
Karar duyuru süresi	Karar sonrası 5 gün (özet)
Kurul üyelerinin oylarının açıklanması	Yok
Enflasyon Raporu	Var
Sıklık	Yılda 4 kere

Kaynak: (Serel, 2014:131)

Merkez bankalarının kendi hükümetlerine karşı bağımsızlıkları enflasyon hedeflemesi rejiminde anahtar bir konudur. Literatürde merkez bankası bağımsızlığı ile ilgili bazı kısıtlayıcı konular vardır. İlk konu; uzun dönemde enflasyon ile işsizlik (büyüme) arasında bir yer değiştirme olmadığı varsayımına dayalı dikey Phillips eğrisi ile ilgilidir. Bu varsayımla birlikte merkez bankaları orta vadeli para politikası amaçlarına ulaşmak ve kısa dönemli şoklara reaksiyon gösterebilme yeterliliklerini kaybetmemek için bağımsızlığa ihtiyaç duyacaklardır.

Merkez bankalarının bağımsızlığı ile ilgili ikinci konu hükümetlerin siyasi amaçlar için ekonomide periyodik olarak enflasyonist teşviklere başvurmalarıdır. Bu durumda hükümetler enflasyondan yararlanırken merkez bankaları kaybeder. Hükümetlerin kazancı senyörasyon kaynaklı olabilir. Ayrıca enflasyon nedeniyle yüksek vergi hasılatı hükümetlerin diğer bir kazancını oluşturur. Hükümetlerin enflasyon nedeniyle elde ettikleri son kazanç konusu iç borçların reel değerindeki azalmadır.

Merkez bankalarının bağımsızlığı ile ilgili üçüncü ve son konu bir anti- enflasyonist para politikası aracı olarak parasal hedefleme' deki açık başarısızlıktır. Merkez bankaları tahmin edilebilir bir enflasyon oranı ve veri bir parasal genişleme oranı için para talebinin büyük oranda istikrarsız olduğunu anlamışlardır. Enflasyon hedeflemesine yönelme sürecinde takdire dayalı politika uygulamalarının hazine teşkilatları yerine fiyat istikrarı konusuna odaklanmış merkez bankaları ile yapılması daha önemli hale gelmiştir (Serel,2014: 53).

Merkez bankalarının bağımsızlığı enflasyon hedeflemesinde kritik öneme sahiptir. Merkez bankalarının bağımsızlığını etkileyen önemli bir unsur da mali baskınlık düzeyidir. Bir ülkedeki kamu maliyesi dengesizlikleri sonuçta enflasyonist baskılar yaratır ve herhangi bir nominal hedefe ulaşmada para politikasının etkinliğini azaltır (Masson, Savastano ve Sharma, 1997: 4).

4.4.TCMB ve Güçlü Bir Mali Sistemin Gerekliliği,

Merkez bankası'nın para politikasında uyguladığı stratejisi aynı zamanda Maliye politikası tarafından da desteklenmelidir ki başarılı olunabilsin, aksi durumlarda Maliye politikası eğer para politikasına destek vermez ise para politikası etkisiz olabilir ve sadece enflasyon hedeflemesi rejimi için değil, diğer para politikası stratejileri içinde bu durum geçerlidir.

4.4.1. Mali Baskınlık

Merkez bankası' nın bağımsız bir para politikası stratejisi uygulaması gerekliliği olduğu gibi, uygulanan stratejinin mali nitelikli hamlelerle zor duruma sokulmaması gerekir. Yani kısaca, kamu merkez bankası kaynaklarına başvurmamalıdır. Ayrıca, kamunun senyorağ geliri çok büyük olmamalı ve mali piyasalar devlet borçlanma araçlarını emebilecek derinlikte olmalıdır.

Mali sistemde reformlarını tam olarak yapmamış ve mali disiplinin oluşturulamadığı ülkelerde Enflasyon hedeflemesi rejimi uygulamasının iyi sonuçlar vermediği görülmüştür. Açık bir mali baskınlık para basılarak iç borçların ödenmesi (monetizasyon) yoluyla finanse edilen büyük bütçe açıklarına sebebiyet vermektedir. Bu da paranın değer kaybetmesine ve parasal otoriteye olan güvenin yok olmasını sağlar. Sonuç itibariyle mali baskınlığın olması, parasal otoriteyi fiyat istikrarını sağlayacak farklı strateji arayışına sevk eder. 2000 yılı başından itibaren Türkiye de uygulanan devam ettirilememiş olan döviz kuru hedefleme stratejisinden sonra, yeni bir para politikası stratejisine geçmeye çalışmak iyi bir örnek olabilir (Çolakoğlu,2002: 23-24).

4.4.2. Para Politikası Tartışmaları

Kydland ve Prescott (1977), 1970' lerin ikinci yarısında krizin en yoğun olarak yaşandığı bir dönemde, krizin temel nedeninin hükümetlerin takdir hakkına dayanan Keynesyen politikaların uygulanması olduğunu ileri sürerek, iktisat literatüründe uzun bir geçmişı olan, "kural karşısında takdir hakkı" tartışmasına referansla, kural temelli politikaların önceliğini

savunmaktadır. Daha öncede ifade edildiği gibi Keynesyen çerçeve, rasyonel beklentiler okulunun aksine, bireylerin gelecekle ilgili beklentilerine bir rasyonellik atfetmek yerine, kararların spontane alındığına işaret etmektedir. Daha da önemlisi Keynesyen yaklaşımda kararlar geçmiş deneyimlere ve içinde olunan ana dayanarak alınmaktadır. Bu noktada Kydland ve Prescott rasyonel beklentiler okulunun argümanlarını yineleyerek, beklentilerin geleceğe bakarak oluştuğunu iddia etmektedirler. Bu çerçeveden hareketle yapılan akıl yürütme sonucunda ise yazarlar, her dönemin başında seçilen politikaların, verili anda en iyi sonuçları vermeleri amacıyla kurgulandıkları, ancak dönem sonunda, bir önceki zamana göre tanımlanan hedeflerin, en uygun seviyenin altında sonuçlar verdiği tespitine ulaşmaktadır. Yani uygulanan politika zaman – tutarlı (time consistent) olabilir ancak en iyi seviyenin altındadır (suboptimal) (Kydland ve Prescott, 1977: 478-486).

Kydland ve Prescott' un ileri sürdüğü bu çerçevede görülen zaman tutarsızlığı sorunu, daha sonra merkez bankası bağımsızlığı literatürünün temelini teşkil edecek bir yapı taşı konumuna gelmiştir. Daha açık bir şekilde tanımlamak gerekirse zaman tutarsızlığı problemi, ekonomik aktörlerin politika yapıcıların kuralları takip edeceğini tahmin ettiği anda, politika yapıcıların kuraldan sapma güdülerinin olması durumunu anlatmak için kullanılan bir terimdir (Akçay,2009: 121).

Para politikasının yürütülmesi konusundaki “Kural karşısında taktir hakkı” tartışması, Kydland ve Prescott' un öncü çalışmasından sonra Barro ve Gordon (1983) tarafından geliştirilmiştir. Yazarlar çalışmalarının başında amaçlarının “ enflasyon ve para politikasının pozitif teorisini geliştirmek” olduğunu ifade etmekte ve 1970' li yılların sonlarından itibaren ekonomi politikaları konusunda önemli değişimler yaşandığını ileri sürülmektedir. Bunların başlıcaları ise şöyledir:

1.İşsizlik oranı, para politikası kullanılarak değiştirilemez,

2.Politika yapıcılar ve halk, kendi içinde bulundukları çevreye göre rasyonel bir şekilde davranırlar,

3.Politika yapıcıların amaçları, halkın algısını etkiler,

Yazarlara göre yukarıda ortaya konulan sonuçlar, politika yapıcıların enflasyon ile işsizlik arasındaki yer değiştirmeyi (tradeoff) Keynesyen toplam talep yönetimi politikaları çerçevesinde kullanılması sonucunda oluşur. Ancak bu durumda, parasal büyümenin ve enflasyonun artmasına rağmen işsizlik oranı değişmez. Buna ek olarak takdir hakkına dayanan politikaların reel ekonomik aktivite üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Bu noktada kurallı politikanın önemli olan yanı, onun politika yapıcıların gelecekteki kararlarını kısıtlama kapasitesi olmasıdır. Hükümetlerin enflasyonla ilgili gelecekte alacakları kararlar için hareket alanlarının kısıtlanması, maliyetsiz bir süreçtir. Çünkü işsizlik verili durumdayken enflasyon yaratmaz. Oysa isteğe bağlı olan politikalarda, hükümetin gelecekte alacağı kararlarla ilgili bir garanti yoktur ve bir sürpriz enflasyonun yaratılması halinde bunun uzun dönemdeki maliyeti daha yüksek bir işsizlik oranı olacaktır (Barro ve Gordon, 1983: 600-606).

Toparlamak gerekirse, yeni klasik iktisadın iktisat politikasının etkinsizliği tespitinden türetilen iki sonuç olan, sadece sürpriz enflasyonun reel etkisinin olabileceği ve bunun önlenmesi için kurallı para politikasının uygulanması gerektiği vurguları, merkez bankasının bağımsızlığı literatürünün ana varsayımları olarak kabul edilmiştir. Ancak bu noktada kurallı politikayı uygulayacak otoritenin hangisi olduğu sorunu ortaya çıkar, bu sorunun çözümü için ise, merkez bankasının siyasi iktidardan bağımsızlaşması gerektiği ifade edilmekte, dolayısıyla göreceli olarak apolitik olan kurumlara yapılan yetki devri ile siyasiler, gelecekteki davranış özgürlüklerinin kesin olarak kısıtlanacağını kabul etmektedir (Akçay,2009: 126).

Literatürde en iyi para politikası stratejisinin belirlenmesi ile ilgili tartışmalar uzun süre takdire dayalı ve kurala dayalı politika ayrımı üzerinden sürdürülmüştür. Kurala dayalı para politikasının özü otomatik bir işleyiş mantığına sahiptir. Merkez bankası kurala dayalı politika sürecinde makro değişkenlerdeki gelişmelere göre sürekli analiz ve ayarlama

yapmaz. Takdire dayalı para politikasında ise para otoritesi kamuoyuna karşı bir taahhüde girmez ve duruma göre ayarlama yapar.

1970 ve 1980'li yıllarda birçok ülkede gözlenen para talebindeki istikrarsızlık para kuralına bel bağlamanın doğru olmadığını göstermiştir. Bunun yerine para otoriteleri kendilerine esneklik kazandıran ve para politikasında günlük ayarlamaları bünyesinde barındıran ve enflasyon hedeflemesi olarak bilinen stratejiye geçiş yapmaya başlamışlardır.

Öncelikle enflasyon hedeflemesi merkez bankasını rijit davranması konusunda zorlamaz. Merkez bankası tek bir anahtar değişkene yoğunlaşmaz. En uygun hareketi seçmek için kullanışlı tüm enformasyondan yararlanır. Enflasyon hedeflemesi politika yapıcılarına oldukça yüksek derecede takdir hakkı verir. Bu nedenle enflasyon hedeflemesi kısıtlanmış bir takdire dayalı politika olarak değerlendirilir.

Enflasyon hedeflemesi sıkı bir para politikası kuralı olmaktan çok bir para politikası çerçevesi olarak da değerlendirilebilir. Nominal çapa fonksiyonu enflasyon hedeflemesinin merkezi özelliğidir. Merkez bankası kısa dönemde esnekliğe sahip olsa da bu durum uzun dönemde fiyat istikrarını elinden kaçıracağı anlamına gelmez (Serel, 2014: 48-50).

4.4.3. Güvenilirlik Karşısında Esneklik Tartışması

Literatürde merkez bankasının hareket alanının sınırlanmadığı durumlarda, takdir hakkına dayanan politikalar izleyerek mutlaka sürpriz bir enflasyon yaratacağı varsayılmıştır. Bunun için de hükümetten ayrı bir kurumsal çözüm olarak bankanın bağımsızlaştırılması önerilmiştir. Ancak bu durumda, merkez bankası güvenilirliğini sağlamış fakat esnekliğini yitirmiş olacaktır. Bu sorunu aşmaya yönelik olarak ise, üç öneri geliştirilmiştir: bunlardan ilki muhafazakâr bir merkez bankası başkanı atanması (Rogoff' un muhafazakârlık ile anlatmak istediği, toplumun ortalamasından daha fazla enflasyon karşıtı olmaktır.), ikincisi sözleşme modelidir, Barro ve Gordon (1983) tarafından açılan tartışmanın devamında, bu tartışmanın ikinci aşaması olarak sözleşme modeli geliştirilmiştir. Modele göre merkez bankası başkanı ile hükümet arasında

yapılacak olan bir sözleşme ile en uygun sonuç elde edilebilir. Bu sözleşmede, merkez bankasının önceden tespit edilen hedefe varması durumunda kuruma verilecek olan finansal teşvikler öngörölmeli ve hükümet, merkez bankası başkanına performansa dayanan bir ücret sözleşmesi önermelidir. Üçüncüsü de ikincisinin devamı olarak değerlendirilebilecek olan enflasyon hedeflemesi sistemidir. Aslında iki dalga halinde gelişen literatür, maddi hayat ile uyumludur. Çünkü ilk dalga öneriler, yüksek enflasyon ortamında, bunun önüne geçilmesi için ileri sürölmüştür. İkinci dalga yaklaşımlar ise, işsizlik açısından şiddetli bir kısa dönemli maliyetin görölmeye başlandığı ve beklenenden çok daha derin bir çöküş tehlikesi altında ortaya çıkmıştır. Bir başka ifadeyle ilkinde sorun enflasyonken, hükümetlerin enflasyon yaratma silahlarının onların ellerinden alınması anlamına gelen kural temelli politikalar ve aynı anlama gelmek üzere “ güvenilirlik ” kavramı öne çıkarken, ikinci durumda ise, resesyon tehlikesi ve bundan kurtulmak için yeniden, ancak sınırlı ölçüde takdir hakkına doğru meyleden “ esneklik ” kavramı öne çıkmaktadır (Akçay,2009: 127-132).

5. TCMB BAĞIMSIZLIĞI VE TÜRKİYE’ DE İŞSİZLİK ORANLARI ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

İşsizlik ister gelişmiş olsun, ister gelişmekte olsun, bütün ülkelerin en önde gelen sorunlarından biridir. İşsizliğin ekonomik boyutu kadar, sosyal boyutu olduğu da kabul görmektedir.

İşsizlik, ülkemizde nüfusun hızlı artması, modern sanayi de işgücüne daha az ihtiyaç olması, işgücü piyasası ile mesleki eğitimlerin birbirleriyle uyumlu olmaması, gibi sorunlar yüzünden, Türkiye de işsizlik sorunu sürekli artmaktadır.

5.1. Phillips Eğrisi ve TCMB’ nin Yasal Bağımsızlığı ile İlişkisi

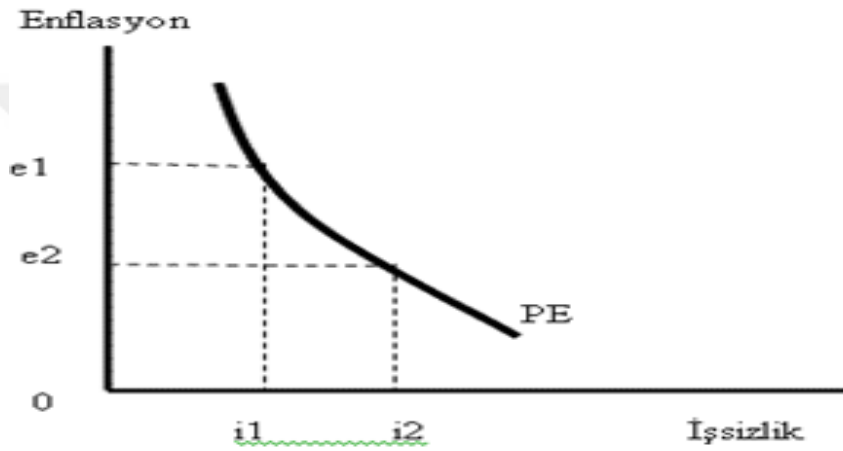
Merkez bankası bağımsızlığının enflasyon üzerindeki negatif etkisinin kanıtlanması, enflasyon ve işsizlik arasındaki ters yönlü ilişki üzerinde bir değişim yaratıp yaratmaması da ilgi konusu olmuştur.

Aslında, 1970’li yıllarda petrol şokuyla birlikte ortaya çıkan stagflasyonla beraber Phillips Eğrisinin varlığı sorgulanmaya başlamış ve uzun vadede enflasyon ile işsizlik arasında söz konusu ters yönlü ilişkinin bulunmadığını ve bunun sadece kısa dönemde geçerli olduğu savunulmuştur (Cukierman, 2008: 15).

Jordan’a (1997) göre ise, kısa vadeli Phillips Eğrisi merkez bankası bağımsızlığına sadece dezenflasyon döneminde bağlıdır. Enflasyonun yükseldiği dönemlerde, eğrinin eğimi enflasyonun başlangıç seviyesinden bağımsızdır. Bunun ardında yatan mantık şu şekilde gerçekleşir: Ekonomide görülen genişleme ve artan enflasyon oranları ile emek piyasasında oluşan emek talebi, işverenlerin ücretleri artırmasına ve ücret sözleşmelerini önceden ayarlamasına sebep olur. Fakat bunun tam tersi durumda ise, yani ekonomide durgunluğun olduğu, emek talebinin azaldığı bir durumda, ücretler aşağı doğru çekilemeyecektir (Jordan, 1997: 16-7).

Türkiye'nin Phillips Eğrisi denkleminin 1988 ve 2014 yılları arasında çeyrek veriler ile tahminin yapıldığı Ardor vd, (2014) çalışmasında, işsizlik ile enflasyon arasındaki ters yönlü ilişkinin hala var olduğu gösterilmiştir. Ayrıca, TCMB'nin bağımsızlığını elde etmesinden bir yıl sonra enflasyon oranındaki keskin düşüşe rağmen, enflasyon ile işsizlik oranı arasındaki negatif ilişki varlığını korumaktadır (Ardor vd, 2014: 51). Diğer bir ifadeyle, birçok iltisatçının görüşünün aksine, Türkiye açısından Phillips Eğrisi hala varlığını sürdürmektedir.

Grafik 2 Phillips Eğrisi

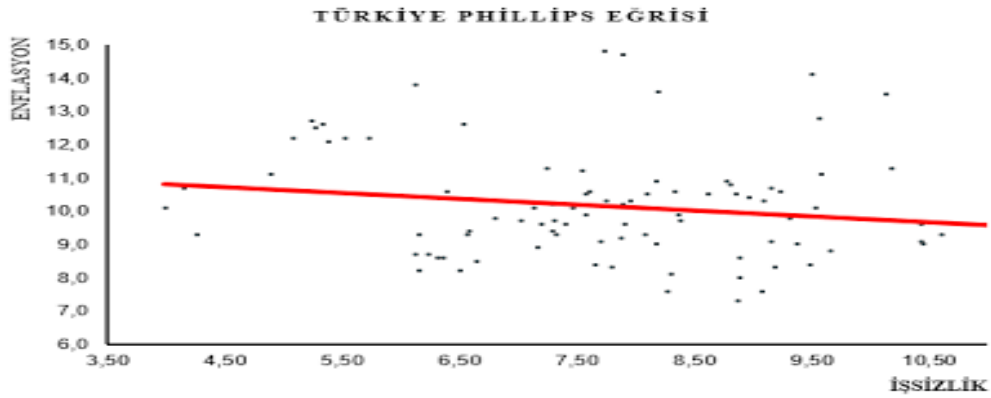

Kaynak: (Eğilmez, 2016:1)

Phillips Eğrisi analizinin ortaya koyduğu iddiaya göre; enflasyon e1'den e2'ye düştüğünde işsizlik oranı da i1' den i2' ye yükselir.

Bu hipotezi Türkiye'nin 2009-2016 yılları arası enflasyon (TÜFE) ve işsizlik verilerine uygulayarak çizilen, Türkiye için Phillips eğrisi Grafik 3' te gösterilmiştir.

Grafik 3 Türkiye Phillips Eğrisi (2009-2016)

Kaynak: (Eğilmez, 2016:1)

Türkiye verileri kullanılarak çizilen grafik bize 2009 – 2016 (Mayıs) arasındaki dönemde enflasyon oranı düştükçe işsizlik oranının arttığını göstermektedir. Enflasyondaki düşüşle işsizlikte artış arasında yüksek bir değiş tokuş ilişkisinin olması, enflasyonla mücadeleden vazgeçilmek yerine yapısal reformları yaşama geçirmemizin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır (Eğilmez, 2016: 1).

5.2.Okun Yasası ve Türkiye Uygulamaları

Okun Yasası, fiili hâsılanın potansiyel hasıladan sapması durumunda işsizlik oranının bundan nasıl etkileneceği (yani fiili işsizlik oranının tam istihdam işsizlik oranından ne ölçüde sapacağı) konusundaki ilişkinin (1) no'lu denklemdeki gibi olacağını belirtmektedir (Güran, 1999: 50-51).

$$u = u^* - \beta \left(\frac{y - y^*}{y^*} \right) \text{ veya } u - u^* = -\beta \left(\frac{y - y^*}{y^*} \right) \quad (1)$$

Burada u fiili işsizlik oranını, u^* , doğal işsizlik oranını, y fiili reel hasılayı, y^* , potansiyel reel hasılayı belirtmektedir. Okun 1947-1960 dönemi itibariyle ABD ekonomisi için β katsayısını yaklaşık olarak 0,3 olarak tahmin etmiştir. Buna göre, fiili hasıla potansiyel hasıladan %1 büyük olduğunda fiili işsizlik oranı doğal işsizlik oranının %0,3 altında olacaktır.

Haririan, Bilgin ve Karabulut (2009), bazı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için GSMH artışı ile işsizlik arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmışlardır. 1975-2005 döneminin incelendiği ve çapraz ülke karşılaştırmasının yapıldığı çalışmada, EKK yöntemi kullanılmış ve GSMH artışı ve işsizlik arasında negatif fakat zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca bu ilişkinin, Türkiye ve Mısır için İsrail ve Ürdün'e göre daha güçlü olduğu belirtilmiştir. Çalışmada, büyümenin yeni iş fırsatları yarattığı, ancak işsizliği düşürmek için yeterli olmadığı vurgulanmıştır.

Moazzami ve Dadgostar(2009), 13 OECD ülkesi için 1988-2007 dönemi verileriyle Okun yasasını test etmişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre, işsizlik ve çıktı büyümesi arasında önemli kısa ve uzun dönem dengesi olduğu görüşü savunulmuştur. Analiz sonuçları işsizlik oranındaki %1 azalmanın incelenen ülkeler için %2,6 ile %4,7 arasında değişen çıktı büyümesi yarattığını göstermiştir.

Tatoğlu (2011), 19 Avrupa ülkesi (Türkiye ve Macaristan aday ülkeler) için 1977-2008 dönemine ait verileri kullanarak, işsizlik ve ekonomik büyüme arasında uzun ve kısa dönemli ilişkiyi araştırmıştır. Tatoğlu Panel Birim Kök, Panel Hata Düzeltme ve Panel Eşbütünleşme Testleri sonucunda, birçok Avrupa ülkesinde ve Türkiye'de de işsizlik histerisinin olduğuna dair bulgular elde etmiştir. Büyüme ve işsizlik arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu, ancak uzun dönem faktör katsayılarının Okun tarafından elde edilen katsayılardan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye, Finlandiya, Danimarka ve birkaç Avrupa ülkesi için Okun Yasası'nın geçerli olmadığı belirtilmiştir.

Küresel literatürde, işsizlik büyüme ilişkisi daha çok Okun Yasası çerçevesinde incelenmiş, gelişmiş ülkelerin birçoğunda Okun Yasası'nın geçerli olduğu, bazı ülkelerde ise Asimetrik Okun Yasası'nın geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uyanık (2010), 1980 – 2009 yılları arası Türkiye'sinin, işsizlik yapısı ile büyüme ilişkisini incelediği çalışmasında, büyümenin neden istihdam ve işsizlik rakamlarına yansımadağına, tarihsel bir bakış açısıyla cevap

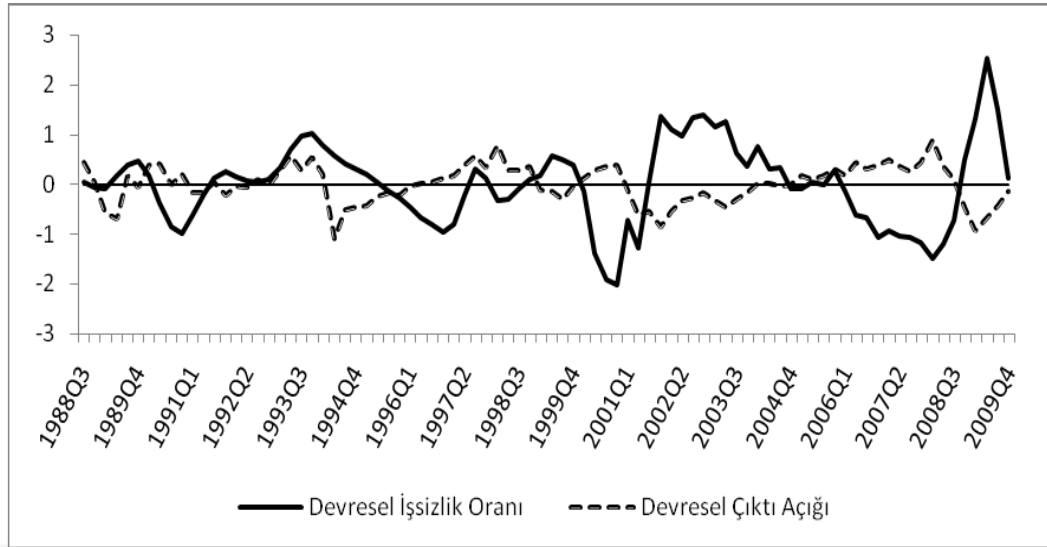
aramıştır. Türkiye ekonomisine ait göstergelere yönelik yapılan analizde, 1980 sonrası yaşanan ekonomik krizlerin, kısır döngülerin ve son dönemlerde yaşanan yüksek büyüme rakamlarının temel çıkış noktası olarak, finansal serbestleşme ile rant ekonomisinin yükselmesi gösterilmiştir.

Kayacan (2011) tez çalışmasında, 1990-2010 dönemi için büyüme ile işsizlik ve istihdam ilişkisinin zayıflamasının nedenlerini analitik bir değerlendirme ile incelemiştir. Kayacan'a göre, özellikle 2001 yılı sonrasında işsizlik büyüme ilişkisinin zayıflamasındaki en önemli neden, Türkiye ekonomisinin bir değişim ve gelişim sürecinde olmasının doğurduğu sorunlardır. Türkiye'nin tarım ağırlıklı bir ülke olduğu ve bu gelişim sürecinde tarım sektörünün payının küçültülmeye; sanayi sektörünün payının arttırmaya çalışıldığı ve bundan kaynaklanan işsizliğin ortaya çıktığı, artan nüfusun istihdam talebi ve bundan kaynaklanan işsizliğin ortaya çıktığı, artan nüfusun istihdam yaratma kapasitesini aştığı, sermaye eksikliği ve ağır vergi yükleri gibi sorunlara dikkat çekmiştir. Dünya ekonomilerine ait büyüme ve işsizlik trendleri incelenmiş, dünya ekonomilerinin de Türkiye'de olduğu gibi, istihdam yaratmayan bir büyüme sürecinden geçtikleri belirtilmiştir.

Buraya kadar mevcut literatürde yer alan bazı yerel çalışmalar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Türkiye için işsizlik büyüme ilişkisini araştıran çalışmalarda genel olarak, işsizlik ile büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Türkiye için Okun yasasının geçerliliğine dair yapılan çalışmalarda ise, Okun yasasının geçerli olduğu, olmadığı ya da asimetrik olduğu gibi farklı sonuçların elde edildiği görülmüştür.

Barışık, Çevik ve Çevik (2010), Türkiye'de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyümeyi Markov – Switching Yaklaşımı ile 1998-2009 yılları arasını incelemişler ve şu sonuçlara ulaşmışlardır.

Grafik 4 1988-2009 Türkiye' de Okun Yasası

Kaynak: (Barışık, vd. 2010: 94)

İşsizlik oranı ve GSYİH serileri, Hodrick – Prescott yöntemi ile trend değerinden arındırılarak devresel işsizlik oranı ve devresel çıktı açığı değişkenleri elde edilmiştir. Üstteki şekil de devresel işsizlik oranı ve devresel çıktı açığının 1988-2009 dönemindeki seyri yer almaktadır. Ele alınan dönem içerisinde: GSYİH' nın ve işsizlik oranının 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizden etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda 1994 ve 2001 yıllarında krizin etkisiyle fiili hâsıla önemli derecede azalarak potansiyel değerinin çok altına düşmüştür. 2001 yılı ekonomik krizinin ardından ise; işsizlik oranı, trend değerinden önemli derecede saparak büyük bir artış göstermiştir. 2009 yılına gelindiğinde ise; küresel finansal krizin etkisiyle işsizlik oranları trend değerinin oldukça üzerine çıkarken, fiili hasılanın potansiyel değerinin altında kaldığı görülmektedir (Barışık, vd. 2010: 94).

5.3.EkonometrikYöntem ve Analiz

5.3.1. Kullanılan Değişkenler

Çalışmada merkez bankası bağımsızlığı ile gayrisafi yurt içi hasıla ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisi Granger Nedensellik analizi ile araştırılmaktadır. Bu amaçla 1988-2015 dönemi için reel gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH), enflasyon oranı (ENO) (tüketici fiyatları) ve merkez bankası yasal bağımsızlık endeksi (MBE) değişkenleri kullanılmıştır. Veriler dünya bankası veri tabanından ve CWN yasal bağımsızlık kriterinin Demirgil (2011) çalışmasında hesaplandığı şekilde alınmıştır.(1980-1990 arası 0,455, 1991-2000 arası 0,498 ve 2001-2009 arası 0,862 olarak alınmıştır.)

Merkez bankası bağımsızlık endeksi, gayri safi yurt içi hasıla ve enflasyon serilerimiz yıllık olduğu için mevsimsellikten arındırmaya gerek yoktur. Merkez bankası bağımsızlık endeksi MBE olarak, gayri safi yurt içi hasıla GSYH ve enflasyon verisi de ENO olarak gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin logaritması alınmış ve logaritması alınan değişkenlerin başına LN getirilmiştir. Analizler Eviews-9,0 paket programıyla yapılmıştır.

5.3.2. Serilerin Durağanlığının Tespit Edilmesi

Seriler arasındaki ilişkinin doğru bir biçimde tespit edilmesi için ve sahte regresyon problemiyle karşılaşmamak için serilerin durağan olması gereklidir. Merkez bankası bağımsızlık endeksi, gayri safi yurt içi hasıla ve enflasyon verilerinin durağanlığı Genişletilmiş Dikey Fuller (Augmented Dickey Fuller-ADF) birim kök testiyle incelenmiştir.

Birim kök testinin sonuçları Tablo14' te gösterilmiştir.

Tablo 14 ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Düzy (ADF-t İstatistiği)	Birinci Fark (ADF-t İstatistiği)
LNMBE	-1,077	-5,164
LNRGSYH	-0,197	-5,927
LNENO	-0,455	-5,200

Test kritik değerleri %1,%5 ve %10 anlam düzeyinde sırasıyla -3,69,-2,97 ve -2,62'dir.

Merkez bankası bağımsızlık endeksi verimizin ADF testinde t istatistiği (-1,077) %1,%5 ve %10 kritik değerlerinden küçük ve prob. Değerimizde 0.05 'ten büyük olduğu için düzeyde durağan değildir. Ancak serimizin 1. Farkını aldığımızda merkez bankası bağımsızlık endeksi verimizin t istatistiği (-5,164) kritik değerlerden büyük ve prob. Değeri de 0.05'ten küçük olduğu için büyüme verimiz durağan hale gelmiştir.

Gayri safi yurt içi hasıla verisi de düzeyde durağan değildir ancak birinci farkını aldığımızda t istatistiği (-5,927) %1,%5 ve %10 kritik değerlerinden büyük olduğu için ve prob. Değeride (0.00) 0.05ten küçük olduğu için verimiz 1. Farkta durağan hale gelmiştir.

Enflasyon verisi de düzeyde durağan değildir. Enflasyon verisi 1. Farkını aldığımızda durağan hale gelmiştir.

Verilerimiz durağan hale geldiği için bir sonraki aşama olan nedensellik analizine geçebiliriz.

5.3.3. Serilerin Arasındaki Nedenselliğin İncelenmesi

İktisat teorisi bazı durumlarda iktisadi değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit edemez. Bu gibi durumlarda iktisadi değişkenler arasındaki ilişkinin yönü nedensellik analizi ile tespit edilir. Değişkenlerin birbirleriyle etkileşimi eşanlı olarak tespit edilir.

Çalışmada merkez bankası bağımsızlık endeksi ile enflasyon oranı arasındaki ve merkez bankası bağımsızlık endeksi ile reel gayri safi yurt içi hasıla arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik analizi ile araştırılmaktadır. Bunun için öncelikle serilerin durağanlığı ADF birim kök

testi ile araştırılmış ve serilerin 1. farklarının durağan olduğu tespit edilmiştir.

Granger (1969)'a göre X_t ve Y_t iki durağan zaman serisi için nedensel model:

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \eta_t \quad (2)$$

Denklem (1) ve (2)'de ε_t ve η_t hata terimlerinin ilişkisiz oldukları varsayılmaktadır. (m) sonsuza eşit olabilir, ancak pratikte mevcut verilerin sonlu uzunluğu nedeniyle m, verilen zaman serilerinden daha kısa ve kısa kabul edilmektedir. Denklem (1)'de b_j 'ler sıfır olmaması koşuluyla Y_t X_t 'nin nedenidir. Benzer şekilde denklem (2)'de c_j 'lerin sıfır olmaması koşuluyla X_t Y_t 'nin nedenidir. (Granger, 1969, 431).

Çalışmamızda enflasyon oranı ile merkez bankası bağımsızlığı arasındaki Granger nedensellik analizi için denklem 3 ve 4 kullanılmıştır.

$$DLNENO_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_i DLNENO_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i DLNMBE_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$DLNMBE_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^m \gamma_i DLNMBE_{t-i} + \sum_{i=1}^m \delta_i DLNENO_{t-i} + u_t \quad (4)$$

Enflasyon oranı ile merkez bankası yasal bağımsızlığı arasındaki nedensellik analizinde denklem 3'deki katsayıların β katsayılarının sıfırdan farklı olması merkez bankası yasal bağımsızlık endeksinin enflasyon oranının nedeni olduğu, denklem 4'deki δ katsayılarının sıfırdan farklı olması enflasyon oranının merkez bankası yasal bağımsızlık endeksinin nedeni olduğunu gösterir.

Denklem 3 ve 4'de yer alan m değerleri gecikme uzunluklarını göstermektedir. Gecikme uzunluklarının belirlenmesinde Akaike ya da Schwarz bilgi kriterleri kullanılabilir (Gujarati, Porter, 2012, 655). Çalışmada gecikme uzunlukları Akaike bilgi kriterine göre tespit

edilmiştir. Denklem 3 ve 4'de ifade edilen nedensellik analizi sonuçları tablo 15'de yer almaktadır.

Tablo 15 Nedensellik Analizi Enflasyon – Merkez Bankası Bağımsızlığı

	F- İstatistiği	Olasılık Değeri
DLNMBE $\Rightarrow$ DLNENO	12,97	0,0002
DLNENO $\Rightarrow$ DLNMBE	0,045	0,9559

Gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre 2 olarak belirlenmiştir.

Tablo 15'deki nedensellik analizi sonuçlarına göre merkez bankası yasal bağımsızlık endeksinden enflasyon oranına doğru tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuç ilgili dönemde merkez bankası yasal bağımsızlığındaki artış ve fiyat istikrarı hedefiyle uyumludur.

Merkez bankası bağımsızlığının büyüme ve istihdam ile ilişkisi bağlamında denklem 5 ve 6'dan yararlanılarak merkez bankası yasal bağımsızlık endeksi ile reel GSYH arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

$$DLNGSYH_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{k_1} \alpha_i DLNGSYH_{t-i} + \sum_{i=1}^{k_2} \beta_i DLNMBE_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5)$$

$$DLNMBE_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^{k_3} \gamma_i DLNMBE_{t-i} + \sum_{i=1}^{k_4} \delta_i DLNGSYH_{t-i} + u_t \quad (6)$$

Reel GSYİH ile merkez bankası yasal bağımsızlığı arasındaki nedensellik analizinde denklem 5'teki katsayıların β katsayılarının sıfırdan farklı olması merkez bankası yasal bağımsızlık endeksinin Reel GSYİH'nın nedeni olduğu, denklem 6'daki δ katsayılarının sıfırdan farklı olması Reel GSYİH'nın merkez bankası yasal bağımsızlık endeksinin nedeni olduğunu gösterir.

Tablo 16 Nedensellik Analizi Reel GSYH – Merkez Bankası Bağımsızlığı

	F- İstatistiği	Olasılık Değeri
DLNMBE $\Rightarrow$ DLNGSYH	0,12	0,7347
DLNGSYH $\Rightarrow$ DLNMBE	4,24	0,0510

Gecikme uzunluğu Akaike Bilgi kriterine göre 1 olarak belirlenmiştir.

Tablo 16'daki nedensellik analizi sonuçlarına göre reel GSYH'dan merkez bankası yasal bağımsızlık endeksine tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu da ekonomik büyümeyle birlikte merkez bankası bağımsızlığının arttığı şeklinde yorumlanabilir.

6. BULGULAR VE YORUM

Enflasyon ve işsizlik birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Enflasyonist ortamlar belirsizliğin olduğu ortamlardır. Enflasyon oranının yüksek olduğu ekonomilerde firmalar yatırım yapmak istemezler çünkü sağlıklı bir yatırım ortamı yoktur. Yatırımcılar tasarruflarını asıl yatırım yapmak istedikleri alanlardan daha fazla kar getireceğini düşündükleri alanlara kaydırırlar. Örneğin yatırımcılar yatırımlarını daha fazla para kazanmayı ümit ettikleri yabancı paraya kaydırırlar. İşgücü piyasasında bir belirsizlik hakim olduğu için insanların işlerini kaybetme ihtimalleri yüksektir.

Merkez bankası bağımsızlığını öngören bir merkez bankasında fiyat istikrarı hedefi birinci öncelikli hedef olup, fiyat istikrarını sağlamak için enflasyonun kontrol altına alınması gerekmektedir, yapmış olduğumuz ekonometrik analizde merkez bankası bağımsızlığı yasal endeksinden enflasyon oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir,

Şubat 2001 krizinden sonra Nisan 2001 de TCMB Kanunu düzenlenerek bağımsızlığın artırılması amaçlanmış, uygulanan politikaların sonuçlarının daha iyi olması hedeflenmiştir. Bu amaçla; 4651 sayılı kanunla 1211 Sayılı TCMB Kanun'unun 14 maddesinde değişiklik yapılmış, 7 maddesi yürürlükten kaldırılmış ve Kanun'a bir madde eklenmiştir. Maddelerin değişmesi ile daha etkili ve bağımsız merkez bankası hedeflenmiştir (Barışık, 2004: 10).

TCMB görev ve yetkileri merkez bankası kanununun 4. Maddesinde açıklanmıştır. 2001 tarihinde değiştirilen merkez bankası Kanununda bankanın ana amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu ve bu amaç için kullanacağı para politikası araçlarını seçebilme yetkisi olduğu belirtilmiştir.

TCMB'nın 2001 reformundan sonra uyguladığı para politikası incelendiğinde, enflasyonun tek haneli rakamlara düştüğü, merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasındaki negatif ilişkinin Türkiye'de de görüldüğü gözlenmektedir. Bu durum şunu göstermektedir ki TCMB

bağımsızlığı ve uygulanan istikrar programları başarılı olmuştur (Doğruel–Doğruel,2005: 213).

Ancak burada dikkat edilmesi gereken, Türkiye’ de enflasyonun düşme sürecinin yani dezenflasyonun 2001 reformundan önce 1998 yılından itibaren görülmeye başlanmasıdır. İlgili dönemde enflasyonun düşmesi için para politikasının tek başına yeterli gelmeyip, sıkı para ve maliye politikası ile birlikte uygulandığı gözlenmiştir. Merkez bankası bağımsızlığının enflasyonu düşürme konusunda önemli bir rol oynadığı şeklindeki hâkim düşüncenin Türkiye’nin ilgili dönemleri incelendiğinde geçerli olmadığı söylenebilir.

Merkez bankası bağımsızlığı ve Türkiye’nin dezenflasyon sürecinde, 1990’ların sonlarında, Asya ve Rusya krizlerinin etkilerinin ve ülke içindeki siyasi istikrarsızlığın gündeme geldiği, büyümenin durakladığı bir dönem olduğu gözlenmektedir. Bütün olumsuzluklara rağmen, bu dönemde işsizlik % 6-7 oranında kalmıştır. 2001 sonrası daha olumlu uluslararası koşullar olmasına, yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasına rağmen işsizlik oranları % 10’ların altında olmamıştır. Bu bilgiler şunu göstermektedir ki Türkiye’ de 2001 sonrasında fiyat istikrarı merkezli para politikası, sıkı maliye politikası ile uygulandığında, düşük enflasyonun yüksek bir işsizlik maliyeti olduğunu savunan Phillips Analiz’ini doğruladığı görülmektedir. Bu da göstermektedir ki yapılan siyasi tercihler sonucunda merkez bankasına bağımsızlığı ile, işsizlik oranlarının büyümesine karşılık enflasyonun düşürülmesi öncelikli olmaktadır.

Enflasyon ile yapılan mücadele, finansal sermayenin lehine, işsizliğin aleyhine yapılan bir savaş olmakla birlikte, Türkiye’de sadece merkez bankası bağımsızlığından dolayı olmasa da 2001 yılında yapılan bağımsızlık reformuyla artan bir dezanflasyon görülmüştür (Ayhan, Üstüner, 2010: 75).

7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Merkez bankacılığı, para basma işlemini tek elden yapmak için, özel bir bankaya ayrıcalık verilmesi ana hedefinin yanısıra, ödemelerde kolaylık sağlanması, paraya güven duyulması için kurulan sistemler olarak ortaya çıkmıştır. Yapısı gereği taşıdığı bu özellikler merkez bankacılığı kavramını ve ekonomi içindeki rolünü, günümüzde evrensel bir olgu haline getirmiştir.

7.1.Sonuçlar

Merkez bankası bağımsızlığının doğuşu XIX. yüzyıla dayanmaktadır. Liberalizmin fikir babası Adam Smith'in 1776 yılında ortaya attığı "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler." doktrininin hakim olduğu o dönemde, devletin ve hükümetin ekonomideki rolleri azalmış ve merkez bankalarının bağımsızlığı gündeme gelmiştir. XX. yüzyıla gelindiğinde, John Maynard Keynes'le birlikte özel sektörün ağırlıklı olduğu ama devlet ve kamu sektörünün de rollerinin olduğu karma ekonomiler görüşü yaygınlaşmıştır. Hükümetlerin merkez bankaları aracılığı ile para ve maliye politikalarına dahil olduğu ve ekonomiyi yönlendirme eğilimine girdikleri görülmektedir. Bu dönemde merkez bankalarının; kapitalizmin dengesizlikler üreten yapısını dengeli hale getirmek ve engellenemeyen yaşanacak krizleri yumuşatmak, zamana yaymak ve krizlerin faturasını toplumsallaştırmak gibi roller üstlendiği görülmektedir.

Bugün merkez bankalarının büyük çoğunluğunun siyasetten bağımsız ama FED' den (Federal Reserve Bank) bağımsız olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi, dünya ticaretinde dolar hâkimiyetinin ülkelerin dış borçları üzerindeki etkisi olarak ortaya konabilir. Dolar borcu yüksek olan ülkeler FED 'in atacağı her adımı dikkatle takip etmeye çalışarak kendi iç ekonomi politikalarını oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu da aslında bağımsızlığı özde zedeleyen bir etki olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de merkez bankası bağımsızlığı konusuna gelirsek, ilk adımın 25.04.2001 tarihli ve 4651 Sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyet

Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapılarak atıldığı görölmektedir. Bu kanunla, kronik enflasyon sorununun çözölməsi ve ekonomide fiyat istikrarının sağlanması amacıyla, bağımsız bir merkez bankası oluşturulmuştur. Bu yasal düzenleme ile aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde, Kopenhag Kriterleri kapsamında yasal sorumluluğı da yerine getirilmiştir. TCMB bağımsızlığının zaman zaman para basımına getirilen sınırlama olarak algılandığı ölkemizde, aslında TCMB'nin %51 payının hazinenin elinde olması bu bağımsızlığa gölge düşüren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Merkez bankası bağımsızlığı konusunun temel ekonomik göstergeler ile ilişkilerine bakıldığında, çalışmaların işsizlik oranları, enflasyon ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da meydana gelen değişmelere yoğunlaştığı görölmektedir. Yapılan bu çalışmada da Türkiye'de yasal bağımsızlık endeksi ve enflasyon oranları arasındaki nedensellik ilişkisi ortaya konurken bu ilişkinin işsizlik oranlarına yansımaları da irdelenmektedir. Granger Nedensellik Analizi sonucuna göre Türkiye'de ilgili dönemde merkez bankası bağımsızlığı endeksinden enflasyon oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma gücüne sahip ve çalışmak isteyen, fakat geçerli ücret ve çalışma koşullarında iş bulamayan kimselere işsiz denilmektedir. Merkez bankası bağımsızlığının işsizlik oranları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, anlamlı bir ilişkinin var olmadığını göstermektedir. Bleaney (1996) bağımsız bir merkez bankasının enflasyon oranını azaltmasına karşın işsizlik oranını etkilemediğini belirtmektedir. Alesina ve Summers'ın 1988'de yaptıkları çalışmalarda da merkez bankası bağımsızlığı ile işsizlik ölçöleri arasında çok fazla bir bağımlılık olmadığı sonucu çıkarılmıştır. Ölkelerin mali politik uygulamalarının farklı ya da nüfuslarının farklı oldukları için sonuçların farklı olduğu göz önüne alınmalıdır.

Merkez bankası bağımsızlığı ve Türkiye'nin dezenflasyon sürecinde, 1990'ların sonlarında, Asya ve Rusya krizlerinin etkilerinin ve ölkede içindeki siyasi istikrarsızlığın gündeme geldiği, büyümenin durakladığı bir dönem olduğu gözlenmektedir. Bütün olumsuzluklara rağmen, bu

dönemde işsizlik % 6-7 oranında kalmıştır. 2001 sonrası daha olumlu uluslararası koşullar olmasına, yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasına rağmen işsizlik oranları % 10'ların altında olmamıştır. Bu bilgiler şunu göstermektedir ki Türkiye' de 2001 sonrasında fiyat istikrarı merkezli para politikası, sıkı maliye politikası ile uygulandığında, düşük enflasyonun yüksek bir işsizlik maliyeti olduğunu savunan Phillips Analiz'ini doğruladığı görülmektedir. Bu da göstermektedir ki yapılan siyasi tercihler sonucunda merkez bankasına bağımsızlığı ile, işsizlik oranlarının büyümesine karşılık enflasyonun düşürülmesi öncelikli olmaktadır.

7.2.Öneriler

Yapılan bu çalışmadan hareketle merkez bankası bağımsızlığının gerçek anlamda uygulanabilmesi, yasal ve yapısal düzenlemelerin yanısıra, siyaset kurumlarının da vereceği destekle mümkündür. Bağımsızlığın temel ekonomik göstergelerle ilişkilendirilebilmesi doğrudan mümkün olmamakla birlikte, değişen parametreler birlikte ele alındığında etkileşim görülmektedir. Çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde de, merkez bankası bağımsızlığının enflasyon oranları kanalıyla işsizliği etkilediği ortaya konmuştur. Çok açıktır ki fiili bağımsızlık sağlanabilirse temel ekonomik göstergelerde iyileşme gözlenebilecektir.

Merkez bankası bağımsızlığı; kavramsal olarak, merkez bankasının hükümetten ayrı değil hükümetle birlikte koordineli çalışan, hükümetle oluşturulacak ortak bir iktisadi hedefi tutturmayı amaç edinen ve bu amaç veya amaçlara ulaşmak üzere para politikası araçlarını seçme kararlarını kendi kurumsal inisiyatifi ile özgürce kullanabilmesi anlamında kullanılmaktadır. Merkez bankası bağımsızlığı sanılanın tam aksine, sistem iyi kurgulandığı takdirde, demokrasiyi güçlendiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkez bankası bağımsızlığı için yasal düzenlemelerin yanısıra fiili(uygulamada) bağımsızlığın da olması gerekmektedir. Merkez bankasına bağımsızlık verilmesinin altında yatan asıl nedenin, siyaset mekanizmasının ihtiyaç ve yönlendirmesiyle karşılıksız para basılmasının önüne geçilmesi olduğu düşünüldüğünde, aslında demokrasiyi de güçlendireceği düşünülmektedir. En başarılı

bağımsız merkez bankaları unutulmamalıdır ki siyasi baskıya en az maruz kalanlardır.

KAYNAKLAR

- Abdullayev, A. (2002): *Merkez Bankalarının Bağımsızlığı ve T.C. Merkez Bankası'nın Bağımsızlığının ölçülmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Afşar, B.(2005): “*Merkez Bankası Bağımsızlığı Sorunu: Enflasyon ve Ekonomik İstikrar Üzerine Türkiye Uygulaması*,” Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Afşar, B.(2006): “*Merkez Bankası Bağımsızlığı, Merkez Bankası Bağımsızlığını Etkileyen Unsurlar, Merkez Bankası Bağımsızlığının Sonuçları*” Konya Ticaret Odası Etüd –Araştırma Servisi, 2006/ 42/ 71-2006/ 118/ 77-2006/ 128/ 87
- Afşar, B.(2006): “*TCMB ve Hazine İlişkisi, TCMB ve Hükümet İlişkisi, TCMB ve Bankalar Arası İlişkisi, TCMB ve Enflasyon*” Konya Ticaret Odası Etüd –Araştırma Servisi, 2006/ 148/ 108-2006/ 155/ 115-2006/ 159/119-2006/ 174/ 134
- Akçay, Ü.(2009): “*Para, Banka, Devlet, Merkez Bankası Bağımsızlaşmasının Ekonomi Politikası*” , İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınevi.
- Akyazı, H. (2008): “ *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın (TCMB) Önemsenmeyen Bağımsızlığı*” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:22 Sayı:2: 81-99
- Aktan C.C., Togay, S., Utkulu, U, (1998): *Nasıl Para Sistemi*, İstanbul: İMKB yayınları
- Aktürk, F. (1999): “ *Türkiye’de İşgücü Piyasası, İstihdam ve İşsizlik*”Çalışma ve sosyal Güvenlik Dergisi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Neyir Mat, Yıl 2,(3):190
- Alesina, A. Summers, L. (1993), “Central Bank Independence and Macroeconomic Performance Come: Comparative Evidence” Journal of Money, Credit and Banking, Volume:25, Number:2, May
- Ardor, Naim D, Tokatlıoğlu ve Öztürk F, (2014), “*Türkiye Ekonomisi İçin Enflasyonun Üçgen Modeli İle Phillips Eğrisi Denklemi Tahmini*”: 1998-2014’, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt 25, Sayı 91, ss. 29-53.

- Arslan, Ö. (2003): “ *Avrupa Birliğini Oluşturan Ülkelerde Merkez Bankası Bağımsızlığı, Enflasyon ve Diğer Makro Ekonomi Büyüklükler Arasındaki İlişkiler* ” Ankara Türkiye Cumhuriyet Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Alkinoğlu, L. (2000): “ *Parasal İstikrarı Sağlamada Merkez Bankasının Bağımsızlığı*”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı:1 s.75-86
- Ayhan Berkay, Üstüner Yılmaz (2010): “ *Merkez Bankalarının Bağımsızlığı Ekseninde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 43 Sayı 1 Mart 2010, s.57-80
- Atik, H. ve Kum H. (1999), “ *Central bank Independence in Turkey: A Comparison with the European Union Countries*”, Paper Presented at METU International Conference on Economics III, September 8-11, Ankara.
- Bade, R., and M.Parkin. (1985) “Central Bank Laws and Monetary Policy,” unpublished manuscript, University of Western, Ontario. 1985
- Bakır, C. (2007). *MERKEZDEKİ BANKA Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Uluslararası Bir Karşılaştırma*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Barışık, S. (2004): “ *Merkez Bankası Bağımsızlığı, Makroekonomik etkileri ve 2001 Tarihli TCMB Kanununun Yansımaları* ”Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 59, Sayı:3 s.10
- Barışık, S., Çevik, E ve Çevik, N.(2010). “*Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişki ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı*” Maliye Dergisi Sayı 159 Temmuz-Aralık 2010 s.94
- Barro, R.J. ve Gordon, D.B. (1983): Rules, Discretion and Reputation in a Model of Monetary Policy. Journal of Monetary Economics.12,101-102
- Berument, H. ve Neyapti, B. (1999): “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ne Kadar Bağımsız” www.econturk.org. (04.12.2014)
- Bernd Jan, and Jakob De Haan, (1998) "Budget Deficits, Monetization, and ... in Developing Countries," Oxford Economic Papers, 50 (July 1998), 493-511.
- Bocutoğlu, E. (2009), “*Makro İktisat*,” 6, Trabzon: Murathan Yayınevi.

- Borrero, M., A. (2001) "On the Long and Short of Central Bank Independence, Policy Coordination and Economic Performance", IMF Working Paper, (February 2001).
- Bleaney, M. (1996), "Central Bank Independence, Wage Bargaining Structure and Macroeconomic Performance in OECD Countries", Oxford Economic Papers, 48, 20-28.
- Capie, F, Goodhart, C. ve Schnadt, N. (1995). The Development of Central Banking. F. Capie, C. Goodhart, S. Ficher ve N.Schadt (Ed.) The Future of Central Banking içinde. Great Britain:Cambridge University Press, S.5
- Cesur, F. (2011)"*Neden Bağımsız Bir Merkez Bankası*",3.Ulusal Yönetim, Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, 7-11 Haziran 2011 Ürgüp, Nevşehir, Türkiye
- Cukierman,A., S.Webb ve B.Neyapti (1992), " Measuring the Independence of Cenral Banks and its Effects on Policy Outcomes" The World Bank Economic Review, vol,6
- Cukierman,A.(2008),"*Inflation,Stagflation,Relative Prices and Imperfect Information*,"CambridgeUniversityPress, New York.
- Çelik, A. Evrensel, A Ve Diğerleri(2006); TCMB Bilançosu, Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası, TCMB, Ankara, Şubat 2006
- Çolakoğlu, B. (2002) "*Enflasyon Hedeflemesi Stratejisine Geçiş Bağlamında TC Merkez Bankası Bağımsızlığının Fonksiyonelliği*" Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:4: 17-31
- Çöl, B, "Merkez Bankalarının Bağımsızlığı" , PİVOLKA, 2003, Yıl:2, Sayı:9
- Demirgil, H, "Merkez Bankalarının Bağımsızlığı ve Makroekonomik Performans: TCMB Örneği" Sosyo Ekonomi Dergisi Temmuz-Aralık 2011-2
- Doğruel, F. Doğruel, S. (2005), Türkiye'de Enflasyonun Tarihi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara
- Dileyici, D VE Özkıvrak Ö.(2000) " Yeni Yüzyılda Mali ve Parasal Politikalarda yeniden yapılanma" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt2, Sayı:2
- Dinçer, S. 2016. "Merkez Bankalarının Bağımsızlığı-2" isimli makalesi Erişim:<http://danismend.com/kategori/altkategori/merkez-bankalarinin-bagimsizligi-2/>

- Dinler, Z. 2007 İktisada Giriş, Bursa: Ekin kitabevi
- Eğilmez, M. (2015) “ *Fed, IMF oldu* ” Kendime Yazılar İnternet Blok sayfa 19.03.2015 tarihli yazı <http://www.mahfiegilmez.com/2015/03/fed-imf-oldu.html>
- Eğilmez, M. (2016) “ *Fed, IMF oldu* ” Kendime Yazılar İnternet Blok sayfası 16.08.2016 tarihli yazı <http://www.mahfiegilmez.com/2016/08/turkiye-icin-phillips-egrisi.html>
- Eroğlu, Ö. Ve Altıntaş, H. (1997): “ *Merkez Bankası Bağımsızlığı Sorunu, Enflasyon ve Ekonomik Performans Üzerine Bir Değerlendirme* ” İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Haziran Sayısı s.53
- Eroğlu, N. ve Eroğlu, İ. (2010): “*Merkez Bankalarının Bağımsızlığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)’nın Bağımsızlık Tartışması Üzerine Bir Değerlendirme,*” Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi sayı 19 2010/ 1: 121 – 144
- Ermişoğlu, E. (2011): “*Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Türkiye’deki Başarısının Değerlendirilmesi* ” Ankara: Türkiye Cumhuriyet Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Fisher,S.(1995), “ *Modern Apporachesto Central Banking*” NBR Working Paper ttp No:5064 (March), <http://www.nber.org/papers/w5064.pdf>. [new window=1](#)
- Galbraith, J. K. (2004). İktisat Tarihi. M. Günay (çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Granger, C.W.J., (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica* 37, 424-438.
- Grilli,V, Masciandaro and, D Tabellini,G(1994) “Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies in Industrial Countries”. In T. Perssonand G. Tabellini (ed.), *Monetary and Fiscal Policy*, Second Edition, Masschusetts: The MIT Press,1994 pp.341-92
- Guerrien, B. (1999). Neo-Klasik İktisat. E. Tokdemir (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gujarati, D.N. ve Porter, D.C. (2012) Temel Ekonometri, (Çev: Şenesen, Ü. ve Şenesen, G.G.) İstanbul, Literatür Yayıncılık.
- Hacıyev, N. (2003): “*Merkez Bankasının Bağımsızlığı, Ülke Örnekleri ve Türkiye Uygulaması,*” İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- Haririan, M., Bilgin M.H. ve Karabulut, G. (2009), "The Relationship between GDP and Unemployment: Evidence from MENA Countries", Zagreb International Review of Economics & Business, 13(1), 17-28.
- Hiç, M.(1992): Para Teorisi ve Politikası, Para Teorisi ve Politikası, İstanbul: Menteş Kitabevi.
- Holmes, M. J. ve Silverstone, B. (2006), "*Okun's Law, Asymmetries and Jobless Recoveries in the United States: A Markov-Switching Approach*", Economics Letters, Vol: 92, 293-299.
- Jordan, Thomas J. (1997), "Disinflation Costs, Accelerating Inflation Gains, and Central Bank Independence", "Weltwirtschaftliches Archiv,"Vol. 133, No. 1, pp. 1-21.
- Kadyrova, S. (2009): " Merkez Bankası bağımsızlığı ve Makroekonomik performans arasındaki ilişki " İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Kahraman, S. (2007): "Merkez Bankalarının bağımsızlığı ve T.C. Merkez Bankası'nın bağımsızlığı" Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Karakayalı. H. (1995): "Makro İktisat" Bilgehan Basımevi, İzmir
- Kayacan, E. (2011), İktisadi Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kum,H. Ve Atik,H. (1999) "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası' nın Bağımsızlığı:Avrupa Birliği Ülkeleri ile Bir Karşılaştırma", www.iibf.erciyes.edu.tr
- Kılıçbay, A.(1994) " Türk Ekonomisi", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:263,5.Baskı, İstanbul.
- Kydland, F.E. ve Prescott, E.C.(1977). Rules Ratherthan Discretion: The Inconstincency of Optimum Plans, TheJournal of Political Economy.85(3).473-491.
- Maxwell, J. Fry. (1998) "Assessing Central Bank Independence in DevelopingCountries: Do Actions Speak Louder Than Words?", Oxford Economic Papers, (July 1998), v.50, iss.3 p. 493-511.
- Marcussen, M. (2005). Transcending Politics: A New Stage in Management Transformation The Scientization of Central Banking

as Case SCANCOR/SOG Workshop to Sinngle Purpose Organization”, Standart Universty Nisan 1-2

Masson, P.R, M.A. Savastona ve S.Sharma, (1997), The Scopefor Inflation Targeting in Developing Countries, IMF Working Paper No:130

Misge, H. (2000): Finansal Piyasalar ve Merkez Bankacılığı, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Mışkın, F. (2014): Para Politikası Stratejisi, İstanbul: EfilYayınevi, (çev:Çolak, F.) Ankara, Efil Yayınevi

Moazzami, B. ve Dadgostar, B. (2009), "Okun's Law Revisited: Evidence from OECD Countries", International Business & Economics Research Journal, 8(8), 21-24.

Muratoğlu, Y. (2011), Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki veTürkiye’de Okun Yasasının Sınanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oktar, S. (1996): Merkez Bankalarının Bağımsızlığı, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Oktar, S. (1997): T.C. Merkez Bankası Ne Ölçüde Bağımsız, Bankacılık ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 34, Sayı:5, Mayıs 1997

Oktar, S. Tokucu, E. ve Kaya, Z, (2013): “ *Finansal Küreselleşme sürecinde Merkez Bankacılığı ve para politikaları*,” Nobel Yayınları, Ankara

Oktar, S. (2014): “Siyasetin Truva Atı :Bağımsız Merkez Bankası” Marmara Avrupa Çalışma Dergisi cilt:22 Sayı:2

Parasız, İ. (2003): Para Politikası (Türkiye Uygulamaları), Bursa: Ezgi Kitabevi.

Phillips, A.W. (1958) The Relation between Unemployment and theRate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom,1861-1957, Economica, 25.100, 283-299.

Ratfai, A.(1999) “A Note on the Independence of Central Bank in the Czech Republic, Hungary, and Poland”, University of Southampton and Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences,

Roger, Scott,(2009), Inflation Targeting at 20: Achievement and challenges, IMF Workingpaper, No: 09236, October, Washington, D.C.International Monetary Fund.

- Samuelson, P.A. (1966). İktisat, Y. Demirgil (çev.). İstanbul: Menteş Kitabevi.
- Serel A. (2014): Enflasyon Hedeflemesi Rejimi, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Serin, V. (1987): Para Politikası, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Sikken, B. and Haan, J.(1998): "Budget Deficits, Monetization, and Centralbank Independence In Developing Countries", Oxford Economic Papers, Volume 50, Number 3, July 1998, s. 493-511.
- Tatoğlu, Ferda Y. (2011), "The Long and Short Run Effects Between Unemployment and Economic Growth in Europe, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 12 (1), 99-113.
- TCMB (2002), Merkez Bankası Bağımsızlığı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, ANKARA.
- Timur Ör, (2005): Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara: s. 10.
- Tunçsiper, B.(1999): Merkez Bankası Para politikalarının Enflasyon Üzerindeki Etkileri, Tebliğ. ERC/ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi, Ankara.
- Wagner, H.(1999) "Central Bank Independence and the Lessons for Transition Economies from Developed and Developing Countries", Comparative Economic Studies, (1999), v.41, iss.4, p. 1-22.
- Uludag, İ. (1993): "Merkez Bankasının Özerkliği", Finans Dünyası Dergisi, Haziran Sayısı, 59.
- Uyanık, M. A. (2010), "1980 Sonrası Türkiye'nin İşsizlik Yapısı ve Büyüme İlişkisi", Selçuk Üniversitesi S.B.E., yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Zarakolu, A. (1988): Bankalar için Merkez Bankacılığı Bilgisi, Ankara: Banka veTicaret Hukuku Araştırma Enstitüsü (T. İş Bankası A.S. Vakfı), Afşaroğlu Matbaası

EKLER

Ek: Enflasyon (TÜFE) ve İşsizlik Oranları (Kaynak: TÜİK)

Aylar	TÜFE	İşsizlik	Aylar	TÜFE	İşsizlik	Aylar	TÜFE	İşsizlik
2009	9,50	14,1	2012	10,61	9,3	2015	7,24	11,3
	7,73	14,8		10,43	9,6		7,55	11,2
	7,89	14,7		10,43	9,1		7,61	10,6
	6,13	13,8		11,14	8,2		7,91	9,6
	5,24	12,7		8,28	7,6		8,09	9,3
	5,73	12,2		8,87	7,3		7,20	9,6
	5,39	12,1		9,07	7,6		6,81	9,8
	5,33	12,6		8,88	8,0		7,14	10,1
	5,27	12,5		9,19	8,3		7,95	10,3
	5,08	12,2		7,80	8,3		7,58	10,5
	5,53	12,2		6,37	8,6		8,10	10,5
	6,53	12,6		6,16	9,3		8,81	10,8
2010	8,19	13,6	2013	7,31	9,7	2016	9,58	11,1
	10,13	13,5		7,03	9,7		8,78	10,9
	9,56	12,8		7,29	9,4		7,46	10,1
	10,19	11,3		6,13	8,7		6,57	9,3
	9,10	10,3		6,51	8,2		6,58	9,4
	8,37	9,9		8,30	8,1			
	7,58	9,9		8,88	8,6			
	8,33	10,6		8,17	9,0			
	9,24	10,6		7,88	9,2			
	8,62	10,5		7,71	9,1			
	7,29	10,2		7,32	9,3			
	6,40	10,6		7,40	9,6			
2011	4,90	11,1	2014	7,75	10,3			
	4,16	10,7		7,89	10,2			
	3,99	10,1		8,39	9,7			
	4,26	9,3		9,38	9,0			
	7,17	8,9		9,66	8,8			
	6,24	8,7		9,16	9,1			
	6,31	8,6		9,32	9,8			
	6,65	8,5		9,54	10,1			
	6,15	8,2		8,86	10,5			
	7,66	8,4		8,96	10,4			
	9,48	8,4		9,15	10,7			
	10,45	9,0		8,17	10,9			